

**FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA**

UNIVERZITET U SARAJEVU
MCMXLIX

ODSJEK SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

**MALOLJETNIČKA DELINKVENCIJA SA FOKUSOM NA
DIGITANO OKRUŽENJE
-magistarski rad-**

Kandidat:
Nedžad Sarajkić
Broj indeksa: 679/ II-SPS

Mentor:
Doc.dr. Emir Vajzović

Sarajevo, mart 2021.godina

SAŽETAK

Temom ovog magistarskog rada se pokušao obrazložiti koncept delinkventnih ponašanja maloljetnika u savremenom društvu današnjice, uzimajući u obzir da je sve veći porast maloljetničke delinkvencije. Digitalno okruženje danas ima veliki uticaj na razvoj djece i sami porast delinkventnog ponašanja. U fokusu ovog rada će biti i mjere prevencije maloljetničke delinkvencije, kao i realizacija zakona u praksi, ali i mjere i radnje institucija socijalnog rada. Ovaj rad će se osvrnuti i na do sada poznate metode i sredstva koja su prethodnih godina upotrebljavana i koliko su one doprinijele poboljšanju i rješavanju problema s obzirom na sve veći uticaj digitalnog okruženja.

U fokusu su i važnosti roditeljske uloge, obrazovne, kao i ekonomske komponente i sredstva masovne komunikacije (digitalno okruženje). Prilikom istraživanja ustanovljeno je i manjak edukacije u postojećim institucijama koje bi se trebale baviti maloljetničkog delinkvencijom, i da se većina materijala objavljuje od ne vladinih sektora, na entuzijazam i motivaciju profesionalca. U postojećem sistemu pronalazimo i nedostatak objedinjena materijala u funkcionalnu cjelinu što znatno usporava i umanjuje značaj institucija koje se bave maloljetničkom delinkvencijom, a posebno maloljetnika u digitalnom okruženju. Također je poznato da institucije koje bi se trebale baviti prevencijom imaju zastarjele tehnike pristupa maloljetničkoj delinkvenciji općenito i zastarjele tehnike rada s maloljetnicima, posebno kada su u pitanju današnji digitalni uređaji.

Ključne riječi: maloljetnička delinkvencija, digitalno okruženje, prevencija, realizacija zakona

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA	7
2.1. Kategorijalno pojmovni sistem	7
2.2. Problem istraživanja	9
2.3. Predmet istraživanja	10
2.4. Ciljevi istraživanja	10
2.4.1. Naučni cilj	11
2.4.2. Društveni cilj	11
2.5. Istraživačke hipoteze	11
2.5.1. Generalna hipoteza	11
2.5.2. Posebne-pojedinačne hipoteze	12
2.6. Metode istraživanja	12
2.6.1. Metoda analize sadržaja	12
2.6.2. Komparativna metoda	13
2.6.3. Statistička metoda	13
2.6.4. Metoda ankete i intervjua	13
2.7. Opravdanost istraživanja	14
2.7.1. Naučna opravdanost	14
2.7.2. Društvena opravdanost	14
2.8. Realizacija naučnog istraživanja	14
2.9. Vremensko određenje istraživanja	15
3. UZROCI I FAKTORI MALOLJETNIČKE DELINKVENCije	16
3.1. Makro faktori	16
3.2. Mikro faktori	16
3.3. Porodica i porodično okruženje	17
3.3.1. Predškolska djeca u digitalnom okruženju	21
3.3.2. Životne vještine za siguran i odgovoran ulazak u digitalno okruženje	21
3.3.3. Pristup digitalnom okruženju kod roditelja	22
3.3.4. Digitalni uređaji u porodici	23
3.4. Škola i odgojno-obrazovni sistem	24
3.5. Slobodno vrijeme	27
3.6. Sredstva masovne komunikacije	30
3.6.1. Novine	30
3.6.2. Filmski časopisi i stripovi	31
3.6.3. Radio	31
3.6.4. Televizija	32

3.6.5. Računarske igrice	33
3.6.6. Internet	34
4. KRIVIČNO-PRAVNI POLOŽAJ I INSTITUCIONALNI TRETMAN MALOLJETNIH DELINKVENTA	37
4.1. Krivičnopravni položaj maloljetnika i maloljetničko pravosuđe.....	37
4.1.1. Krivičnopravni položaj maloljetnika	37
4.1.2. Maloljetničko pravosuđe	39
4.2. Odgojne mjere	42
4.3. Disciplinske mjere	46
4.4. Mjere pojačanog nadzora	47
4.4.1. Pojačan nadzor od strane roditelja, staratelja ili usvojitelja	48
4.4.2. Pojačan nadzor u drugoj porodici	49
4.4.3. Pojačan nadzor nadležnog organa socijalne zaštite	49
4.5. Zavodske mjere	50
4.5.1. Upućivanje u odgojnu ustanovu	51
4.5.2. Upućivanje u odgojno popravni dom	52
4.5.3. Upućivanje u drugu ustanovu za osposobljavanje	53
5. ZNAČAJ IZRICANJA I IZVRŠAVANJA ODGOVARAJUĆIH SANKCIJA PREMA MALOLJETNIM DELINKVENTIMA.....	54
5.1. Institucionalni tretman maloljetnih delinkvenata u Bosni i Hercegovini	56
5.2. Teškoće u institucionalnom tretmanu maloljetnih delinkvenata u Bosni i Hercegovini	58
6. PREVENTIVNO DJELOVANJE U CILJU SPRIJEČAVANJA NASTANKA MALOLJETNIČKE DELINKVENCije	59
6.1. Primarna prevencija	61
6.2. Sekundarna prevencija	61
6.3. Tercijarna prevencija	62
6.4. Uloga socijalnog rada u odnosu prema maloljetničkim delinkventima.....	63
6.5. Uloga škole u prevenciji maloljetničke delinkvencije	65
6.6. Uloga porodice u prevenciji maloljetničke delinkvencije	67
6.7. Uloga policije u prevenciji maloljetničke delinkvencije	69
7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	72
7.1. Analiza anketnog istraživanja	72
7.2. Zaključna razmatranja.....	103
7.3. Analiza hipoteza.....	105
LITERATURA.....	107
PRILOZI	109

1. UVOD

U ovom radu, temom maloljetnička delinkvencija sa fokusom na digitalno okruženje se pokušao obrazložiti koncept delinkventnih ponašanja maloljetnika u savremenom društvu današnjice. Delinkventno ponašanje maloljetnika u posljednjih 10 godina poprima zabrinjavajuće razmjere. Polazeći od činjenice da je maloljetnička delinkvencija najteži oblik poremećaja u ponašanju mladih, svako društvo mora da zbrine svaki slučaj antisocijalnog ponašanja djece i maloljetnika. Nasilnički kriminalitet vrše pretežno oni maloljetnici koji su ranije u djetinjstvu bili izloženi nasilju. Mnoga istraživanja su pokazala da će mladi koji su skloni delinkventnom ponašanju vrhunac takvog ponašanja pokazati između 16. i 17. godine života, a u većini slučajeva ovakvo ponašanje se poslije 28. godine smanji ili nestane.

Kao svakodnevni svjedoci delinkventnog ponašanja trebamo se zapitati koji faktori uzrokuju ili doprinose ovakvom ponašanju. Da li je na delinkventno ponašanje utiče teška ekonomska situacija u kojoj se nalazimo ili je zakazala porodica u svojim roditeljskim dužnostima? Da li digitalno okruženje pretvara maloljetnike u delinkvente? Problem vršnjačkog nasilja je dosta zastupljen u našem društvu i veoma je česta pojava u školama, a manifestira se kao široki društveni problem, te individualni (lični i porodični) problem. Socijalni faktori čine važnu komponentu etiologije maloljetničke delinkvencije.

Poseban značaj kod maloljetničke delinkvencije ima porodica, obrazovni sistem, sredstva masovne komunikacije i organizovanje slobodnog vremena. Porodični faktor se ispoljava u emocionalnom i intelektualnom smislu. Porodična kriza ili bračne nesuglasice su jedan od razloga nastanka maloljetničke delinkvencije kod mladih. To se posebno odnosi na porodične poremećaje kao što su razvodi brakova, gubitak ili napuštanje djece od strane jednog ili oba roditelja, zanemarivanje i socijalno-patološke pojave kod nekih od uži članova porodičnog domaćinstva. Zatim se u radu istražuju problemi i izazovi s kojima se djeca suočavaju u korištenju web stranica na društvenim mrežama.

Digitalno okruženje danas ima veliki uticaj na razvoj djece. Današnja djeca odrastaju s neograničenim pristupom računarima i telefonima koji su umreženi sa ostatkom svijeta putem

Interneta. Socijalne mreže kao što su Facebook, Instagram, Tik Tok i dr. mijenjaju način na koji mladi krše zakon. Djeca vole da istražuju, a društvene mreže su odlična podloga za istraživanje i eksperimentisanje kako dobrih tako i loših sadržaja koji mogu biti zakonom zabranjeni i navoditi maloljetnike na delinkvenciju. Čak i bez njihove svijesti da čine bilo što loše.

Ovim radom će se pokušati doprinijeti rješenju problema maloljetničke delinkvencije sa fokusom na digitalno okruženje i upoznati društvo sa problemom koji sve više zahvata naše društvo. U fokusu ovog rada će biti i mjere suzbijanja maloljetničke delikvencije u Kantonu Sarajevo kao i implementacija zakona u praksi, ali i mjere i aktivnosti institucija socijalnog rada. Ovaj rad će se osvrnuti i na do sada poznate metode i sredstva koja su prethodnih godina upotrebljavana i koliko su te metode i sredstva doprinijele poboljšanju i rješavanju problema s obzirom na sve veći uticaj digitalnog okruženja.

2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA

2.1. Kategorijalno pojmovni sistem

Ovaj dio magistarskog rada je ostavljen za definisanje i upoznavanje čitaoca sa osnovnim pojmovima koji su važni za bolje razumijevanje problema ovog rada kao što su *delinkvencija*, *maloljetnik* i sam *fenomen maloljetničke delinkvencije* ili *prestupništva*. Sam pojam maloljetničke delinkvencije ima dva ključna elementa, koja je važno pojedinačno rastumačiti.

Maloljetnička delinkvencije predstavlja globalan problem s kojim se susreće čitavo društvo, pogotovo radi lahke dostupnosti negativnih sadržaja na Internetu. Emocionalne, ekonomske i fizičke posljedice koje ovaj problem ostavlja iza sebe se odrazuju veoma negativno na društvenu zajednicu. Maloljetničku delinkvenciju treba posmatrati po širem shvaćanju koje uključuje sve vrste nemoralnog ponašanja do ponašanja koje se po zakonodavstvu smatra kažnjivim. To bi značilo da se maloljetničkom delinkvencijom ne smatra samo kršenje kaznenih i drugih pravnih normi, već da se uključuje i ponašanje koje je u suprotnosti sa socijalnom etikom. Uzimajući u obzir na sve veći uticaj digitalnog okruženja na porast delinkventnog ponašanja, kao i da digitalni svijet postaje mjesto odvijanja kažnjivih djela maloljetnička delinkvencija dobija novo područje. Prema užem smislu, pojam maloljetničke delinkvencije ili maloljetničkog prestupništva obuhvata ponašanje svih maloljetnih osoba, koje je su u kaznenom zakonu klasificirane kao kaznena djela.¹

Pojam *delinkvencija* (tal. delinque - pogriješiti, činiti kaznena djela) predstavlja lakše i teže oblike antisocijalnog ponašanja kod maloljetnika, kriminalno i socio-patološko ponašanje, kao npr.: izazivanje štete, zlostavljanje, krađe, prijestupništvo, devijantno ponašanje, huliganstvo, razbojstvo, vršenje kaznenih djela, krađa i vožnja automobila i motora, itd.

Pojam *kriminalitet* (lat. crimen - kaznena aktivnost, zločinstvo) obično se koristi kad je riječ o odraslima, a delinkvencija kad je riječ o maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. Mladi delinkventne aktivnosti znaju koristiti kao otpor protiv društvenih običaja, ličnosti i kao

¹ Konstantinović-Vilić, Nikolić-Ristanović, *Kriminologija* (Niš: Pravni fakultet ,2003)

osobno izražavanje slobode. Naš pravosudni sistem označava društveno neprihvatljiv i devijantan način ponašanja i činjenje kaznenih djela terminom *maloljetnička delikvencija*, a osobu koja to čini *maloljetnim delikventnom*.

Pojam **maloljetnik** (*Maloljetnik ili malodobnik*) se određuje sa određivanjem starosne dobi, pri čemu je kalendarski uzrast osnovno mjerilo. Treba naglasiti da u nekim državama starosna dob se može određivati i na osnovu stepena biopsihičke zrelosti koja se utvrđuje za svaki slučaj posebno. Maloljetnikom se smatra dijete koje nije navršilo 18 godina u vrijeme izvršenja krivičnog djela i kojem se po zakonu mogu izreći krivične sankcije, maloljetnik se može tretirati drugačije od odraslih osoba po pitanjima prestupa, kao i izricanja drugih mjera.²

Pojam **prijestupnik** u krivično-pravnom smislu je svaka osoba koja je izvršilac krivičnih djela. Pojam maloljetničkog prestupništva se najčešće veže za maloljetnike koji vrše prekršaje ili krivična djela. Široko govoreći, prijestupnik je svako ko pokaže antisocijalno ponašanje koje ne samo da krši društvene norme i morale, već i krivičnopravne norme.

Krivično djelo je nezakonito krivično djelo koje krši ili ugrožava zaštićenu vrijednost, a zbog opasnosti je zakonom određeno kao krivično djelo i za činjenje tog krivičnog djela to su predviđene kaznene sankcije.

Digitalizacija (digitization) – proces koji informacije pretvara u podatke koji su dostupni i raspoloživi u digitalnom obliku, tj. proces pretvaranja analognih podataka u digitalne podatke.

Digitalna transformacija (digital transformation) - je proces implementiranja novih aplikacija koje obnavljaju i povezuju radno-organizacione sve digitalne aplikacije i podatke.

Digitalno okruženje – je skup digitalizacije i digitalne transformacije koji se nalazi u svim aspektima našeg društva od kuće, kruga porodice, prijatelja, predškolskih ustanova, škole, pa sve do radnog mjesta gdje komuniciramo, arhiviramo, fakturišemo podatke i informacije.

U našoj državi se nakon rata primjetio veliki porast delinkventnog ponašanja, općenito. Dolaskom maloljetnika (djevojčica i dječaka ispod 18 godina) u sukob sa zakonom predstavlja maloljetničko pravosuđe kao tretman tih maloljetnika U širem smislu, odnosi se na tretman djece od trenutka kada dođu u sukob sa zakonom, utvrđivanjem osnovnih uzroka

² Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za administraciju pravosudnog sistema za maloljetne prestupnike - Pekinška pravila (1985).

zbog kojih je do toga došlo, te na prevenciju takvog ponašanja i reintegraciju djece. U Bosni i Hercegovini je općim krivičnim zakonodavstvom reguliran položaj djece u sukobu sa zakonom. Krivično zakonodavstvo u BiH predstavlja široku lepezu sankcija koje se mogu izreći maloljetnicima.

Pojam *djeca* u zavisnosti od pojedinih krivično pravnih sistema, predstavljaju učinitelje krivičnih djela starosti do 8 godina, ali najčešće do 14, 15 ili 16, a u nekim slučajevima i do 10 godina.³ Naše zakonodavstvo, slijedeći savremene tokove u oblasti krivičnog prava ima određenu donju i gornju starosnu granicu dobnog uzrasta učinitelja krivičnih djela. Stoga je donja granica 14 godina, što znači da su osobe mlađe od 14 godina djeca i nisu krivično odgovorne za počinjene zločine tj. počinjena krivična djela.

Postoje dva načina određivanja starosne dobi. Kriteriji i mjere za prvi način određivanja je kalendarska godina, koju smo već spomenuli kod objašnjavanja pojma maloljetnik. Kalendarska godina se odnosi na njene elemente mjeseci, sedmice, dani itd. Drugi način određivanja starosne dobi odnosno starosne granice odgovornosti je tzv. "relativan način određivanja". Ova dva načina su opravdana na osnovu bio-psihičkih i socijalnih kriterija zrelosti u vidu prosjeka normalne populacije. Gornja starosna granica je 18 godina života, što znači da su osobe od navršениh 14 do 18 godina maloljetnici. Postoje i dvije podgrupe maloljetnika i to:

-mladi maloljetnici starosne dobi od navršениh 14 do 16 godina života i

-stariji maloljetnici starosne dobi od navršениh 16 do 18 godina života.

U našem krivičnom zakonodavstvu imamo i kategoriju mlađa punoljetna osoba koja je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršila 18, a nije navršila 21 godinu života.

2.2. *Problem istraživanja*

Pitanja istraživanja u ovom magistarskom radu vezana su uz poteškoće u procesu pribavljanja, stvarnu vrijednost prethodnih rezultata istraživanja i efikasnost metoda istraživanja maloljetničkog kriminala usredotočenih na digitalno okruženje. Jedno od pitanja

³ Buljubašić Suada, *Maloljetnička delinkvencija* (Arka Press, Sarajevo, 2005)

koje se postavlja jeste koji faktori najviše utiču na porast maloljetnih delinkvenata u našoj okolini? Da li su poduzete sve potrebne mjere za zbrinjavanje maloljetnih delinkvenata i koliko ozbiljno društvo shvata ovaj problem? I da li je potrebno uvoditi nove mjere koje će biti u korak sa digitalnim okruženjem koje je sve veći faktor? Treba dodati da maloljetni delinkventi nakon određenog niza godina bez potrebne pomoći i sankcija prelaze u odrasle osobe koje krše zakon.

2.3. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada jeste izlaganje pojmova maloljetničke delinkvencije uz izlaganje donje i gornje granice krivične odgovornosti (donja granica 7, gornja 18, odnosno 21 godina), kao i doprinos rada socijalnih službi. Istraživanje će se posvetiti i aktivnostima koje sprovode određeni organi vlasti Kantona Sarajevo u cilju boljeg rješavanja problema maloljetničke delinkvencije, ali i smještaj maloljetnika u odgovarajuće ustanove i uticaj određenih faktora na maloljetne delinkvente.

2.4. Ciljevi istraživanja

Svako naučno istraživanje treba da bude naučno i društveno korisno, dakle da bude u funkciji rješavanja naučnih i društvenih problema. Zato je neophodno opisati i obrazložiti postavljene naučne i društvene ciljeve istraživanja. Jedan od ciljeva istraživanja je utvrđivanje koliki uticaj imaju određeni faktori društvene sredine na razvoj delinkventnog ponašanja. Neki od tih faktora mogu biti: sredstva masovne komunikacije (digitalno okruženje), porodični problemi, uticaj školske sredine i vršnjaka, organizovanje slobodnog vremena i drugi faktori koji mogu negativno uticati na odrastanje i formiranje ličnosti kod maloljetnika.

2.4.1. Naučni cilj

Naučni cilj ovog magistarskog rada je shvaćanje nastanka problema maloljetničke delinkvencije pod uticajem digitalnog okruženja kao problem savremenog društva i društvenih odnosa u zajednici. Cilj je provođenje postojećih zakona u skladu sa međunarodnim standardima, kao i mogućnost provođenja alternativnih modela rada u zavisnosti od uslova za rehabilitaciju maloljetnih delinkvenata. Naučni cilj je i provesti istraživanja uloga i komunikacije između ustanova i službi kao što je socijalna služba sa drugim službama koje su odgovorne za smještaj i zbrinjavanje maloljetnih delinkvenata.

2.4.2. Društveni cilj

Uloga društvenog cilja je transformisanje ustanova sistema u kojima se izvršavaju mjere institucionalnog karaktera u smislu njihove humanizacije i usavršavanja tretmana u radu sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom, te digitalnim okruženjem nedoličnim ponašanjem u društvu.

2.5. Istraživačke hipoteze

2.5.1. Generalna hipoteza

Normativno-pravni okvir u Bosni i Hercegovini za problem maloljetnika u sukobu sa zakonom i nedoličnim ponašanjem u društvu nije adekvatno prilagođen digitalnoj transformaciji društva.

2.5.2. Posebne-pojedinačne hipoteze

- Pojava delinkventnog ponašanja kod maloljetnika je usko vezana sa socijalnim i ekonomskim problemom, kao i njihovom aktivnošću u digitalnom okruženju.
- Društvena sredina i odgovarajući smještaj u odgojne institucije maloljetnih delinkvenata od iznimne je važnosti za smanjenje problema maloljetničke delinkvencije u Kantonu Sarajevo.
- Obrazovni sistem i dobri porodični odnosi su osnova za poboljšanje, prevenciju i suzbijanje problema maloljetničke delinkvencije.
- Digitalno okruženje je rastući faktor nastanka maloljetničke delinkvencije u današnjem savremenom društvu.

Provjere navedenih hipoteza biti će iskazane u odgovarajućoj naučnoj i stručnoj literaturi, ali i praktični prikaz modela i teorijski izvedeni zaključak.

2.6. Metode istraživanja

U proces istraživanja ovog magistarskog rada su primijenjene sljedeće metoda i tehnike istraživanja: metoda analize sadržaja, komparativna metoda, statistička metoda, te anketa i intervju koji je konstruisan za potrebe ovog istraživanja. Ispitani su stavovi stručnih radnika o socijalnim uzrocima maloljetničke delinkvencije i upotrebljavani su statistički podaci MUP-a Kantona Sarajevo.

2.6.1. Metoda analize sadržaja

Metoda analize sadržaja je samo metoda kojom se služimo za proučavanje dokumentacije ili analiza sadržaja. Ovo je jedna od najsigurnijih metoda u istraživanju socijalnih pojava. Analiza sadržaja razlaže sadržaj na njegove bitne dijelove, na njegova osnovna značenja, na misli i ideje u tekstu. Naučna metoda koja kvantitativno i sažeto može opisati različite sadržaje kako bi se otkrila objektivna priroda njihovih sadržaja. Svrha analize sadržaja je

pružanje tačnih i efikasnih podataka za naučno objašnjenje ili testiranje novih naučnih pitanja ili hipoteza kvantitativnim opisom karakteristika, uzroka i posljedica komunikacijskog sadržaja.

2.6.2. *Komparativna metoda*

Uporedne ili komparativne metode su uobičajene u društvenim naukama i drugim naukama. Ona omogućuje usporedbu određene društvene pojave, u društvenim znanostima omogućuje objektivnije razumijevanje i objašnjavanje društvene pojave, odnosno njezinu kontekstualizaciju, svrstavanje u skupine (klasifikaciju), formuliranje općih zaključaka o pojavi koju istražujemo (testiranje hipoteza) te predviđanje .

2.6.3. *Statistička metoda*

Statističkom metodom se utvrđuju prosjeci, odnosno aritmetičke sredine, medijalne i modalne vrijednosti masovnih društvenih pojava. Proučava ili predviđa razvoj najrazličitijih društvenih fenomena, posebno onih koji su manje složeni. Statistički metodi jedan su od dobrih načina za rješavanje modernih paradoksa, a moderni paradoksi znače previše informacija i nedovoljno razumijevanja. ⁴

2.6.4. *Metoda ankete i intervjua*

Koristeći anketnu metodu, istraživati ćemo i prikupljati informacije, podatke, stavove i mišljenja o problemu maloljetničke delinkvencije sa fokusom na digitalno okruženje. Na osnovu intervjua moći ćemo doći do zaključka da li je anketa koju smo ranije proveli tačna.

⁴ Bregar, L. *Teaching Statistics in the Internet Era. Proceedings of the Conference "Statistics & the Internet"* (Berlin, 2003) 120-129.

2.7. *Opravdanosti istraživanja*

Opravdanost istraživanja i rada na ovoj magistarskoj tezi zasniva se na njenom naučnom i društvenom značaju.

2.7.1. *Naučna opravdanost*

Naučna opravdanost je u nastojanju da se otkrije obim maloljetničke delinkvencije u Kantonu Sarajevo, kao posebne društvene pojave i predmeta.

2.7.2. *Društvena opravdanost*

Društvena opravdanost ove teme je u tome što se izgrađuje naučna osnova za upoznavanje društva o stvarnom problemu maloljetničke delinkvencije, kao i o istraživanju, metodama realizacije, upravljanja i vrednovanja.

2.8. *Realizacija naučnog istraživanja*

Istraživanje za potrebe ovog magistarskog rada je provedeno u JUK „, Odgojni centar Kantona Sarajevo“ i policijskih službenika BiH. Istraživanjem su obuhvaćene: kompetentne institucije i pojedinci, profesionalci iz oblasti socijalnog rada, menadžmenti, maloljetni prijestupnici. Naučno istraživanje se realizuje na osnovu kvalitativnih i kvantitativnih reprezentativnih uzoraka.

2.9. *Vremensko određenje istraživanja*

Vremenski plan istraživanja na temu „ Maloljetnička delinkvencija sa fokusom na digitalno društvo“ :

Period prikupljanja podataka (10.10.2020. - 24.01.2021.)

Obrada podataka (11.10.2020. - 25.01.2021.)

3. UZROCI I FAKTORI MALOLJETNIČKE DELINKVENCije

U nastajanju delinkvencije važnu ulogu imaju: roditeljsko zanemarivanje, odgojno zapuštanje, nebriga, odgojno nepovoljne situacije, prepuštenost ulici, druženje s delinkventima, kruta ograničavajuća, konfliktna, represivna sredina, uzroci maloljetničke delinkvencije izvire iz maloljetnika, njegove porodice i društvene sredine, a delinkvencija je češća u nesređenim porodicama. A jedan od osnovnih uzroka jeste normativno-pravni okvir u Bosni i Hercegovini koji rješava problem maloljetnika u sukobu sa zakonom i nedoličnim ponašanjem u društvu koji nije adekvatno prilagođen digitalnoj transformaciji društva i novim tehnologijama.

3.1. *Makro faktori*

U makro faktore ubrajamo posljedice koje su nastale djelovanjem drugih faktora, kao što su : Ekonomski faktori/krize, rat i njegove posljedice, politički faktori, opći (nasilni) kulturni modeli, medijske slike, poruke i sadržaj, socijalna mobilnost-migracije, urbanizacija, socijalni odgovor (moralna panika, rat protiv kriminala, porast ugnjetavanja i kršenja ljudskih prava, porast ukupnog broja zločina). U makro faktore spada digitalno okruženje koje je sve više zastupljeno u današnjim generacijama bez adekvatnog nadzora korištenja.

3.2. *Mikro faktori*

Mikro faktori uključuju više ličnih i emocionalnih faktora, čija je glavna karakteristika odnos porodice i obrazovnog sistema. Mikro faktori uključuju: porodično okruženje i međuljudske odnose (zanemarivanje roditelja), stabilna i mirna porodica predstavlja ličnu podršku, a

nestabilna porodica prisiljava da traži potporu supkulturnih grupa, nasilje nad djecom, škola (neuspjeh, nasilje, učenje modela ponašanja i sl.), materijalni problemi (siromaštvo, raskorak između potreba i mogućnosti), odgojno nepovoljne situacije (prepuštenost ulici, delinkventno društvo), neorganizirano slobodno vrijeme.

3.3. *Porodica i porodično okruženje*

Porodica je nezamjenjivo okruženje u kojem osoba formira stavove i mišljenja, kao i odrasta zadovoljavajući najvažnije čovjekove potrebe. Ona ima veoma značajnu ulogu u razvoju čovjeka, ali i društva uopšte. Porodica je posrednik između društva i pojedinca, ali porodica vrši više funkcija od bilo koje društvene grupe. Porodica je u cjelokupnoj literaturi označena kao najznačajniji subjekt u sprečavanju i otklanjanju maloljetničke delinkvencije ili u stvaranju početnih uvjeta i podsticaja za nju. Kako bi definisali porodicu važno je znati da životnu zajednicu čine roditelji, djece i drugih krvnih srodnika, usvojitelja i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu. Važno je da porodicu shvatamo kao osnovnu društvenu jedinicu svakog društva i kao jedan veliki faktor oblikovanja ličnosti. Porodica se može definisati sa različiti aspekta gledišta, sa različitim značenjima i objašnjenjima zavisno od nauke koja je proučava.⁵

Glavni faktori koji utječu na kriminalno ponašanje obično su rezultat raspada porodice, a faktori rizika koji djeluju u porodičnom okruženju su porodična historija problema u ponašanju, problemi porodičnog funkcioniranja, porodični sukobi, stavovi roditelja prema kriminalu, nezadovoljstvo roditelja i zdravstveni problemi.

Porodica ima strukturu i funkciju, kada se struktura i funkcija porodice počne mijenjati dolazi do raznih problema pogotovo u digitalnom društvu koje uvodi nove norme i probleme. Strukturu porodice predstavljaju otac, majka i djeca, zato kada dođe do problema u interakciji, kako psihičkoj, tako i fizičkoj, između različitih članova često se to reflektira na djecu. S druge strane, također imamo stalnu interakciju između porodice u cjelini ili pojedinačnih

⁵ Bubić Suzana, Traljić Nerimana, *Porodično pravo*, (Sarajevo, 2001), 17.

članova sa zajednicom. Funkcija porodice prvenstveno je reprodukcija i odgajanje djeteta kako bi se prilagodilo običajima društvene grupe. Neuspjeh djeteta da se prilagodi običajima grupe, označava ga delinkventom. Društvenu odgovornost za prilagođavanje djeteta običajima i normama zajednice polaže porodica. Uzimajući u obzir da struktura porodice može biti oštećena, treba se očekivati da će se dijete teže prilagođavati, što će rezultirati vjerovatno nesavršenim prilagođavanjem djeteta na običaje i norme - maloljetničke delinkvente. Oštećenje strukture i funkcije porodice u ovom radu nazivamo "dezintegriranom porodicom" što može rezultirati gubitak oca ili majke, ili oboje, smrću, razvodom, razdvajanjem, samoubojstvo člana porodice, razni oblici devijantnog ponašanja, duga nezaposlenost člana porodice, iznenadno osiromašenje, migracija i drugi problemi unutar porodice. U porodicama u kojim postoji "oštećenje" u strukturi očekujemo veći postotak nastanka delinkventnog ponašanja. Današnje digitalno društvo ima sve veći udio u raspadanju porodice. ⁶

Postoji veliki izbor odgojni stilovi, roditelji najčešće koriste onaj koji najbolje odgovara njihovim moralnim, obrazovnim i tradicionalnim vrijednostima i koji najbolje utječu na ponašanje njihove djece. Treba uzeti u obzir da neće svako dijete reagirati isto na određeni odgojni stil. Neke osobine odgojnih stilova mogu doprinosti na pojavu maloljetničke delinkvencije, pretjerana liberalnost(sloboda) bez postavljanja bilo kakvih granica, kontrole i čuvanja. Romske porodice s mnogo djece često su opterećene egzistencijalnim problemima, koji potencijalno mogu biti faktori što utječu na devijantno i delinkventno ponašanje. To se posebno odnosi na mnogobrojne romske porodice koje žive u lošim socioekonomskim i higijenskim uvjetima. Oni svoju djecu najprije uključuju u prosjačenje, koje kasnije prerasta u sitne krađe. One vremenom prerastaju u bavljenje organiziranim kriminalom. Razvod roditelja, alkoholizam očeva, neprihvatanje očuha ili maćeha, smrt jednog od roditelja, uglavnom očeva, i boležljivost, odnosno prevelika emotivnost majki često podstiču nastanak maloljetničke delinkvencije. U porodicama u kojima je otežan ili poremećen supružnički odnos se najviše utiče na djeca koja se usmjeravaju kriminalu ili zloupotrebi psihoaktivne supstance (PAS), u koje spadaju: marihuana, hašiš, ekstazi, spid, LSD, heroin, kokain, kao i mješavina tableta za smirenje s alkoholom.

⁶ Golubović Zagorka, *Porodica kao ljudska zajednica*, (Zagreb, Naprijed, 1981)

- **Topli, ali restriktivni roditelji:** ovakva djeca brzo usvajaju pravila i pridržavaju ih se, veoma poštuju odobravanje odraslih;
- **Topli, ali permisivni roditelji:** njihova će djeca često ignorirati i kršiti pravila, veoma su samopouzdana i otvorena za društvo. Često ljubazno raspoloženi i buntovni u svakodnevnom životu;
- **Hladni, ali restriktivni roditelji:** djeca ovakvih roditelja često okreću ljutnju prema sebi, popustljiva su, ali i anksiozna i namrgođena;
- **Hladni i permisivni roditelji:** ovakva će djeca biti neprijateljski nastrojena i otporna, s velikom vjerojatnošću da postanu delinkventna.

Finansijska situacija porodice važan je faktor koji utiče na pojavu maloljetničke delinkvencije, ali samo uz uzimanje drugih faktora u obzir. Socijalno-ekonomski status uključuje uslove boravka, obrazovanja i zaposlenja roditelja. Naime, sama činjenica da je porodica na nižem socijalnom nivou na socijalnoj skali, a samim tim ima i lošiji socijalni status, lošije prihode i uslove stanovanja nikako se ne može smatrati isključivim rizičnim faktorom, obiteljski odnos ne bi trebali ovisiti samo o materijalnom statusu, već i duhovnim vrijednostima porodice.

Profesorica pedagogije Mersida Karačić⁷ iznosi: Želja za višim stepenom materijalnosti potisnula je emocionalni odgoj sa počasnog mjesta. Roditelji pokušavaju nadoknaditi svoju nesposobnost pružanja ljubavi, davanjem materijalne stvari. Materijalistička atmosfera zamjenjuje ljubav koja je istinski izvor sreće za svako dijete. Neka istraživanja pokazuju da jednoroditeljske porodice povećavaju vjerovatnost delikventnog ponašanja⁸, a drugi rezultati koji su kontrolirali utjecaj socioekonomskih varijabli minimaliziraju utjecaj jednoroditeljskih obitelji.⁹

Loeber i Stouthamer-Loeber¹⁰ su razvili četiri modela „porodice pod rizikom“ koje karakterizira sljedeće:

⁷ Italian Development Cooperation u saradnji sa Mediacentrom Sarajevo, „Odgovornost medija za prevenciju maloljetničkog prestupništva“, (2010) https://www.media.ba/sites/default/files/jacanje_maloljetnicke_pravde_publikacija.pdf (17. februar 2010).

⁸ J. McCord, C. Widom, & N. Crowell, „*Juvenile Crime, Juvenile Justice*“, (Washington: National Academy Press, 2001).

⁹ Crockett, L. J., Eggebeen, D. J., and Hawkins, A. J. „*Journal of Family Issues*“, (USA: Saga Publishers, 1993).

¹⁰ Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. "*Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency*", (Chicago: University of Chicago Press, 1986).

a) *Zanemarujuće porodice*

Često se predstavlja kao neuspjeh roditelja koji ne posvećuju dovoljno pažnje na djetetov odgoj i ponašanje. Također se može opisati kao roditelj ili staratelj koji nije u stanju da zadovolji osnovne potrebe djeteta.

b) *Konfliktne porodice*

Stav djece u takvim porodicama nakon odrastanja je da se sukobi mogu riješiti samo nasiljem, koje je tendencija ka razvoju kriminalnog ponašanja. Sukobi se često manifestiraju između roditelja ili roditelja s djecom, što narušava pozitivnu strukturu koju porodica treba da pruža.

c) *Devijantne porodice*

Djeca koja odrastaju u porodicama koje podržavaju i normalizuju devijantno ponašanje najčešće se upuštaju u prestupništvo i postaju maloljetni delinkventi. U ovakvim porodicama mogu biti i sami roditelji prestupnici koji podržavaju agresivne postupke djeteta.

d) *Kaotične porodice*

Kaotične porodice imaju malo pravila ili mogu mijenjati pravila po volji ili raspoloženju roditelja, nemaju određeno mjesto za određene stvari. Mnoge porodice mogu za kratko vrijeme postati haotične ako jedan roditelj, obično majka, postane jako bolestan i ako niko ne poduzme kontrolu. Odlučivanje u ovakvim porodicama je brzopleto i ovakve porodice često imaju niski socio-ekonomski status.

Vrlo je važno da roditelji, ali i ostali članovi porodice imaju usuglašene stavove, kako ne bi svojim suprotstavljenim mišljenjima i postupcima doveli da rezultati odgoja budu izrazito negativni. Druga važna pretpostavka ispravnog odgoja jest adekvatan položaj djeteta u porodici. Kako bi dijete izraslo u zadovoljnu i zdravu osobu potrebno je da mu njegovo porodično okruženje pruža osjećaj sigurnosti, zadovoljstva, radosti i sreće.

Djeca koja odrastaju u harmonizovanim porodicama okruženim ljubavlju i pažnjom imaju tendenciju oponašanja dobrih postupaka i u kasnijem. Sve ono što dijete nauči u svojoj porodici, a misli se na ljubaznost, suosjećanje, toleranciju i poštovanje prema drugima, dijete će zadržati i primijeniti i u kasnijim međuljudskim odnosima. Zbog toga je upravo porodica ona zajednica u kojoj se dijete priprema za kasniji društveni život.

3.3.1. Predškolska djeca u digitalnom okruženju

Prema istraživanjima o predškolskoj djeci, nema djeteta koje ne koristi barem jedan elektronički uređaj, djece u dobi od 18 mjeseci do 7 godina, koriste osnovne digitalne uređaje u suvremenim tehnologijama. Djeca odrastaju u okruženju zasićenim ekranima. Djeca digitalne uređaje i sadržaje koriste svakodnevno, bez određenih ograničenja. Djeca u ovoj dobi najviše vremena provode pred televizorom ili nekim drugim uređajem. Dokazano je da djeca provode više vremena u dane vikenda gledajući TV nego radnim danom. Zabrinjavajuće je što odrasli ne vrše nadzor nad vremenom provedenim njihove djece pred ekranom, a pogotovo nadzor nad sadržajem koje gledaju njihova djeca. Poznato je da mnoštvo porodica nema dovoljno vremena, kao i zainteresovanosti za nadzor nad pravilima korištenja digitalnih uređaja i stvaranja navike u samom predškolskom uzrastu, koji se može u odrasloj dobi posebno negativno izraziti.

3.3.2. Životne vještine za siguran i odgovoran ulazak u digitalno okruženje

Današnja djeca se puštaju i prepuštaju digitalnom okruženju bez ikakve ili neadekvatne obuke. Današnje generacije roditelja su dijelom učile postepeno o digitalnim uređajima, dok drugi dio generacija roditelja ide u skladu sa savremenom tehnologijom. Današnja djeca vrlo brzo ulaze u svijet tehnologije bez odgovarajućeg znanja i vještina. Poštovanje i suosjećanje odnose se na sposobnost upotrebe digitalne tehnologije i medija za čuvanje ljudskih vrijednosti na siguran, odgovoran i efikasan način. Odobravanje korištenja djetetu digitalnih uređaja i sadržaja nužno je započeti sa usađivanjem određenih vrijednosti i znanja u kojem će dijete početi razvijati društvene, emocionalne i kognitivne sposobnosti. Na razvoj djece najviše mogu uticati roditelji, a kasnije i druge stručne osobe kao što su vaspitači, učitelji, nastavnici, profesori, treneri itd.

Sposobnost razumijevanja svojih i tuđih osjećanja i suosjećanja za druge treba prenositi djeci radi razumijevanja i svjesnosti o postupcima koje čine online mogu imati uticaj na ljude u stvarnom životu. Razvojem digitalne empatije kod djeteta, djeca će prepoznavati neprimjerene sadržaje koji će na njih uticati da se osjećaju loše i na taj način upozoriti i svoje

vršnjake da prepoznaju negativne sadržaje bullying-a. Kontrolu vremena provedenog djeteta u digitalnom okruženju nužno je uskladiti sa porodicom tj. navikama porodice. Sigurnost ulaska i digitalni svijet i sposobnost upravljanja privatnošću je diskretno korištenje svojih ličnih podataka i informacija. Djeca koja se upoznaju sa zaštitom ličnih podataka dobijaju posebnu vještinu razumijevanja samog pojma ličnog podatka, koji smije dijeliti online. Prilikom osposobljavanja djeteta za povezivanje na digitalne uređaje potrebno je zaštititi svoje podatke jakim šiframa. Razvijanje i usađivanje posebnih sposobnosti kod djeteta jesu razlikovanje tačnih od netačnih informacija, dobrog od lošeg sadržaja, kao i povjerljivih kontakata online. Svjesnost objavljenih sadržaja treba razvijati kod djeteta i posljedice trajnosti objavljenog sadržaja u stvarnom životu. Znak ranog korištenja digitalnih uređaja nije neophodno za naprednosti i genijalnost djeteta.

3.3.3. Pristup digitalnom okruženju kod roditelja

Poznato je da djeca oponašaju postupke svojih roditelja samim tim vrijeme provedeno roditelja uz digitalne uređaje prenosi se i na dijete. Dosadašnja istraživanja pokazuju da ponašanje odraslih i digitalno ponašanje djeca i mladi preuzimaju u skladu sa onim što vide u svojoj porodici. Djeca uče iz postupaka roditelja mnogo više nego iz njihovih riječi. Ono što je važno za ponašanje roditelja i odraslih je da poštuju vrijednosti koje žele prenijeti na svoju djecu i vrijeme koje roditelji nisu sa svojom djecom je vrijeme koje je moguće da će djeca provoditi uz digitalne uređaje. Dijeljenjem ličnih informacija i porodičnih fotografija, također i roditelji dovode svoju porodicu u sigurnosni rizik i opterećenje djetetovog digitalnog otiska.

Svojim dobrim primjerima i konstantnim razgovorom sa djetetom od samog početka djetetovog susreta sa digitalnim uređajima dijete će odrastati u odgovornog građanina u savremenom društvu.

Jedan od prvih koraka u mjerama cyber sigurnosti koje roditelji mogu poduzeti je instaliranje pretraživača poput KidRex.org ili Kiddle.co, te aktiviranje roditeljskog nadzora na Youtube-u za djecu i aktiviranje ostalih Google pretraživača na uređajima koje djeca koriste. Također se preporučuje da roditelji obrate pažnju na dobni sistem PEGI i da roditelji u najvećoj mjeri sudjeluju u istraživanjima svoje djece na Internetu.

Na taj način roditelji će pružiti djetetu podršku u snalaženju na digitalnim uređajima i Internet programima i pratiti njihove prve korake u interakciji sa digitalnim okruženjem. Najbitnije je da roditelji se potrudu da organiziraju svoj porodični život i online vrijeme bude u ravnoteži sa offline vremenom. Veoma bitno da roditelj na vrijeme primjeti dijete kako previše vremena provodi uz digitalne uređaje i na vrijeme reaguje, osiguravajući dovoljno vremena za fizičke aktivnosti, igru, sport i druženje sa drugom djecom. U slučaju da roditelj problem ne može da riješi sam potrebno je zatraži stručnu pomoć.

3.3.4. Digitalni uređaji u porodici

Dozvoljavanje korištenja bilo kakvog digitalnog uređaja djetetu roditelj mora razmisliti o osnovnim pravilima, vremenu korištenja uređaja, načinu korištenja, učestalosti i sadržaju. Skladno djetetovom rastu roditelj će proširivati granice korištenja uređaja i odgovarajućeg sadržaja njegovoj dobi. Ako roditelji smatraju da su granice korištenja digitalnih uređaja prestroge onda neka samo zamisle da li bi dijete koje ne zna da pliva pustili u bazenu bez vazdušnih mišića i spasioca, tako je i Internet opasnost za dijete kao i bazen bez nadzora roditelja ili odrasle osobe.

Važno je da roditelji svakodnevno brinu o svojoj djeci kako bi imali priliku baviti se aktivnostima na otvorenom izvan kuće, a poseban naglasak staviti na fizičke aktivnosti koje su osnova za mentalno zdravlje i zdrav rast djece. Osiguravanje i pojačavanje šifri kako na Wi-Fi uređaju tako i na drugim digitalnim uređajima omogućava se upravljanje vremena i sadržaja djece.

Polazak u školu važan je trenutak u porodičnom životu. U ovom trenutku djeca se susreću s novim licima, novim prostorima, novim kodeksima ponašanja i manjom kontrolom nad djecom, što je donosi velike promjene. Ono što najčešće roditelji rade jeste nagrađivanje djece za dobru ocjenu kroz korištenje digitalnih uređaja. Roditelj treba predstaviti školu kao stepenicu ka životnom uspjehu i da je učenje za njegovo dobro i bez dobijene nagrade nekih kritiča ili videoigri. Natjecanje roditelja u kupovini mobilnih telefona ili drugih digitalnih uređaja djeci nije preporučljivo i ne čini odraz inteligencije djeteta.

Prvim kontaktom u školi i upoznavanjem sa digitalnim uređajima dijete dobija svoje šifre i samim tim je vrijeme za upoznavanje djeteta o čuvanju ličnih podataka, kao i šifri. Roditeljima se predlaže da imaju u uvid dječje šifre dok se ne izgradi povjerenje i odgovorno ponašanje djeteta. Mnoge školske ustanove održavaju kurseve po pitanju digitalne pismenosti.

3.4. Škola i obrazovni sistem

Škola kao odgojno-obrazovna institucija koja je obavezna i u svakodnevnom društvu neizostavna, predstavlja često mjesto u kojem djeca formiraju ličnosti i stavova. Nakon porodice škola ima najznačajniju ulogu u vaspitanju i socijalizaciji djece. Škola kao institucija osim općeg obrazovanja zadužena je i za socijalizaciju djece i razvijanje pozitivnih vrijednosti. Škola je važna socijalna sredina koja doprinosi uspješnom razvoju mladih pružajući im priliku za razvoj kooperativnih socijalnih odnosa i socijalnih i psiholoških vještina, kao i razvitku ličnosti učenika. Škola je pored porodice odgovorna za ponašanje djece, ali i edukaciju mladih kako da se prilagode današnjem digitalnom okruženju. Škola ima veliku ulogu u upoznavanju mladih kako da sigurno iskoriste prednosti digitalnog društva u pozitivnom smislu. Mladi se dosta bolje snalaze u digitalnom okruženju i brzo prihvataju novu tehnologiju, zato je važno da se vrši edukacija mladih o digitalnom svijetu. Naravno, digitalno okruženje može imati i negativan uticaj na mlade. Preko digitalnog okruženja se može širiti nasilje među učenicima isto tako može potaknuti delinkventno ponašanje u školama. Jedan videozapis sa YouTube-a može ostaviti negativan uticaj na mladu osobu i čak potaknuti mlade osobe na zabranjene radnje. Zato škola treba kao odgojno-obrazovna ustanova obrazovati učenike kako sigurno koristiti Internet i kako se uklopiti u digitalno društvo uz poštivanje normi i vrijednosti jednog društva ili zajednice.¹¹

Grupni rad u školama pruža djeci najmlađeg uzrasta interakcijske odnose u školskom okruženju, kroz koje se ostvaruje adaptacija na rad u kolektivu što u kasnijem periodu života omogućava veoma lako uklapanje u svakodnevni život. Ovo je sredina u kojoj dijete raste i formira se, u kojoj ono uči društvene vrijednosti, društveno prihvatljivo ponašanje, stiče znanje, stavove i razvija sposobnosti.

¹¹ „Socijalno učenje - Socijalizacija šticenika odgojnih ustanova „, (Beograd: Savez društva defektologa Jugoslavije , 1969)

Socijalni i psihološki razvoj svake osobe u velikoj mjeri ovisi o njenoj urođenosti, nasljednosti, karakteristikama i odnosu ili utjecaju okruženja u kojoj osoba odrasta. Djeca današnjice mnogo vremena provode u obrazovnim institucijama, zbog čega škola zauzima veliki dio života svakog djeteta. Samim tim, škola na određen način i oblikuje mlade ljude do njihove potpune društvene samostalnosti. Samo obrazovanje i odgoj djeteta je ozbiljan, složen i veoma osjetljiv proces. To je rezultat niza procesa u kojima se događaju složene interakcije između djeteta i njegove okoline. Svaki propust u odgoju i obrazovanju djece može biti potencijalni uzrok maloljetničke delinkvencije.

Pretjerano izostajanje i bježanje s nastave jedan je od važnih i pouzdanih pokazatelja neuspjeha cijelog učenika i škole. Zbog bijega i prekomjernog izostajanja s nastavnih sati znanje učenika postaje nepotpuno, iscjepkano i nefunkcionalno pa takav učenik teško prati odvijanje nastavnog procesa, zaostaje u nastavi, ne izvršava školske i domaće obveze, često prepisuje zadatke, postaje neaktivan, kampanjski radi, reda negativne ocjene, snižava svoj uspjeh, ponavlja razred, a nerijetko i prekida školovanje. Sve od navedenog mogu biti uzroci pojave delikventnog ponašanja. Zbog toga bismo se trebali boriti s izostancima i napuštanjem škole na organizovan, planiran i sistematičan način. Borba za sprečavanje ovih pojava je istovremeno i bitka za efikasniju školu i podizanje njenih odgojno-obrazovnih rezultata na višu razinu, za veći i bolji uspjeh učenika i škole u cjelini.

Neki autori smatraju da izostanci i bježanje s nastave pripada u kategoriju rizičnih socijalnih ponašanja, a može dovesti i do trajnog napuštanja škole. Dok drugi autori stavljaju izostanke s nastave u kategoriju delikventnog ponašanja, po ozbiljnosti uz krađu i skitnju, a neki navode da je bježanje povezano sa seksualnim promiskuitetom, zlouporabom alkohola i droge, te delikvencijom. Istraživanja pokazuju da je delikvencija veoma povezana s uspjehom u školi. Tanner, Davies, O'Grady¹² ukazuju na izrazito negativan utjecaj delikventnog ponašanja u adolescentnoj dobi na obrazovanje i zaposlenost u kasnijoj dobi za oba spola. Isti autori dijele maloljetničku delinkvenciju u pet različitih oblika, pa vjeruju da su pored nasilnog ponašanja, imovinska delinkvencija, kontakt s kriminalnim vlastima i bijeg iz škole ozbiljni oblici delinkvencije. Druga grupa autora istakla je da uz neuspjeh u školi i emocionalne poteškoće, propust može biti prediktor različitih poremećaja u ponašanju, izbacivanja iz škole i maloljetničke delinkvencije. Neuspjeh u školi je jedan od pokazatelja maloljetničke delinkvencije, smatra se da su takva djeca više podložna delikventnom ponašanju.

¹² Tanner, J.; Davies, S. i Grady, B. „Whatever happened to yesterday's rebels? Longitudinal effects of youth delinquency on education and employment“, (WALL Working Paper No. 5, 1999).

Razmatrajući ovaj rad, važno je imati na umu da se loše ocjene ne smatraju uvijek školskim neuspjehom. Svrha ocjenjivanja bi trebala biti prikupljanje informacija o uspjehu ili napretku učenika i utvrđivanje učenikovih interesovanja, a ne razvrstavanje učenika prema uspjehu. Ocjena je uvid na nedostatke i propuste na koje učenik treba obratiti više pažnje i uložiti više truda.¹³

Kako bi bolje shvatili školski (ne)uspjeh potrebno je poznavati razliku između akademskog i školskog neuspjeha. Akademski neuspjeh je izvedba koja pada ispod određenog standarda ili propisanog standarda poznatog kao prolazna ocjena i uglavnom je mjerljiv objektivnim testovima. Školski neuspjeh je pretežno subjektivna procjena i često zna biti uzrok manjak samopouzdanja.¹⁴

Iako se vršnjačko nasilje ponekad vidi kao „dio odrastanja“ ili „dječja posla“, nasilje u školama je ozbiljan problem. Zamislite dijete kojeg zadirkuju svaki dan, bilo to fizički, društveno, ili putem cyber-maltretiranja. Vršnjačko nasilje je najrasprostranjeniji oblik nasilja između mladih, posebno u školama. Ono je definirano agresivnim ponašanjem koje se ponavlja tokom vremena . Ako postoji povremeni sukob ili borba između dvoje djece jednake snage, veličine i društvenog statusa, to je agresija, ali ne i nasilje.

Vršnjačko nasilje je mnogo znanstvenika i organizacija različito definiralo. Vršnjačko nasilje je neželjeno, agresivno ponašanje djece školske dobi koje uključuje stvarnu ili uočenu neravnotežu moći. Ponašanje se ponavlja ili se s vremenom može ponoviti. Pojavom novih tehnologija nastavlja se vršnjačko nasilje pokrenuto iz škole putem Interneta i društvenih mreža nakon škole. Nasilje će se vjerojatno dogoditi kada postoje razlike u moći između nasilnika i žrtava, kada se žrtva ne može odbraniti od nasilničkog ponašanja. Nasilničko ponašanje može biti izravno, uključujući sukob licem u lice (poput udaranja, oštećenja, udaranja nogama i drugih vrsta fizičkih ozljeda) i posredno (uključivanje treće strane, poput socijalne isključenosti, širenja glasina i drugih vrsta psiholoških šteta) ili čak putem društvenih mreža (cyberbullying).

Nova vrsta maltretiranja nazvana elektronička agresija ili cyberbullying. Nasilje putem elektroničkih medija postaje kritična briga zbog sve većih virtualnih interakcija među adolescentima i djecom. Ova vrsta maltretiranja poznata je kao agresivno internetsko ponašanje u digitalnom prostoru i definira se kao ponavljajuće, agresivno ponašanje

¹³ Galić, M. „Uspjeh u školi, Školska psihologija“ (2013) <http://www.istrzime.com/skolska-psihologija/uspjeh-u-skoli/> (25. februar 2013).

¹⁴ Bašić, J., Kranželić Tavra, V. „Školski neuspjeh i napuštanje škole“. *Dijete i društvo*, 7(2005), 15-28.

korištenjem tehnologije putem mobitela i društvenih medija. Učenici doživljavaju cyberbullying nasilje putem e-pošte, chat sobe, trenutnih poruka, web stranica i sl. Ova vrsta maltretiranja razlikuje se od tradicionalnog maltretiranja po tome što je školsko osoblje i administratori teško kontrolirati jer se događaju izvan škola i uglavnom u obliku anonimnih poruka objavljenih putem Interneta putem društvenih medija.

Nasilje u školi ne utječe samo na fizički, emocionalni i psihosocijalni život učenika, već se izravno utječe i na njihova akademska dostignuća i na školski rad. Teorijska i empirijska literatura podržana je izravna povezanost nasilničkih i akademskih dostignuća. Studije između studentima srednje razine pokazuje da tradicionalno i elektroničko nasilje ima značajan negativan utjecaj na akademsku uspješnost studenata u kontroli društveno-ekonomskog statusa učenika. Ostala otkrića među učenicima od 13-18 godina pokazala su da su akademska dostignuća negativno povezana sa nasiljem. Istraživanje je otkrilo da je vršnjačko uznemiravanje negativno povezano s dostignućima i da učenici koji trpe nasilje propuštaju školu i propuštaju obrazovne mogućnosti. Studenti koji su izvijestili da su verbalno i fizički maltretirani imali loša dostignuća u čitanju, pisanju, pravopisu, gramatici i interpunkcijama.

Zbog svega navedenog škola predstavlja bitno mjesto za rano otkrivanje rizičnih ponašanja djeteta, čime se otvara mogućnosti adekvatne i uspješne intervencije, a samim tim i prevenciju težeg poremećaja ponašanja. Škola treba ostvariti dobru saradnju sa roditeljima i pružiti im odgovarajuću pomoć, kako bi se što uspješnije odgovorilo zadacima koji se pred roditelje i školu postavljaju u pogledu odgojno-obrazovnog rada i prevencije maloljetničke delinkvencije.

3.5. *Slobodno vrijeme*

Tinejdžeri koji imaju puno slobodnog vremena okreću se kriminalu u nedostatku korisnih aktivnosti i roditeljskog nadzora. Slobodno vrijeme je stalni interes prvenstveno jer posljedica činjenice da slobodno vrijeme maloljetnika ima značajan razvojni, obrazovni, sociološki i kriminološki značaj, posebice imajući u vidu biološke, psihološke i socijalne karakteristike mladih. Stoga, svako organizirano društvo ulaže značajne napore na razvijanju pozitivnih interesa, vještina, sposobnosti i sklonosti među mladima, te na taj način ostvaruje

osnovna prava na samoistražavanje i samoodređenje. U slučaju da se slobodno vrijeme ne iskoristi na pravi način, mladim ljudima jako brzo dosadi i postaju besposleni. Osjećaji dosade i besposlenosti plodno su tlo za djelovanje različitih negativnih faktora koji mogu dovesti do antisocijalnog ponašanja. Slobodno vrijeme djece i maloljetnika može se provesti na dva načina: spontano i planirano.

U *spontano* provođenje vremena možemo navesti sve neplanirane aktivnosti koje obavlja jedan tinejdžer kako bi iskoristio slobodno vrijeme tokom jednog dana. U to slobodno vrijeme možemo navesti aktivnosti kao što su čitanje knjiga, gledanje televizije, igranje video igrice, provođenje vremena na društvenim mrežama, kao i vanjske aktivnosti kao što su igranje u parkovima sa vršnjacima, igralištima ili obična šetnja. U suštini u spontano provođenje vremena spadaju sve aktivnosti koje nisu planirane unaprijed.

Planirano vrijeme kao i što sam naziv navodi je vrijeme koje se mora unaprijed utvrditi na određeni period. Planirano vrijeme može sadržavati sve navedene aktivnosti kao i spontano ili veće događaje, ali ono mora biti planirano. U planirano vrijeme najčešće svrstavamo aktivnosti kao što je trening, odlazak na neka dalja mjesta, kurs, dogovoreni odlazak u kino, koncerte, posjete prijateljima itd. Planirano vrijeme zahtijeva dogovor i ima dosta boji uticaj na odrastanje djeteta jer postoji manja mogućost za dosađivanjem i upuštanjem u kriminalne aktivnosti. Samim tim roditelj ili staratelj ima bolji uvid na aktivnosti koje dijete obavlja.¹⁵

Neke znanstvene studije pokazuju da mladi ljudi često čine zločine za vrijeme raspusta. Ovakvi podaci stvorili su znanstveno stajalište da je maloljetnička delinkvencija proizvod nečijeg slobodnog vremena.¹⁶ Činjenica da ogromnu većinu maloljetničkih kaznenih djela počinju maloljetnici u slobodno vrijeme sigurno ne znači da bi korijene njihovog antisocijalnog ponašanja ili protupravnog ponašanja trebali tražiti u slobodno vrijeme. Slobodno vrijeme najčešće je uvjet koji ih pokreće kriminogeni faktori, što vodi do počinjenja zločina. Nadzor i kontrola slobodnog vremena mladih mnogo je manja od vremena provedenog u školi i prikladnija je za pokazivanje asocijalnog ponašanja ili kriminala. U kriminološkoj literaturi postoje dva uglavnom slična pogleda na ulogu slobodnog vremena u pojavi maloljetničkog prijestupništva. Prema prvom gledištu maloljetna delinkvencija je sredstvo za prevazilaženje dosade. Ovo gledište često podržavaju pravni praktičari koji ističu da maloljetnički delinkventi objašnjavaju svoje antisocijalno / kriminalno djelo ponašanje sa činjenicom da nisu imali šta više raditi. Treba naglasiti da slobodno vrijeme treba što više

¹⁵ Miković Milanka, „*Maloljetnička delinkvencija i socijalni rad*“, (Sarajevo: Magistrat 2004.), str. 98.

¹⁶ Jašović, Ž... „*Kriminologija maloletničke delinkvencije*“, (Beograd: Naučna knjiga 1978)

ograničiti jer je to "izvor svih poroka ". Stvarno je teško osporiti hipotezu da je dosada i slične preokupacije mogu poslužiti kao poticaj za mnoge maloljetnike na počinjenje razna krivična djela. Ta se hipoteza možda može pokazati da vrijedi samo za slobodno vrijeme koje nije neorganizirano, gdje mladi dozvoljavaju sami sebe da uranjaju u fizičku i mentalnu besposlenost. Dosada je poseban oblik "korištenja" svog slobodnog vremena. Rješenje ovog problema zapravo leži u reagiranju na pitanje zašto su mladi ljudi u slobodno vrijeme skloni dosadi. Prema drugom razmišljanju, delinkventno ponašanje mladih je odraz njihove potrebe za igrom. Igranje igara nije samo kompenzacija za igrače neostvarene želje i motivi, ali i način prevazilaženja nagomilanog sukoba situacije; na taj način, igra dinamika pruža osjećaj ugone i udobnosti. Uprkos tome, gore navedena izjava, bilo bi posve neprihvatljivo tumačiti maloljetničku delinkvenciju kao samo rezultat napregnutih motiva i potrebe za igranjem.

Istraživači su se posebno fokusirali o fenomenu neformalne organizacije mladih delinkvenata. To je dobro poznata činjenica da se potreba za umrežavanjem pojavljuje kod mladih ljudi prilično rano, ali posebno je izražena od doba koje je prethodilo pubertetu. Stoga se može reći da je glavna osobina mladih slobodno vrijeme provedeno organizacijom u njihove grupe. U početku primarni motiv za takva organizacije je da zajedno igraju igre, što je zajednički interes svih grupa članova. Međutim, vremenom se grupa može podijeliti u brojne druge grupe koje se razvijaju specijalizirani interesi ili afiniteti. Organizacija slobodnog vremena od posebnog je značaja u procesu izvođenja institucionalnih popravnih mjera nametnutih maloljetnicima sa delinkventnim ponašanjem. Ako korištenje slobodnog vremena ove osobe ne planiraju, organiziraju i sistemski usmjeravaju na maloljetnike, oni se mogu početi baviti kockanjem, klađenjem, tetoviranjem. Pod određenim okolnostima, neke od tih specifičnih grupa mogu prerasti u maloljetnike kriminalne bande, koje se bave antisocijalnim aktivnostima koje često rezultiraju izvršavanjem najtežih zločina (krivičnih djela).

Važno pitanje u borbi protiv maloljetničkog prijestupništva je vršnjački utjecaj i neformalne grupe. To prvenstveno se odnosi na razne profesionalne prijestupnike, posebno među mladima kao što su : džeparoši kao i huligani, nasilnici, lopovi, kockari i druge slične kategorije. Nedostatak socijalne podrške, kao i sportski dvorana, klubova i kulturnih i zabavnih projekata direktno utječu na samu zajednicu. Što je u gradu više sportskih klubova, kulturno-umjetničkih udruženja i drugih zabavnih sadržaja, više je i mladih uključeno u korisno korištenje slobodnog vremena.

Istraživanja dokazuju da mladi koji su uključeni u sportske klubove, sekcije ili su članovi drugih klubova u manjem broju pokazuju delinkventno ponašanje. Zbog toga je važno da

društvene zajednice, posebno u današnjem svijetu, gdje je sve više i više zastupljena tehnologije u smislu smanjenja slobodnog vremena imaju što više sportskih terena, klubova i područja kako bi se organizovalo produktivno korištenje slobodnog vremena i smanjio nastanak maloljetničke delikvencije kao posljedica slobodnog vremena.¹⁷

3.6. *Sredstva masovne komunikacije*

Često se tvrdi da novine, filmski časopisi i stripovi, radio, televizija i Internet imaju štetni uticaj na djecu i da postoji odnos između masovnih medija i maloljetničke delinkvencije.

3.6.1. *Novine*

Najstariji dio masovnih mediji, dnevne novine, su pod napadom od 1892. godine kada se po prvi put u ovom vremenu, skrenula pažnja na odnos između medija sa zločinom. Iako ovaj napad nije imao nikakve postignute rezultate, uglavnom se navodilo jesu li novine promovirale kriminal i maloljetničko prestupništvo stalnim oglašavanjem kriminalne aktivnosti i veličanjem zločinaca, pored toga što su podučavale tehniku kriminala. U to vrijeme vijesti o zločinu nisu predstavljene u obliku kratkih činjeničnih izjava, već kao senzacija na naslovnoj strani koja podrazumijeva avanturu i uzbuđenje.

Danas su većim dijelom novine zamijenjene web novinama, časopisima i magazinima radi lakše i jeftinije pristupačnosti. Kako Internet preuzima prenošenje informacija na brži i efikasniji način tako se i povećava procenat opasnosti širenja i edukovanja o lošim stvarima i lažnim informacijama. Izvori znaju biti pogrešni ili lažni, a svaka osoba je u mogućnosti napraviti web stranicu preko koje će prenositi informacije. Većina maloljetnika danas ima pristup Internetu i samim tim i web novima, koje mogu pozitivno i negativno uticati na njihovo ponašanje.

¹⁷ Buljubašić Suada, „*Maloljetnička delinkvencija*“, (Sarajevo: Arka Press 2005), str. 78.

3.6.2. Filmski časopisi i stripovi

Časopisi su redovno objavljena zbirka članaka koja se može fokusirati na bilo koju temu uopšte ili na teme od interesa za određenu grupu, poput ljubitelja sporta ili ljubitelja muzike. Časopisi se mogu objavljivati sedmično, mjesečno ili samo nekoliko puta godišnje. Danas se više upotrebljavaju digitalni časopisi, radi lakšeg pristupanja putem Interneta. Digitalni časopis obično koristi multimediju ili interaktivne elemente koji ističu sposobnost medija da iskoristi svoj sadržaj u digitalnom formatu. Uobičajene za ovaj medijski format časopisa uključuju interaktivni časopis, internetski magazin, e-magazin i web časopis.¹⁸

Zločin i horor stripovi koji su došli u prvi plan krajem 19. stoljeća, bili su glavna meta kritika među gotovo svim državama svijeta. Filmske časopise čitaju osobe svih dobnih skupina, dok stripovi su uglavnom namijenjeni djeci. Sadržaj horor stripova su dočarani zastrašujućim detaljima, kao i fotografijama. Za filmski časopise je navedeno da potiču i promovisu nasilje i seksualno uzbuđenje među djecom. Iako su mnogi stručnjaci osjećali da bajke, stripovi i filmski časopisi općenito slave ubistva, silovanja i druge kriminalne radnje, drugi stručnjaci su smatrali da oni nude konstruktivna mjesta za izbacivanje agresivnih osjećanja. Wertham, ugledni američki psihijatar, protivnik stripova vjeruje da oni često sugeriraju zločinačke ili seksualno nenormalne ideje i da forme delikventnih impulsa mogu potrajati i stvoriti za mlade čitatelje negativnu mentalnu atmosferu i poticati mlade na prevare, lukavost i surovost. Stripovi su djeci predstavljeni kao svijet glamura, avantura, fantazije, užitaka i drugim bajkovitim prikazima koji im daju pogrešna očekivanja o stvarnom životu.

3.6.3. Radio

U zemljama u kojoj je stopa pismenosti poprilično niska, uticaj radija na opći stav i ponašanje mogu biti puno snažniji od objavljenog materijala. Radio je specifičan medij zato što je doista prisutan gotovo u svakom domaćinstvu. Radio se sluša u autu, u trgovinama i kafićima, u uredima i tvorničkim pogonima. Praktički nema zatvorenog prostora u kojem on nije prisutan. Međutim, ono što se govori u radio programima su uglavnom kriminalne drame

¹⁸ Mokriš, S., "Novine i njihova uloga u društvenoj zajednici", (Vjesnik bibliotekarstva Hrvatske, 2010) 54(4): 115-130.

i najavljuvanje filmova sa nasilnim temama, posebno sponzoriran programi od proizvođača / distributera.

Nacionalno vijeće sudija za maloljetnike u aprilu 1948 usvojiti rezoluciju da ima mnogo radio emisija štetnih za mlade ljude. Radio se sluša najviše zbog glazbe. Radio je tijekom povijesti imao različite uloge. Na primjer, tokom rata radio stanice su imale snažnu političku ulogu, ali danas je uloga radio stanica uglavnom socijalna, odnosno za slušanje muzike i zabavnog karaktera, informiranju o svakodnevnim, gotovo trivijalnim temama, te služi kao sredstvo oglašavanja. Radio je u odnosu na druge medije vrlo poseban medij.

3.6.4. Televizija

Televizija je danas jedan od najveći masovnih medija i može se reći da se nalazi gotovo u svakoj porodici. Djeca većinu svog slobodnog vremena provode gledajući televiziju, a zbog sadržaja koje televizija prikazuje, često se smatra da ima negativan uticaj na djecu i odrasle. Pored toga što pretjerano gledanje televizija može oštetiti vid, njen sadržaj utiče i na psihički razvoj djece. Poznato je da djeca uče gledajući i oponašajući članove porodice, isto tako djeca imitiraju i svoje junake iz crtića koji nekada prikazuju nasilje i druge neprimjerene radnje. Zavisno o sadržaja koje dijete gledala može se shvatiti da li će televizija imati negativan ili pozitivan uticaj na dijete, naravno uz roditeljski nadzor i ograničeno vrijeme gledanja zavisi i uticaj televizije.

Djeca mlađa od 8 godina nisu u stanju razlikovati stvarnost od mašte što ih čini podložnijima za učenje nasilja koje vide na televiziji.) Osim toga, dijete mlađe od 6 godina u prosjeku provede 3 sata dnevno gledajući televiziju, 2 sata u igri na vanjskom prostoru, a tri puta manje vremena provede čitajući (ili da im netko čita). Kao što je već navedeno što je više slobodnog vremena danas predstavlja više gledanja televizije, bez ograničenja vremenskog perioda gledanja.¹⁹

¹⁹ Mikić, K. & Rukavina, A. „Djeca i mediji“, Zapis, (Zagreb, 2006), izvor: http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=1604

Sve ovo mora se imati na umu kada se govori o agresivnosti TV emisija, jer se sadržaj TV emisija doživljava na poseban način i prodire u svakodnevni život, stvarajući tako brojne preduvjete za proces identifikacije.²⁰

Dječji i razvojni psiholozi upozoravaju da djeca starija od dvije godine ne bi trebala biti uz televiziju duže od 2 sata dnevno, a mlađa djeca ne bi uopće trebala gledati. Prve dvije godine života smatraju se ključnim za razvoj mozga. Televizija i drugi elektronski mediji mogu prouzrokovati smetnje, što će otežati istraživanje okoline, igru i interakciju s roditeljima i drugima, što je važno za poticanje učenja i zdravog psihološkog i socijalnog razvoja.

Opasnosti koje pretjerano gledanje televizije može da uzrokuje: usporavanje metabolizma koji dovodi do pretilosti, gubitak čitalačkih navika i smanjenje razumijevanja pročitanog, usporavanje motoričkih refleksa i slično. Provedena su mnoga istraživanja kako bi se utvrdilo da li djeca oponašaju nasilno televizijsko ponašanje. Nasilje na TV-u obično se opisuje na smiješan način, pa će djeca osjećati da to nije loše, što može dovesti do naknadnog smanjenja osjetljivosti i empatije u vezi s nasiljem, a može izgledati i agresivnije ponašanje. Programi za djecu znaju čak sadržavati više nasilnih sadržaja od programa za odrasle. Važno je naglasiti da crtani filmovi često imaju hipotezu „nije dobro udariti, ali ako dobar lik udari lošeg – onda je to u redu“. Ta hipoteza kasnije se utiče na ponašanje djece, pa ih često zbunjuje.

Pored toga, „loši likovi“ nisu uvijek kažnjeni, niti uvijek snose posljedice za svoje postupke, što djecu može učiniti zbunjenim. Vrlo mala djeca se jako plaše zastrašujućih i nasilnih scena. Problemi u ponašanju, noćne more i problemi sa spavanjem mogu biti rezultat izloženosti medijskom nasilju.

3.6.5. Računarske igrice

Računarske igre su također jedan medijski oblik zabave, najviše popularan među mladima. Igraju ih upravo iz tog razloga, ali ih i igraju kako bi ispunili svoje slobodno vrijeme i družili se s prijateljima. Osnovna karakteristika velikoga broja računarskih igrica i videoigara je velika količina agresije. Analiza računarskih igara i sadržaja video igara pokazuje da 89% njih sadrži neki nasilni sadržaj. Kompjuterske igre mogu utjecati i na dječje društvene funkcije, što

²⁰ Blažević, N., „Djeca i mediji – odgoj na „televizijski“ način“, Nova prisutnost, 10 (2012), 3: 479-493

dovodi do toga da djeca koriste virtualne prijatelje da zamjenjuju svoj odnos s okolinom. Osim što se djeca udaljuju od svoje obitelji i prijatelja, česti nastaju konflikti i drugi problemi.

Mogu agresivno reagirati, biti ravnodušni prema osjećajima i pravima drugih i izraziti da je život prema njima nepravedan. Istraživanja pokazuju da ovaj način zabave, kao i televizija i Internet, mogu negativno utjecati na mlade ljude, u primjerima kada oni sate i sate provode uz igre pune nasilja, ubijanja, međusobnog nadmetanja i raznih drugih negativnosti. Osim navedenog računarske igre mogu uzrokovati i ovisnost. To se događa kada maloljetnici misle samo na igranje igrica. Dugotrajne posljedice u ovoj ovisnosti primjećuju se kroz izraženu nervozu, loše spavanje, brojne druge probleme i razne psihičke smetnje, sve od navedenog može imati veliki uticaj za nastajanje maloljetničke delinkvencije. Preko igara moguće je razviti neosjetljivost na nasilje i sklonost opravdavanju realnoga nasilja, a sve to utječe na razvoj stavova da su nasilna ponašanja i rješenja prikladna i efikasna, a to potiče djecu i na njihovu primjenu u socijalnom okruženju.

3.6.6. Internet

Internet je u vrlo kratkom roku uspio objediniti sve medije: novine i časopisi imaju svoju platformu, radio se može slušati putem njega, a sve više televizijskih kuća nudi mogućosti pregledavanja sadržaja na svojim stranicama na Internetu. Danas Internet ima veliku ulogu kada je u pitanju "trošenje" slobodnog vremena kod djece i mladih. Mladi i srednjoškolci također koriste Internet nekoliko sati dnevno, a svakodnevne studije i porodična opterećenja postaju pozadina. Internet je najzastupljenija aktivnost za mlade u slobodno vrijeme.

Internet čini djecu veoma ranjivim kad su na mreži, posebno kada se koristi novi medij društvenih mreža poput Facebooka, Instagrama i Twittera. Krivičnopravni sistem suočen je s dilemom kada djeca krše zakon, jer se djeca smatraju maloljetnicima koji nisu pravno odgovorni za svoje postupke. U većini slučajeva, društvo je prvenstveno usmjereno na zaštitu djece od zanemarivanja, zlostavljanja ili nanošenja štete, ali često zanemaruje djece koja nanose štetu drugoj djeci na Internetu. Jednako je važno riješiti zabrinutost zbog izloženosti djece upotrebi Interneta. Stoga se istražuje pitanje poput: "Mogu li se štete koje dijete radi na Internetu smatrati delinkventnim činom?". Također se ispituje pravni status i minimalna dob krivične odgovornosti maloljetničke delinkvencije na Internetu. To se može postići

zagovaranjem pravne svijesti i educiranjem djece da budu odgovornija u svojim djelima putem Interneta i da se zalažu za poštovanje zakona, etike i morala.

Korisnici Interneta slučajno nailaze na loš sadržaj na mreži, čak i kada ga ne traže. Cyber maltretiranje i uznemiravanje najčešće čine drugi tinejdžeri i uglavnom se događaju djevojkama i tinejdžerima bilo kojeg spola koji imaju snažno prisustvo na društvenim mrežama. Pretjerana upotreba Interneta povezana je s depresijom, istraživanje je pokazalo da su „neki korisnici razvili kompulzivnu naviku na Internetu", pri čemu društvenu interakciju u stvarnom životu zamjenjuju internetskim chat sobama i web lokacijama za društvene mreže. Veća je opasnost da tinejdžeri postanu meta pedofila. Predatorima je lako predstavljati se kao tinejdžere i mamiti djecu u štetan kontakt iz stvarnog svijeta. Većina web lokacija za društvene mreže imaju odgovarajuće kontrole privatnosti, ali mladi ih skoro nikako ne koriste. Dolazi čak i do upotrebe lijekova kako bi se održali budnima, moguća je prodaja kućnih stvari u zamjenu za novac. Ovo su neke loše strane Interneta koje se dešavaju maloljetnicima ori korištenju Interneta.

Jedan od problema koji se pojavljuje kod maloljetničke delinkvencije u digitalnom okruženju, a zahvatilo je i naše društvo, a radi se o seksualnom zlostavljanju i seksualnom iskorištavanju djece na Internetu. To bi predstavljalo svaki vid djela eksploatacije prirode protiv djeteta, tj. da slike ili drugi vidovi materijala budu proizvedeni, kupljeni, prodani, posjedovani, preneseni. Seksualno zlostavljanje može uključivati manipulaciju ili prijetnju djetetu da izvrši seksualne radnje putem web kamere, kontaktiranje djeteta na društvenim mrežama radi eksploatacije i iskorištavanja i mnoge druge aktivnosti. Prema Krivičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine predviđa se kažnjavanje kaznom zatvora od 3 godine ako je djelo izvršeno prema licu mlađem od 16 godina.

Vještačko ili digitalno kreiranje seksualnih slika djece koje daje iluziju realnosti zlostavljanja i iskorištavanja djece isto spada u dječju pornografiju. Internet predstavlja glavno nalazište takvog materijala, i najčešće je nazvano " virtualna dječja pornografija". Materijali koji se koriste za prikazivanje takve dječje pornografije mogu biti vlastite dječje slike ili videozapisi, koji će se ubuduće koristiti bez odobrenja. Važno je napraviti razliku između saglasnog slanja sadržaja starijih tinejdžera u kontekstu romantično odnosa od sadržaja u kojima su prikazana mlađa djeca. Poznato kao "*sexting*" je jedan od najzastupljenijih oblika samostalnog slanja eksplicitnog sadržaja koji uključuje djecu. "Sexting" može biti djelo pritiska od drugih vršnjaka, kao vid seksualnog nasilja koji se dijeli po Internetu bez pristanka maloljetnika. To

je česta pojava među mladima i najčešća meta su djevojčice. Iako je materijal napravljen saglasno i dalje spada u štetni sadržaj koji može naštetiti razvoju djeteta.

Poznata su i *live emitovanja* putem Interneta koja nakon prikazivanja zlostavljanja ili iskorištavanja djece ne ostavljaju trag na uređajima.

Dječji predatori koriste Internet kako bi dobili povjerenje djeteta, planirali sastanke uživo, predstavljanjem da su njihovo godište i kasnije razgovor preusmjeravali na seksualne teme. Takvi predatori prijete žrtvi da će objaviti sadržaj na Internet u svrhu iznude drugih seksualnih usluga. Žrtve često kao jedini izlaz iz takvih situacija vide u samopovrijeđivanju ili samoubistvu. S obzirom da i maloljetnici znaju učestvovati u seksualnom zlostavljanju i iskorištavanju, postoji termin "maloljetni počinitelac seksualnih delikata" to se odnosi na osobe mlađe od 18 godina koje su učestvovala u zlostavljanju ili iskorištavanju djece.

4. KRIVIČNO-PRAVNI POLOŽAJ I INSTITUCIONALNI TRETMAN MALOLJETNIH PRESTUPNIKA

4.1. *Krivičnopravni položaj maloljetnika i maloljetničko pravosuđe*

4.1.1. *Krivičnopravni položaj maloljetnika*

Krivičnopravni položaj maloljetnika je kroz historiju postepeno uvodio posebne sankcije za maloljetnike i tako se sve više pravni status maloljetnika razlikovao od pravnog statusa punoljetnika. Proces se prvo počeo razlikovati uvođenjem blažeg kažnjavanja, a kasnije i posebnih sankcija za maloljetnika od punoljetnih učinitelja krivičnih djela.

Krivičnopravni položaj maloljetnika oduvijek se razlikovao od pravnog statusa punoljetnih učinitelja krivičnih djela, i on se prvenstveno razlikovao u blažem kažnjavanju, a zatim i u izricanju posebnih sankcija za maloljetnike. Historijski gledano, proces izdvajanja maloljetnika u posebnu kategoriju učinitelja krivičnih djela započeo je postepenim uvođenjem posebnih sankcija za maloljetne prestupnike. Nacionalno maloljetničko zakonodavstvo zavisi od mjera ili sankcija koje se utvrđuju i izriču za maloljetne prijestupnike i to su danas glavni parametri za ocjenu vrijednosti tog zakonodavstva. Maloljetnici po zakonu imaju pravo na slobodno iznošenje svojih stavova i mišljenja koji se odnose na njih i to na sudskim procesima mogu iznositi direktno ili preko zastupnika. Shodno sa uzrastom i zrelošću maloljetnika pridaje se zadovoljavajući značaj svakom djetetu. Pekinška pravila obuhvaćaju široki spektar smjernica ili uputa za države članice međunarodne zajednice koje se fokusiraju na uvođenje različitih vrsta oblika i varijanti postupaka osuđenih maloljetnika. Države koje krivičnopravni položaj djece reguliraju u zasebnom zakonskom aktu su najbolji pokazatelj tog procesa. U Bosni i Hercegovini je situacija u ovom slučaju daleko drugačija.

U državi Bosni i Hercegovini najveći izazov predstavlja problem provođenja maloljetničkih sankcija radi odsustva ili nedostatka jedinstvenog zakonskog akta koji bi u cjelini obrađivao provođenje kako disciplinskih mjera tako i kazne maloljetničkog zatvora. Trenutno se ti zakoni i propisi nalaze u nekoliko različitih zakonskih i podzakonskih akata na različitim entitetskim i državnim nivoima. Zasada nema određen zakon koji u cjelini zasebno od ostalih tretira krivičnopravni postupak prema maloljetnicima u Bosni i Hercegovini. Krivičnim zakonima u posebnim stavkama koji su namijenjeni za maloljetne prestupnike propisane su krivične i alternativne sankcije, isto tako poseban postupak je određen u zakonima o krivičnom postupku, naveden kao krivični postupak prema maloljetnicima. Treba napomenuti da su u Bosni i Hercegovini postojeći zakoni i propisi u određenoj mjeri kontradiktorni, radi nemogućnosti primjenjivanja istih u praksi. Pored toga, nedovoljan broj odgovarajućih ustanova za maloljetne prijestupnike, kao i nedostatak stručnog osoblja. Sve ostale opće pravne norme koje se odnose na prava na odbranu, pritvor i zaštitu mentalnog i fizičkog integriteta djece, također se primjenjuju i na maloljetne prijestupnike, sa posebnom mjerom stepena brige i opreza. Postupci za maloljetnike izravno su povezani s utvrđivanjem karakteristika maloljetnika i režimom sankcija koji se mogu primijeniti na maloljetnike.

Prema principima međunarodnog prava je zasnovan svaki pravosudni sistem svake države. Trebao bi zaštititi djetetove najbolje interese, njegovo pravo na život, opstanak i razvoj, nediskriminaciju i poštivanje dječjeg mišljenja. Ličnost i osobine maloljetnika imaju uticaj u postupku protiv maloljetnih prijestupnika, a ne samo težina krivičnog djela. UN-ova Standardna minimalna pravila za alternativne kaznene mjere su od velikog značaja za naše maloljetničko krivično pravosuđe, koja također promoviraju uključivanje zajednice u upravljanje krivičnim pravosuđem, u liječenju maloljetnih počinitelja i za poboljšanje osjećaja odgovornosti kod počinitelja prema društvu. Ova pravila određuju tačno vrijeme prije suđenja, prebacivanja, donošenja kazne i drugih pitanja za vrijeme suđenja. Prema ovim propisima, maloljetnicima se mora osigurati ista zaštita kao i odraslima tokom postupka, a svi akteri (policija, sudovi, tužioc, odvjetnici i socijalni radnici) koji su uključeni u sve faze postupka, moraju biti obučeni i edukovani posebno sa zakonima koji se odnose na maloljetne prijestupnike.²¹

Krivični postupak prema maloljetnicima u FBiH reguliran je trenutno kroz: Krivični zakon FBiH („Službene novine FBiH“ br. 36/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011,

²¹ Standardna minimalna pravila Ujedinjenih Nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu iz 1990.godine (tzv."Tokijska pravila")

59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017)²² i Zakon o kaznenom postupku FBiH („Službene novine FBiH“ br. 35/2003, 37/2003, 56/2003, 78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, 59/2014)²³, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija FBiH (Službene novine FBiH“ br. 44/1998, 42/1999, 12/2009, 42/2011).²⁴

Krivične sankcije protiv maloljetnika koji krše zakon predstavljaju zadnje rješenje koje se treba poduzeti prema maloljetnim delinkventima. Pokušavaju se primjenjivati blaže mjere koje se inače provode prema mladima koji krše zakon. Krivične sankcije se u većini slučajeva primjenjuju kod teških krivičnih djela, koja ne dozvoljavaju drugi način sankcionisanja i upotrebe blažih formi kako bi se dostigao odgovarajući učinak tih mjera i sankcija. U slučajevima gdje nije moguće koristiti blaže sankcije, tj. kod teških povreda zakona, nadležni zakonodavac je propisao odgovarajuće mjere tretiranja maloljetnih delinkvenata.

4.1.2. Maloljetničko pravosuđe

U užem smislu, maloljetničko pravosuđe uključuje tretman djece (dječaka i djevojčica) koji su mlađi od osamnaest godina, koja krše zakon. Široko govoreći, odnosi se na tretman djece od dana kršenja zakona, identifikaciju osnovnih uzroka nastanka takvog ponašanja i suzbijanja takvog ponašanja i povratak djece u društvo. U ovom slučaju, ovo je nov i drugačiji pristup i neraskidivo je povezan u rješavanju maloljetničke delinkvencije. U skladu sa međunarodnim pravilima i obavezama, uvedeno je pravilo da se maloljetnici trebaju svrstati u posebnu pravnu kategoriju, odnosno za njih trebaju biti predviđeni odgovarajući zakoni koji uređuju posebna područja pravnog odgovora na maloljetničku delinkvenciju.

Maloljetnici mlađi od četrnaest godina neće snositi zakonsku ili krivičnu odgovornost. Stoga je jasno propisano da maloljetnici moraju imati različit krivični status i tretman od odraslih

²² „Službene novine FBiH“ Krivični zakon FBiH br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017

²³ „Službene novine FBiH“ Zakon o kaznenom postupku FBiH br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06 i 27/07

²⁴ „Službene novine FBiH“ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija FBiH br. 44/1998, 42/1999, 12/2009, 42/2011)

kriminalaca. Mnoge su zemlje uskladile svoje zakone s međunarodnim normama, zbog čega se i donose posebni zakoni i uspostavljaju posebni sudovi za maloljetne prijestupnike. Savremeni trendovi u krivičnom pravu također široko postoji u našoj zemlji. Područje maloljetničkog pravosuđa podijeljeno je u dva područja djelovanja prema maloljetnicima. Ovo je prije svega preventivna mjera. Poduzimaju se mjere kako bi se spriječilo da djeca i maloljetnici padnu u nezakonite situacije, te zaštite djeca i maloljetnici koji krše zakon.

Cilj maloljetničkog pravosuđa je stvaranje ili uspostavljanje pravednog i humanog sistema pravosuđa za djecu kao što je:

- stavljanje na prvo mjesto prava djeteta;
- usmjeravanje fokusa pravosuđa na prevenciju;
- korištenje principa restorativnog pravosuđa;
- upotrebljava zatvorsku kaznu kao zadnje rješenje problema;
- dobrobit djeteta predstavlja glavni cilj.

Nakon što maloljetnik prekrši zakon i bude priveden, tužilac ga mora ispitati u roku od 24 sata bez odlaganja. Nakon suđenja, tužitelj mora podnijeti zahtjev za izricanje sankcija prema članu 95. Zakona ili privremenog boravka u skladu sa članom 94. Zakona ili prijedloga za određivanje pritvora ili mora pustiti maloljetnu osobu na slobodu.

U sudskim postupcima protiv maloljetnika često se susrećemo s takozvanim principom oportuniteta. Tužitelj može odlučiti da ne zahtijeva pokretanje krivičnog postupka iako je dokazano da je maloljetnik počinio krivično djelo. Za krivična djela s propisanom kaznom do 3 godine zatvora ili novčanom kaznom, kao i društveno korisnim radom. To sve zavisi od težine i vrste djela kojeg je maloljetni prijestupnik počinio i od ranijeg života maloljetnika i njegovih osobina. Da bi tužitelj utvrdio sve okolnosti, on može zatražiti od roditelja ili staratelja, kao i drugih pojedinaca i institucija da pruže informacije o maloljetniku. Tužitelj može i zatražiti od organa starateljstva da komentarišu o prikladnosti tužbe protiv maloljetnika.

Kada su ispunjeni uvjeti iz člana 146. stav (I) tač. od a) do c) Zakona o krivičnom postupku, sud može, kao odgovor na prijedlog stranaka ili branitelja ili po službenoj dužnosti protiv maloljetnika, zamijeniti naredbe i produžiti mjere, te odrediti sljedeće zabrane:

- a) zabranu putovanja bez ovlaštenja ili napuštanja boravišta,
- b) zabranu posjećivanja određenih mjesta ili područja,
- c) zabranu sastajanja sa određenim osobama,
- d) narediti da se povremeno javlja određenom državnom organu,
- e) narediti da se maloljetnoj osobi privremeno oduzme putna isprava, kao i zabrana izdavanja novih isprava, kao i zabraniti korištenje osobne karte za prelazak državne granice.²⁵

Nadležni sud je isključivo odgovoran za izricanje sankcija maloljetnim delinkventima, nakon što nadležni tužitelj pokrene pripremni postupak protiv maloljetnih delinkvenata i preloži odgovarajuće mjere. Stručne osobe, kao što su pedagozi, psiholozi i djelatnici centara za socijalni rad moraju biti uključene u procesu predlaganja mjera i sankcija protiv maloljetnih delinkvenata, nakon što se taj prijedlog dostavlja sudiji za maloljetnike nadležnog suda, koji nakon razmatranja mišljenja stručnih osoba i nadležnog tužitelja donosi konačnu odluku.

Za razliku od načela legaliteta krivičnog gonjenja, načelo oportuniteta je u potpunosti suprotan princip koji znači da krivično gonjenje ne mora u svakom slučaju biti obavezno poduzeto protiv učinioca krivičnog djela. Načelo oportuniteta za razliku od načela legaliteta krivičnog gonjenja je u cijelosti suprotan princip što znači da krivični postupak ne mora nužno biti pokrenut protiv počinioca krivičnog djela. Ovo načelo ne ovlašćuje tužitelja da samovoljno odluči za krivično gonjenje ili krivično ne gonjenje počinitelja na osnovu vlastite presude, ali na osnovu njegove procjene svrsishodnosti krivičnog gonjenja u određenom slučaju, on može ili ne mora goniti unatoč tome što su svi potrebni uvjeti za postupak protiv maloljetnog delinkventa ispunjeni.

Ovo do najvećeg izražaja dolazi u slučaju postupka prema maloljetnicima sa načelom oportuniteta krivičnog gonjenja. Prema principu oportuniteta, tužilac je jedina osoba ovlaštena za pokretanje krivičnog postupka protiv maloljetnika. Iako postoje dokazi da je maloljetnik počinio krivično djelo, tužilac može da ne pokrene postupak prema maloljetniku.

Obustava se definira kao prekidanje pokretanja postupka kada postoje dokazi o počinjenom krivičnom djelu kako bi se spriječila osuđujuća presuda i njene negativne posljedice. Pravni

²⁵ „Službene novine FBiH“, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku br. 7/2014

sistemi mnogih evropskih zemalja predviđaju obustavu u svim fazama postupka, prepoznajući štetne efekte kazni koji ne utječu na rehabilitaciju maloljetnika.

Tužitelj prilikom predlaganja sankcija prvo daje prednost blažim mjerama, kao što su mjere zabrane, a zatim mjeri privremenog smještaja, dok se mjere pritvora ostavljaju kao zadnje rješenje i u slučajevima ako se ne može osigurati prisustvo maloljetnika tokom suđenja. Sudija može odrediti pritvor ako postoji sumnja da je maloljetnik učinio krivično djelo pod razlozima predviđenim članom 146, stav (1). Sudija prije donošenja rješenja o određivanju pritvora maloljetnika upoznaje sa prijedlogom iz člana 98.²⁶ Nakon saslušanja i prijema prijedloga u roku od 12 sati sudija odlučuje o određivanju pritvora ili puštanja maloljetnika na slobodu.

4.2. *Odgojne mjere*

U najkraćem smislu, svrha obrazovnih mjera propisanih kaznenim zakonom je pružanje odgovarajuće zaštite i pomoći maloljetnicima koji su počinili teška krivična djela, nadzor nad njima i pružanje stručne pomoći u ustanovama kako bi im se povećao osjećaj odgovornosti za kaznena djela i razumijevanje situacije u kojoj se nalaze. Obrazovne mjere su osnovna vrsta sankcija protiv maloljetnika. Obrazovne mjere mogu se provoditi za maloljetnike svih dobnih skupina, odnosno mlađe i starije maloljetnike. Uz to, one su alternativne sankcije, osim obrazovnih preporuka, sankcije koje se mogu izreći samo mlađim maloljetnicima između 14 i 16 godina i one su jedine moguće krivične sankcije izrečene maloljetnicima te uzrasne dobi.

Stoga odgojne mjere predstavljaju drugu vrstu oštrijih alternativnih sankcija, jer predstavljaju alternativne mjere maloljetničkom zatvoru i drugim mjerama izolaciju maloljetnih prestupnika. To je vrsta sankcije koja odgovara obrazovnom statusu maloljetnika i daje mogućnost predviđanja njihovog daljnjeg ponašanja.

²⁶ „Službene novine FBiH“ Zakon o kaznenom postupku FBiH br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06 i 27/07

Nadležni sud pri odabiru odgojne mjere uzima u obzir sve okolnosti koje mogu biti od uticaja za izricanje one mjere koja bi postigla po procjeni suda najbolji tretman maloljetnika. Cilj odgojnih mjera je prvenstveno ublaženje ili potpuno uklanjanje poremećaja u ponašanju preodgojem i primjenom odgovarajućih tretmana u institucijama. Na taj način doprinose obrazovanju, prevaspitavanju, pravilnom razvoju ili liječenju maloljetnika. Uzimanje obrazovanja kao glavnog cilja preventivno djeluje na maloljetne delinkvente. Pored toga, značajno utiče na razvoj svijesti kod ostalih maloljetnika koji nisu ušli u sukob sa zakonom da se ne upuste u slične avanture. Odgojne mjere ne predstavljaju samo sankcije maloljetnih delinkvenata nego su i jedan vid pružanja zaštite i pomoći.

U obrazovnom procesu maloljetni prestupnik prikuplja odgovarajuće znanje i oblikuje odnos prema različitim društvenim vrijednostima, što mu omogućava da vodi život koristan za društvu zajednicu. Navedene obrazovne aktivnosti uglavnom se realizuju kroz različite socijalne institucije, odnosno porodice, škole, radno okruženje i druge grupe. Preodgoj je također oblik obrazovanja, a njegov osnovni smjer je uklanjanje štetnih posljedica odgojnog zanemarivanja i zapuštenosti dugotrajnim obrazovanjem i uspostavljanje potrebnih preduslova za pravilno društveno ponašanje. Postupak prevaspitavanja maloljetnih delinkvenata obično se provodi u odgovarajućim obrazovnim institucijama, koristeći individualne i grupne metode liječenja, opsežno i profesionalno obrazovanje i baveći se sportskim, kulturnim i rekreativnim aktivnostima.

Vrste odgojnih preporuke po članu 26. stav (1)²⁷ su:

- a) lično izvinjenje oštećenom,
- b) naknada štete oštećenom,
- c) redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao,
- d) uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,
- e) liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno),

²⁷ „Službene novine FBiH“, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku br. 7/2014

f) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta.

Odgojne preporuke koristimo kako bi se:

- a) izbjegli negativni efekti i obezbijedio pravilan razvoj ličnosti maloljetnika i time zaobišlo pokretanje krivičnog postupka protiv maloljetnika,
- b) dao uvid maloljetniku o mogućim posljedicama, kao i mogućost preuzimanja odgovornosti za svoja djela i ne ponavljanje istih postupaka.

Ciljevi ostvaruju se na sljedeći način:

- a) kroz razgovor i međusobno razumijevanje daje se mogućnost da maloljetnik i oštećeni sami riješe slučaj, kako se ne bi pokretao postupak protiv maloljetnika,
- b) omogućavanje maloljetnom počinitelju krivičnog djela da ispravi grešku vraćanjem imovine oštećenom stečenom krivičnim djelom, podmirivanjem štete u iznosu imovine stečene krivičnim djelom ili davanjem izvinjenja oštećenom , ili izvršavanje određene obaveze u korist oštećene strane, dajući maloljetnicima mogućnost da isprave svoje greške,
- c) udruženje društvene zajednice u prevenciji maloljetničke delinkvencije i pomaganje maloljetnim prestupnicima i žrtvama da se reintegrišu u društvo.

Poštivanjem izrečenih odgojnih mjera maloljetnicima koji su došli u sukob sa zakonom, maloljetnici uviđaju greške koje su napravili i formiraju nove stavove i usmjeravaju se ka društveno prihvatljivom ponašanju. To je sve moguće zahvaljujući odgojnim mjerama koje su uspostavljene, kako bi otklonile posljedice nastale odgojnim zanemarivanjem i zapuštenosti maloljetnika. Obrazovne institucije imaju važnu ulogu u preodgoju maloljetnika putem obrazovnim aktivnosti koje se odvijaju pod stalnim nadzorom stručnih osoba. Gdje se na organiziran i profesionalan način, osim redovnog obrazovanja i sportskih i kulturnih aktivnosti, koriste grupne i individualne metode. Korištenjem vaspitnih mjera i smještajem u obrazovne ustanove potrebno je kod maloljetnika razviti osjećaj lične odgovornosti za počinjeno krivično djelo. Obrazovanje i profesionalna priprema maloljetnih prestupnika omogućava im stjecanje znanja i vještina koje će im u velikoj mjeri poslužiti u uključivanje društveno korisnih aktivnosti nakon napuštanja obrazovne ustanove.

Disciplinske mjere

Za krivična djela koja su učinjena iz nepromišljenosti maloljetnika i koja ne zahtijevaju izricanje težih odgojnih sankcija i krivičnih postupaka se nazivaju disciplinske mjere.

Mjere pojačanog nadzora

Kod mjera pojačanog nadzora nije potrebno potpuno odvajanje maloljetnika iz okruženja, ali je to vid trajnijih sankcija odgoja, preodgoja i tretmana liječenja maloljetnih delinkvenata uz pojačan nadzor u odgojnim ustanovama.

Zavodske mjere

One se izriču do 5 godina trajanja maloljetnim delinkventima koji su počinili krivična djela i trebali bi biti podvrgnuti trajnijim mjerama odgoja, prevaspitavanja ili liječenja, a trebali bi biti potpuno izolirani od prethodnog okruženja.

Maloljetnom delinkventu mogu se izreći ove odgojne mjere:

- disciplinske mjere gdje se maloljetnik upućuje u disciplinski centar za maloljetnike;
- mjere pojačanog nadzora: od roditelja, staratelja, usvojitelja; u drugoj obitelji ili od nadležnog tijela socijalne zaštite;
- zavodske mjere: upućivanje u odgojnu ustanovu, u odgojno-popravni dom ili u drugu ustanovu za osposobljavanje.

Kada govorimo o Bosni i Hercegovini poznata je činjenica da u svojoj unutrašnjoj strukturi sadrži dva entiteta koji imaju svoje zasebne pravne sisteme. Treba spomenuti i krivične odredbe u dva entiteta koja nameću sljedeće uvjete:

- Odgojne mjere (jačanje nadzora ili institucionalne mjere), ako je mlađi punoljetnik počinio krivično djelo kao maloljetnik;
- Odgojne mjere za maloljetnike (jačanje nadzornih ili institucionalnih mjera), ako je maloljetnik u vrijeme zločina navršio 18 godina, ali u vrijeme suđenja još nije navršio 21 godinu, a sud smatra da provedba ove mjere ima isti učinak kao kazna.

4.3. *Disciplinske mjere*

Što se tiče disciplinskih mjera prema Krivičnom zakonu FBiH predviđena je samo jedna disciplinska mjera i ta mjera je upućivanje maloljetnih delinkvenata u disciplinski centar za maloljetnike. Ova mjera se smatra kao kratkotrajna mjera.

Nakon što je maloljetnik poslan u disciplinski centar, njegov smještaj u takvim ustanovama iskorišten je za obrazovanje i vaspitanje što je više moguće. Kako bi se maloljetnik stimulirao i razvio osjećaj odgovornosti za učinjena krivična djela, zakon nalaze da se maloljetnik može u disciplinskom centru zaposli na korisnim djelatnosti koje odgovaraju uzrastu maloljetnika.

Cilj ovih mjera ako se adekvatno primjene jeste da za kratkotrajni boravak maloljetnika u disciplinskom centru ostavi dobar odgojni utisak na samog maloljetnika. Sud tokom izricanja disciplinske mjere može odrediti i pojačan nadzor od strane Centra za socijalni rad nad maloljetnikom, kako bi se pratio tok disciplinske mjere, ali i progres koji je učinio maloljetnik.

Maloljetniku kome je izrečena mjera iz stava 1. ovog člana može biti upućen u disciplinski centar od strane suda na:

- Određeni broj sati prazničnih dana, do četiri uzastopna prazična dana;
- Određeni broj sati u danu, ali do jednog mjeseca;
- Određeni broj uzastopnih dana, ali ne više od 20 dana neprekidnog boravka.

Protiv maloljetnih prestupnika može se poduzeti samo jedna od gore navedenih mjera. Tokom izricanja ovih disciplinskih mjera je vazno da se vodi računa o školskim i drugim obavezama koje su korisne za maloljetnika.

Cilj disciplinskog centra jeste razvijanje osjećaja odgovornosti kod maloljetnika za učinjena djela i prevencija daljnje pojave društveno neprihvatljivog ponašanja kod maloljetnika. Kako bi se svakom maloljetniku pružila pozitivna prilika za provođenje pravilnog procesa

socijalizacije i pozitivnom stavu za razvoj zrele ličnosti, kako bi u budućnosti mogao postati ravnopravan i produktivan član društva.

4.4. *Mjere pojačanog nadzora*

Nadzor nad maloljetnikom znači kontinuirano praćenje njegovog života i aktivnosti, što direktno utječe na njegovo ponašanje i eliminira moguće razloge zbog kojih je ponašanje maloljetnika neprihvatljivo u društvu. Nadzor, u pravilu, vrše osobe koje su i najodgovornije za maloljetnika, a to su: roditelji, usvojitelja i staraoci, ali i druga lica koja su dužna da se staraju o maloljetniku, kao i odgovarajući društveni organ kome maloljetnik može biti povjeren. Odgojne mjere pojačanog nadzora u većini slučajeva izriču se onim maloljetnicima koji su prvenstveno zbog neadekvatne brige i zanemarivanje roditelja, staralaca, usvojitelja došli u stanje odgojne zapuštenosti, a što je kod maloljetnika uzrokovalo činjenje krivičnog djela. Usvajanjem takvih obrazovnih mjera može se postići trajniji tretman, koji će utjecati na rast, preodgoj ili liječenje mladih. Obrazovne mjere za jačanje nadzora imaju poseban značaj u sistemu odgojnih mjera, uglavnom zato što su najpogodnije za ostvarivanje stava da se donošenjem mjera pojačanog nadzora mogu postići najbolji rezultati u borbi protiv maloljetničke delinkvencije.

Osim u ovom slučaju, ove mjere odnose se na maloljetnika koji je počinio krivično djelo i zbog čega mora poduzimati duže mjere pod odgovarajućim nadzorom. Osim toga, nema potrebe za odvajanjem maloljetnika od prethodnog okruženja.

Mjerama pojačanog nadzora sud može obavezati: roditelje, staratelje, usvojitelje ali i drugu porodicu ili nadležni organ socijalne zaštite u cilju zaštite i pomoći maloljetniku da izađe iz poteškoća u kojima se nalazi.

Krivičnog zakona FBiH tačno propisuje sljedeće mjere za jačanje nadzora nad mladima:

- pojačan nadzor od roditelja, usvojitelja ili staratelja;
- pojačan nadzor u drugoj porodici;
- pojačan nadzor nadležnog organa socijalne zaštite.

U sistemu vaspitnih mjera mjere pojačanog nadzora imaju poseban značaj i najširu primjenu u sudskoj praksi. One su po svojoj prirodi najpogodnije za realizovanje koncepcije da se maloljetnička delinkvencija najbolje može suzbijati primjenom mjera prevaspitavanja na slobodi. Mjere pojačanog nadzora poznate su po tome što se u sudskoj praksi veoma često izriču, a naročito mjera pojačanog nadzora roditelja, usvojitelja ili staratelja i organa socijalne zaštite. Važno je naglasiti da su se ove mjere pokazale najboljim i mogu donijeti dobre rezultate kada se radi o mladim ljudima koji su prekršili zakon, dok se mjera pojačanog nadzora u drugoj porodici ne ističe zbog nedostatka porodica u kojima bi se ova mjera izvršavala.

4.4.1. Pojačan nadzor od strane roditelja, staratelja ili usvojitelja

U slučajevima gdje roditelji imaju mogućost nadzora nad maloljetnikom, ali to ne rade dovoljno ili nikako, sud može izreći dodatnu mjeru pojačanog nadzora nad maloljetnicima. Osobe koje su dužne da se staraju o odgoju o razvoju maloljetnika, kao što su roditelji, staratelji, vrše pojačan nadzor nad maloljetnikom što ova mjera obuhvata.

Kada se preduzme ova mjera, potrebno je dokazati da je maloljetnik počinio krivično djelo koje je prouzrokovano nepažnjom u obrazovanju i nadzoru njegovih roditelja, usvojitelja ili staratelja. Ako se to ustanovi sud onda izriče mjeru pojačanog nadzora nad maloljetnikom od strane osoba koje su dužne da se staraju o odgoju i razvoju djeteta.

Nadzor nad provođenjem ove mjere je odgovoran nadležni Centar za socijalni rad kao organ starateljstva. Centar za socijalni rad je uključen i radi davanja konkretne pomoći i smjernica u izvršavanju ovih mjera, ali i u pojavama poteškoća u porodici. U pomoć od Centra za socijalni rad može spadati i kako materijalna pomoć, tako i savjeti za liječenje i odgoj maloljetnika.

4.4.2. Pojačan nadzor u drugoj porodici

Ukoliko roditelji, staratelji ili usvojitelji nemaju mogućost da vrše nadzor nad maloljetnikom izriče se mjera pojačanog nadzora u drugoj porodici. U takvim slučajevima sud šalje maloljetnika u drugu porodicu gdje će se vršiti nadzor nad njegovim obrazovanjem i i odgoju. Nakon što druga porodica preuzme uloge i funkcije odgoja maloljetnika, jer roditelji, staratelji i usvojitelji nisu pogodni za pojačani nadzor, maloljetnik se prebacuje u drugu porodicu. Često se ova mjera primjenjuje kako bi se maloljetnik izdvojio iz dotadašnje porodične sredine. Sud nakon izricanja mjere pojačanog nadzora u drugoj porodici nalaze i mjere poduzimanja i sva potrebna uputstva porodici u kojoj je maloljetnik smješten. Sud određuje aktivnosti i obaveze maloljetnika.

Sud razmatra svaku porodicu koja prihvati i pristane sudjelovati u odgojnoj ulozi kako bi se maloljetnik odvojio od trenutnog okruženja. Najčešće se gleda da to budu srodničke porodice koje bi vršile nadzor nad maloljetnikom, kako bi se umanjio stres i uspješno provele mjere nadzora. Iako je zakon veoma dobro razrađen ova mjera u praksi se veoma rijetko koristi u tretiranju maloljetnika koji su došli u sukob sa zakonom. Nadležni sud rijetko provodi takve mjere da pojača nadzor u drugoj porodici, jer je teško pronaći porodicu koja je voljna zbrinuti maloljetnike i pružiti im potreban tretman. Stoga se ova mjera u praksi rijetko koristi za liječenje maloljetnih delinkvenata.

4.4.3. Pojačan nadzor nadležnog organa socijalne zaštite

Nadležni organ za socijalnu zaštitu provodi mjere pojačanog nadzora nad nadležnom organom za socijalnu zaštitu. Maloljetnici ostaju u svom izvornom kućnom okruženju, ali ih nadgleda socijalna zaštita. Stručno lice iz socijalne zaštite nije samo zaduženo za nadzor maloljetnika nego se brine i o njegovom redovnom obrazovanju, uspjehu u skoli, odgoju, liječenju i odvajanju maloljetnika iz negativne sredine koja ima uticaj da maloljetnik čini krivična djela. Moguće je i izricanje određenih obaveza i aktivnosti koje maloljetnike mora obavljati, a osoba iz socijalne zaštite nadzirati.

Organi socijalne zaštite preuzimaju odgovornost koju su imali roditelji, staratelji ili usvojitelji, pošto oni nisu bili u mogućnosti da izvrše i pojačan nadzor nad maloljetnikom. Zato je uloga socijalne zaštite veoma važno u tretmanu maloljetnika, ako ne postoji uslovi da se maloljetnik stavi pod nadzor u drugoj porodici. Roditelji, staratelji i usvojitelji nisu lišeni svojih dužnosti i trebaju ih i dalje vršiti, iako su izrečene mjere pojačanog nadzora nadležnih organa socijalne zaštite. U cilju nadzora nad maloljetnikom, tj. za izvršavanje mjere pojačanog nadzora, nadležan je Centar za socijalni rad kao organ starateljstva na čijem području maloljetnik ima prebivalište. Mjera pojačanog nadzora nadležnog organa starateljstva može trajati najmanje godinu dana, a najviše tri godine.

4.5. *Zavodske mjere*

U krivične institucionalne mjere koje se izriču maloljetnim delinkventima su zavodske mjere. Kako bi se maloljetniku pružilo trajniji preodgojni tretman ističu se zavodske mjere koje obuhvataju smještaj maloljetnika u odgovarajuće ustanove na duži vremenski period. Kako bi se izrekla zavodske mjere uzima se u obzir težina zapuštenosti i zanemarenosti maloljetnika i stanje porodičnog okruženja u kojem se maloljetnik nalazi. Potreban je vrlo visok stepen zanemarivanja i zapuštenosti maloljetnika kako se to ne bi moglo riješiti pojačanim nadzorom nad maloljetnicima, pa se stoga moraju provoditi institucionalne mjere. Treba uzeti u obzir i neskladan porodični život i negativan uticaj sredine opravdavaju izricanje zavodski mjera, jer se maloljetnik izdvaja iz nje.

Zavodske mjere su najstrožije od odgojnih mjera, pa se u obzir uzima i težina krivičnog djela kojeg je maloljetnik počinio. Iako se to najteže odgojni mjere one nailaze na velike probleme u praksi. Prvi problem predstavlja sami nedostatak stručnog kadra koji bi provodio tretman u ustanovama, problem dobne granice maloljetnika i nedovoljno obrađeni zakoni za takve i institucije u kojima maloljetni delinkventi trebaju dobiti tretman. Kako bi se proveo određeni tretman u određenom vremenskom periodu potrebno je maloljetnika potpuno izdvojiti iz negativnog okruženja, porodice i smjestiti u odgovarajuću instituciju kako bi se provele zavodske mjere. Težina počinjenog djela kao i stepen zapuštenosti maloljetnika uvjetuje izricanje zavodskih mjera. Nadležni sud uzima sve moguće faktore kako bi izrekao zavodske mjere nakon što mjere pojačanog nadzora nisu ostvarile očekivani rezultat nad maloljetnikom,

iz tog razloga se maloljetnike izdvaja iz porodičnog okruženja i smještaj u instituciju koja će mu pored nadzora moći pružiti odgoj, obrazovanje i pomoći mu u stručnom usavršavanju. Stručna lica su uključena u rad sa maloljetnicima što izdvaja zavodske mjere od drugih mjera. Jedan od razloga smještaja maloljetnika u ustanove jeste stalno dostupno stručno osoblje. Često se formiraju u ovakvim institucijama odgojne grupe koje nadzire vaspitač.

Krivičnog zakona FBiH utvrđene su tri vrste institucionalnih mjera koje se mogu primijeniti na maloljetnike. To su sljedeće mjere:

- upućivanje u odgojnu ustanovu;
- upućivanje u odgojno popravni dom;
- upućivanje u drugu ustanovu za osposobljavanje.

Kao što je već navedeno u prethodnoj stavci nakon što ostale mjere pojačanog nadzora maloljetnika ne ostvare odgovarajući rezultat maloletnih se šalje u odgojnu ustanovu. Postepeni postupak često se primjenjuje u praksi, ali postoji i mogućnost da se maloljetnik odmah pošalje u odgojnu ustanovu ako je u pitanju teže i krivično djelo. U slučajevima gdje se maloljetnik šalje u odgojnu ustanovu smatra se da izricanje daljnih mjera na slobodi nemaju očekivani napredak, koji se može postići u odgojnoj ustanovi. U ustanovi glavnu ulogu preuzimaju vaspitači koji obezbjeđuju normalan razvoj, odgoj i obrazovanje koje je potrebno maloljetniku. Po zakonu nakon smještaja maloljetnika u obrazovnu ustanovu, on može boraviti najmanje 6 mjeseci, a najviše 3 godine u toj ustanovi. Ako se nakon određenog vremenskog perioda smatra da bi obustava ili zamjena drugom mjerom dala bolje rezultate, može se to mišljenje uvažiti.

4.5.1. Upućivanje u odgojnu ustanovu

Kao što je već navedeno u prethodnoj stavci nakon što ostale mjere pojačanog nadzora maloljetnika ne ostvare odgovarajući rezultat maloletnih se šalje u odgojnu ustanovu. Postepeni postupak često se primjenjuje u praksi, ali postoji i mogućnost da se maloljetnik odmah pošalje u odgojnu ustanovu ako je u pitanju teže i krivično djelo. U slučajevima gdje se maloljetnik šalje u odgojnu ustanovu smatra se da izricanje daljnih mjera na slobodi nemaju očekivani napredak, koji se može postići u odgojnoj ustanovi. U ustanovi glavnu

ulogu preuzimaju vaspitači koji obezbjeđuju normalan razvoj, odgoj i obrazovanje koje je potrebno maloljetniku. Po zakonu nakon smještaja maloljetnika u obrazovnu ustanovu, on može boraviti najmanje 6 mjeseci, a najviše 3 godine u toj ustanovi. Ako se nakon određenog vremenskog perioda smatra da bi obustava ili zamjena drugom mjerom dala bolje rezultate, može se to mišljenje uvažiti.

Sud šalje maloljetnika u odgojnu ustanovu kako bi se obezbijedio trajni nadzor od strane stručnih vaspitača, u odgovarajućoj ustanovi. U odgojnu ustanovu se smještaju maloljetnici koje je potrebno izdvojiti iz okruženja koje je negativno djelovao na njih i koje je imalo uticaj da počnu činiti krivična djela. Nad ovakvim maloljetnicima je potrebna pojačana zaštita, nadzor i pomoć u odgajanju.

Kako bi se slobodno vrijeme maloljetnika iskoristilo na pravilan način, ustanova obezbjeđuje pored redovnog pohađanja škole i dodatno bavljenje kulturnih i sportskih aktivnosti. Tokom boravka maloljetnika u odgojnoj ustanovi, ona je dužna izvještavati sudiju i nadležne organe starateljstva, roditelje i staratelje kako napreduje proces odgoja maloljetnog prestupnika.

4.5.2. Upućivanje u odgojno popravni dom

Za izricanje mjere upućivanja u odgojno popravni dom je odgovoran nadležni sud. Kako bi se izrekla ova mjera sud uzima sve faktore, ali najviše u obzir dolazi težina počinjenog krivičnog djela i odgojne mjere koje nisu pokazale pozitivne rezultate u odgoju maloljetnika. Čest razlog pojave maloljetničke delinkvencije jeste zakazivanje roditelja u odgoju djeteta. Zato se u obzir uzima da je okruženje oko maloljetnika imalo negativan uticaj i da se on mora odvojiti od tog okruženja, kako bi mogao napredovati u procesu preodgoja. Zato se maloljetnici izdvajaju od porodice tokom izvršenja ove mjere. Trajanje izrečene mjere upućivanja u odgojno popravni dom najkraće traje jednu godinu, a najduže 5 godina. Tokom izricanja ove mjere sud ne određuje dužinu odmah, to radi nakon određenog vremena. Baš zbog toga je i zakonom predviđena i mogućnost zamijene ove mjere sa drugom mjerom, kako bi se dao pozitivan rezultat u resocijalizaciji maloljetnika.

Kao i u mjeri upućivanja u odgojnu ustanovu maloljetniku se omogućava redovno pohađanje škole, kulture i sportske aktivnosti, kao i pojačan nadzor i potrebna pomoć u resocijalizaciji maloljetnika. Iako su mjere upućivanja u odgoju ustanovu i mjere upućivanja u popravni dom slične, mjera upućivanja u popravni dom ima duži vremenski period trajanja i puno veći nadzor. Tačnije one imaju isti cilj, a to jeste odgoj maloljetnika koji je došao u sukob sa zakonom. Mjera upućivanja u popravni dom se izriče maloljetnicima koji su počinili teška krivična djela i ona se izvršava u posebnim ustanovama koje su napravljene isključivo iz tog razloga. Cilj ove mjere je odvajanje maloljetnika iz negativnog okruženja i smještanje u popravni dom uz primjenjivanje pojačanog nadzora i uključivanje stručnih osoba.

4.5.3. Upućivanje u drugu ustanovu za osposobljavanje

Upućivanje u drugu ustanovu za osposobljavanje je mjera koja se veoma razlikuje od drugih navedenih mjera koje se izriču maloljetnicima koji su počinili krivično djelo, ali imaju određene poremećaje kao što su zaostalost u razvoju i psiho-fizičke poteškoće. Iz tog razloga je zakonom propisana ova mjera prema tim licima. Potrebni odgoj, sticanje općeg i stručnog obrazovanja, kao i odgovarajuća medicinska pomoć se pruža u ovim specijalizovanim ustanovama za liječenje i osposobljavanje maloljetnika. Sve u cilju kako bi se olakšalo uključivanje u život na slobodi. Ova mjera je posebno predviđena za ove maloljetnike radi stanja u kojem se nalaze, jer se ne mogu primjenjivati uobičajne odgojne mjere. Upućivanje u drugu ustanovu za osposobljavanje je moguće izreći umjesto odgojne mjere upućivanja u odgojnu ustanovu ili odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom. Sve dok je potrebno liječenje ili osposobljavanje maloljetnik ostaje u ustanovi za osposobljavanje. Nakon što maloljetnik napuni 18 godina, on se može i dalje zadržati u ustanovi za osposobljavanje.

5. ZNAČAJ IZRICANJA I IZVRŠAVANJA ODGOVARAJUĆIH SANKCIJA PREMA MALOLJETNIM PRESTUPNICIMA

Sankcije izrečene maloljetnim počiniocima ne namjeravaju negativno utjecati na maloljetnike takvim pristupom. Sve sankcije izrečene i primjenjivane prema maloljetnicima uvijek imaju svrhu obrazovanja i zaštite maloljetnika. Stoga su sve sankcije prema maloljetnicima propisane zakonom.

Sankcije bi trebale izvršiti snažan utjecaj na odgoj maloljetnika, razvoj njihove ličnosti i jačanje lične odgovornosti na isti način kao i odgojne mjere i svrha kažnjavanja maloljetničkog zatvora, te pružiti maloljetnicima odgovarajuću zaštitu, njegu, pomoć i stalni nadzor. Stoga bi obrazovni utjecaj na maloljetnike trebao započeti što je prije moguće. Maloljetnika možemo educirati prije nego što započnemo s provođenjem izrečenih odgojnih mjera ili maloljetničkog zatvora. Isti tretman može se usvojiti tokom sudskog postupka protiv maloljetnika, a izrečene sankcije mogu se i dalje provoditi kako bi se postigao jedinstven i cjelovit obrazovni proces u liječenju maloljetnih prestupnika.

Izvršenje sankcija posljednja je i najteža faza složenog postupka krivičnog odgovora maloljetnih počinitelja, ovisno o krajnjem uspjehu ili neuspjehu cijelog društva u borbi protiv kriminala. Polazeći od ideje da je porodica najprirodnije okruženje za rast i obrazovanje mladih, danas se daje prioritet sankcijama izrečenim u porodičnom krugu maloljetnika. Ova ideja potekla je iz Pekinških pravila, koja preporučuju da se starateljstvo nad maloljetnicima ne oduzima od roditelja, osim ako to nije neophodno zbog njihovih okolnosti. Istovremeno, ovaj stav je izražen bez upotrebe institucionalnih mjera koliko je to moguće, pa je smještanje maloljetnika u ustanove krajnje utočište i može trajati najkraće potrebno vrijeme. Nakon zajedničke odluke o obliku njege, buduća organizacija bit će u potpunosti spremna za pripremu djece u školi. Sudjelovanje djece mora biti postepeno i ne smije prouzrokovati ni najmanje smetnje. Prelazak u novo okruženje je organizacijski proces čiji je glavni cilj osigurati najbolje interese djeteta i dobrobit svih uključenih. Kada smo se već dodirnuli ove teme, važno je napomenuti da tek nakon što se poduzmu sve alternativne mjere ,blaže mjere i kada težina i ozbiljnost krivičnog djela, kao i obrazovni nemar maloljetnika zahtijeva ovu

vrstu tretmana. Ova vrsta institucionalnog tretmana pogodna je samo za takve intervencije. Sve zakonske sankcije prema maloljetnicima trebale bi se edukovati i resocijalizirati, a maloljetni delinkvent nakon uspješnog liječenja treba biti uključen u normalan život. Njihov smisao i svrha treba da bude na prvom mjestu dobrobit djece i maloljetnika.

U odnosu na odrasle, prema djeci i maloljetnicima se postupa drugačije i umjerenije ili blaže. Prethodno smo naglasili da je nadležnost za sankcionisanje maloljetnika isključiva nadležnost sudova. Centri za socijalni rad imaju ograničenja kada posežu institucionalizaciji; samo ona djeca koja su jako zanemarena ili djeca kojima je život i razvoj otežan zbog nepovoljnog porodičnog okruženja ili nedovoljne brige zakonskih staratelja, mogu biti premještena u obrazovne institucije. Federalni zakon Bosne i Hercegovine dalje propisuje da će institucije pružiti zaštitu i pomoći maloljetnicima kako bi osigurale njihovo obrazovanje, odgoj i pravilan razvoj. Institucije bi trebale pomagati maloljetnicima da igraju odgovornu ulogu u društvu. Stručna grupa (uključujući psihologe, edukatore, socijalne radnike i ljekare) koja čine poslovno odjeljenje trebala bi procijeniti psihofiziološke karakteristike maloljetnika i za njih odrediti zaseban plan rada.

U našem sistemu je primjena alternativnih sankcija još uvijek zatvorena i usko povezana sa postojećim zakonskim okvirom, koji ne pruža uvjete za široku primjenu takvih sankcija. Takve sankcije se već dugo uspješno primjenjuju u zapadnim zemljama. Kao najbolji primjer dostupnosti i efikasnosti takvih sankcija, ukazujemo na slučajeve u Španskoj sudskoj praksi. Lokalni sudija za maloljetnike Emilio Kalatajud poznat je po svojim maštovitim presudama. U svojoj dugogodišnjoj praksi formulisao je mnoge alternativne sankcije prema maloljetnicima, a činjenice su dokazale da su takve sankcije vrlo učinkovite u liječenju maloljetnika.

Sudeći po prirodi ovih sankcija, očigledno je da ovaj sudski tretman maloljetnih prestupnika ima potpuno drugačiji metod i krajnji učinak, ali je kod nas nažalost potpuno nepoznat. Glavni razlog za neizvođenje takvih sankcija je taj što naša zemlja nema odredbe o sprovođenju alternativnih sankcija prema maloljetnicima. Praktično iskustvo u zemljama koje izriču takve sankcije maloljetnicima potvrđuje da su takve sankcije vrlo efikasne i u velikoj mjeri jeftine za zajednicu, što nam pruža još jedan razuman razlog za jačanje ove prakse u našoj zemlji. U našem sistemu je primjena alternativnih sankcija još uvijek zatvorena i usko povezana sa postojećim zakonskim okvirom, koji ne pruža uvjete za široku primjenu takvih sankcija. Takve sankcije se već dugo uspješno primjenjuju u zapadnim zemljama.

Primjer tih sankcija je tinejdžer koji je pod utjecajem alkohola vozio motocikl vjeruje da će neko vrijeme svakodnevno pomagati ljudima koji su paralizirani u saobraćajnoj nesreći. Tinejdžeru koji je ukraden u lokalnom tržnom centru naređeno je da volontira u istom tržnom centru.

5.1. Institucionalni tretman maloljetnih delinkvenata u Bosni i Hercegovini

Kroz historiju je zabilježeno nekoliko teorija na koje se usko oslanjao institucionalni tretman, ali i razvijao institucionalni tretman maloljetnika iz njih. Dugo vremena je glavni status u tom pogledu savladala klasična škola, prema ovoj školi sankcije su se smatrale retributivnim kaznama za počiniocima krivičnih djela. U drugoj polovini 19. stoljeća zabilježene su nove promjene u teorijskim konceptima. Teoretičari koji su pripadali pozitivističkoj školi vjerovali su da bi svrha sankcija protiv maloljetnika i odraslih kriminalaca trebala biti njihovo ispravljanje i resocijalizacija, te kao način da se to postigne je organizovana i smišljena metoda liječenja.

Pedesetih godina prošlog stoljeća potpuno nova metoda i teorija nastale su iz područja psihijatrije u područje penologije, što je postalo prvi sistematski koncept liječenja zasnovan na teoriji, nazvan klinička ili psihodinamička metoda. Da bi se eliminiralo loše ponašanje, ovaj dublji problem ili sukob treba riješiti. Sama terapija fokusira se na prošlost i potragu za nesvjesnom motivacijom i uvidom u ponašanje. U postupanju sa počiniocima krivičnih djela sve je važnije tzv. model ponašanja. Za razliku od prethodnih psihodinamičkih modela, ova teorija i model temelje se na pretpostavci da kriminalno ponašanje tinejdžera i odraslih nije simptom unutarnjih problema, već je kriminalno ponašanje glavni i jedini problem. Stoga je ovim modelom osnova za suradnju s kriminalcima promjena ovog lošeg ponašanja.

Medicinski ili biofizički model prema kojem su odstupanja i abnormalnosti u ponašanju rezultat ljudskih bioloških abnormalnosti.

Proučavanje ovog ekološkog modela temelji se na pretpostavci da je razlog maloljetničke delinkvencije disharmonija između mladih i njihove okoline. Prema ovom modelu, glavne

intervencijske mjere usmjerene su na uređenje okruženja za liječenje koje pokriva i objedinjuje mentalne i fizičke komponente.

Transcendentalni model ostvaruje se samo kroz svijet liječenja, a njegov središnji princip je vjera u duhovnu, pa čak i misterioznu prirodu ljudske ličnosti. Svrha ovog modela je da će razumijevanjem svojih osjećaja i osjećaja drugih oko sebe učenici naučiti poštivati sebe i druge. Glavni fokus ovog modela je mentalna i psihološka podrška, ali radna terapija, obrazovanje i fizičke aktivnosti nisu zanemareni u radu odjeljenja. Uz pomoć ovog modela učenici prevladavaju strah od izražavanja emocija i prevladavaju strah razumijevanjem svoje grupe. Glavne metode rada prema ovoj metodi su grupna terapija i grupni sastanci, u nekim slučajevima uključujući meditaciju, individualnu ili grupnu molitvu.

Pod općim tretmanom, razmatramo usvajanje metoda i postupaka pogodnih za maloljetnike ove dobi. Prema ovom planu, liječenje se uglavnom provodi u okruženju ili zajednici u kojoj žive maloljetnici. Tačnije, u porodicama, školama, skrbničkim agencijama, udruženjima i institucijama. Primjena općeg tretmana uglavnom se odnosi na maloljetnike koji nisu počinili teška krivična djela.

Pored općih postupaka, poseban tretman uključuje i posebne postupke usmjerene na promjenu duboko ukorijenjenih negativnih karakteristika maloljetnika i lošeg ponašanja maloljetnika. To loše ponašanje dovelo je do sukoba sa zakonom, zbog čega se prema njemu postupa na ovaj način.

Treba preduzeti medicinske mjere za maloljetnike koji pate od teških mentalnih poremećaja kojima je pored općeg i posebnog tretmana potrebna odgovarajuća medicinska pomoć. Ovi programi koji se primjenjuju kao dio medicinskih postupaka ističu se u ambulantomama ili bolnicama, ovisno o stupnju i težini manjih medicinskih indikacija.

Maloljetnički delinkvent je osoba u razvoju, zbog čega je na nju jači utjecaj vanjskih i unutarnjih faktora u procesu učenja, a njihov tretman ima za cilj osigurati da socijalni razvoj ne bude ometen.

5.2. Teškoće u institucionalnom tretmanu maloljetnih prestupnika u Bosni i Hercegovini

Iz perspektive maloljetnih delinkvenata, kriminal nije životni problem, već rješavanje mnogih životnih problema i zadovoljavanje različitih potreba, želja i težnji. Maloljetnički delinkventi svoje ponašanje neće smatrati pogrešnim ili neugodnim, već uzbudljivim i besplatnim načinom života i od toga imati koristi.

Potpisivanjem Konvencije UN-a o pravima djeteta, Bosna i Hercegovina je postala jedna od zemalja koje su u svom zakonodavstvu prihvatile međunarodne standarde i principe. Na taj se način naša zemlja zalaže za promociju prava i sloboda djece. Ovi međunarodni standardi zahtijevaju da svaka država stranka usvoji posebne postupke i alternativne mjere u slučajevima maloljetničke delinkvencije i tamo gdje je to moguće. Ovi standardi naglašavaju upotrebu obrazovnih mjera povezanih sa kaznenim mjerama kako bi se djeci pomoglo da se reintegriraju u društvo i nastave normalan život.

Što se tiče BiH, mnogi od ovih standarda ugrađeni su u relevantne zakone. Trenutni zakoni uključuju razne institucionalne mjere koje FBiH može izreći maloljetnim počiniocima krivičnih djela. Prema principu najboljeg interesa djeteta, maloljetnici se smještaju u odgovarajuće odgojne grupe prema njihovoj dobi, nivou obrazovanja, psihofiziološkim karakteristikama i stepenu zanemarivanja obrazovanja. Centri za socijalni rad imaju ograničenja kada pribjegavaju institucionalizaciji; samo ona djeca koja su jako zanemarena ili djeca kojima je život i razvoj otežan zbog nepovoljnog porodičnog okruženja ili nedovoljne brige zakonskih staratelja, mogu biti prebačena na obrazovanje mehanizam.

Ako je počinjeno teško krivično djelo čija ozbiljnost zahtijeva takve mjere, nakon što se iscrpe sve druge mogućnosti, primjenjivat će se lišenje slobode i zatvor maloljetnika. Ako se preduzme ova mjera, mora se osigurati da njeno trajanje bude što kraće i da se maloljetnici potpuno odvoje od odraslih prestupnika.

Naša zemlja je u potpunosti prihvatila sve međunarodne standarde u radu sa djecom i maloljetnicima koji krše zakon. Domaće zakonodavstvo u ovoj oblasti sadrži i propisuje vrlo kvalitetne mjere primjenjive na maloljetnike. Međutim, stvarno stanje pokazuje da ove mjere nisu u potpunosti provedene.

6. PREVENTIVNO DJELOVANJE U CILJU SPRIJEČAVANJA NASTANKA MALOLJETNIČKE DELINKVENCije

Prevenција se odnosi na skup mjera za sprečavanje bilo kakvih nuspojava, poput upotrebe droga, kriminala, saobraćajnih nesreća, napuštanja škole, socijalnih sukoba, nasilja, ekoloških katastrofa itd.

Nasilje je raširen fenomen. Stajalište društva je da se nasilje povećava, uključujući nasilje u školama, ali činjenice su zapravo složenije, jer se percepcije ne podudaraju uvijek sa činjenicama, ali bez sistemskog praćenja ne možemo utvrditi razvoja trenda.

Može se reći da nasilje nije nova pojava, ali mu se posvećuje sve veća pažnja posljednjih godina. Slično tome, još uvijek ne postoji jedinstvena metoda za proučavanje vršnjačkog nasilja, a također postavlja pitanje što treba proučavati kada se razmatra nasilje, vršnjačko nasilje, asocijalno ponašanje, vandalizam, dječji kriminal, maloljetnički kriminal ili kriminal podataka. Govoreći o socijalnoj isključenosti. Stoga sistematsko prikupljanje podataka ima nedostatke.

Četiri su osnovna i međusobno povezana učinka na mlade i nasilje:

1. Lične, biološke / psihološke karakteristike uticati će na naslijeđenu ili naučenu ličnost,
2. Odnos unutar porodice i vršnjaka,
3. Društvo, demografske i socijalne promjene, jednaki prihodi i struktura vlade i
4. Nivo kohezije i integracije zajednice u društvo.

Cilj Strategije za borbu protiv maloljetničke delinkvencije u Bosni i Hercegovini je uskladiti zakonodavstvo, politike i prakse u oblasti maloljetničke delinkvencije sa međunarodnim standardima.

Za svaku od pet identificiranih strateških tema povezanih sa situacijom u Bosni i Hercegovini utvrđeni su specifični strateški ciljevi:

Zakonodavstvo

Stvoriti uvjete za usvajanje i provedbu nacrtu Zakona o maloljetničkoj delinkvenciji, koji kombinira proceduralne, materijalne i administrativne pravne aspekte, koji se temelje na međunarodnim standardima i dobrim praksama u drugim zemljama, te poštuju zakone, društvo i kulturu Bosne i Hercegovine pozadinu.

Alternativne mjere

Da bi se osiguralo da u svim fazama sukoba sa zakonom (od sukoba sa zakonom, tokom pripremnog postupka, tokom suđenja i nakon presude) protiv delinkventnog maloljetnika, postoje mogućnosti za korištenje drugih modela rada u zajednici za rehabilitaciju i reintegraciju maloljetnika.

Prevenција

Istovremeno donešen sa planom prevencije maloljetničke delinkvencije u Bosni i Hercegovini, osiguravajući provođenje aktivnosti usmjerenih na promociju prevencije, koja će biti okvir za preventivni rad na entitetskom, državnom i općinskom nivou.

U preventivnim aktivnostima i organiziranim borbama, prilikom suzbijanja različitih oblika i oblika neprihvatljivog delinkventnog ponašanja mladih u društvu, potrebno je integritati sve snage u razredne zajednice, obrazovne grupe, studentske domove i slobodno vrijeme mladih. Ostali odjeli, jer je zdrava okolina važna podrška za ovu borbu. Izbjegavajte negativan utjecaj okoline.

6.1. Primarna prevencija

Primarna prevencija uključuje različite mjere koje zajednica poduzima prije nego što se određeni problemi pojave u društvu. U pogledu maloljetničke delinkvencije, ovo prvo znači stvaranje najpovoljnijih uvjeta za rast djece, poboljšanje njihovog životnog standarda i osiguravanje socijalne sigurnosti za cijelu porodicu. Primarni cilj primarne prevencije je poboljšanje životnih uslova djece i ostalih građana što je više moguće. U tu svrhu socijalne grupe izdvajaju veliku količinu materijalnih sredstava koja se dodjeljuju za pomoć porodicama kojima je potrebno da poboljšaju materijalne uslove i poboljšaju socijalnu sigurnost. Svrha primarne prevencije je stvoriti najbolje i najkvalitetnije uvjete za rast i život kako bi se osigurali uslovi za sprečavanje neprihvatljivog ponašanja u društvu. S obzirom na to da je siromaštvo jedan od glavnih uzroka kriminala, to može spriječiti pojavu mnogih čimbenika koji dovode do zločina odraslih, kao i pojavu kriminalnog ponašanja djece i mladih.

6.2. Sekundarna prevencija

Ova vrsta prevencije svoje aktivnosti uglavnom fokusira na probleme koji su se pojavili, tačnije kako bi se spriječio njihov dalji razvoj. Na ovaj način, u okviru sekundarne prevencije, mogu se identificirati socijalni problemi i pružiti sva potrebna pomoć u rješenjima. Ova vrsta prevencije je najčešća u porodicama u teškim situacijama kada se njihova funkcija dovodi iz različitih razloga.

Pružiti pomoć maloljetnicima identificiranim kao visoko rizične osobe, poput maloljetnika čiji roditelji imaju poteškoće i nisu odgovorni, počiniocima i žrtvama, potencijalnim žrtvama, maloljetnicima koji su na bilo koji način diskriminirani, posebno ranjive grupe. Pored provođenja mjera za osiguranje bolje finansijske situacije u porodici, ona također pokušava stabilizirati poremećeni odnos kako bi održala porodičnu strukturu, kao i bolju socijalnu zaštitu i odgoj djece.

Fokus sekundarne prevencije je uklanjanje postojećih faktora rizika i minimiziranje njihovih negativnih efekata na djecu. Osnovna karakteristika sekundarne prevencije je utvrditi problem ili uzrok maloljetničke delinkvencije i poduzeti mjere u pravcu potpunog rješavanja problema.

Porodica je označena kao najvažnija tema u sprečavanju i uklanjanju maloljetničkih krivičnih djela ili stvaranju početnih uslova i podsticaja za njih. Ne preporučuje se pobijanje najčešće prihvaćenih općih uvjerenja, posebno kada se temelje na jakim argumentima. Televizija, film i štampa imaju najveći utjecaj u medijima, dok je utjecaj književnosti, pozorišta, izložbi, muzeja, spomenika i arhitektonskih djela mnogo manji. Ovaj film ima dvostruku ulogu. Jedan je direktno na platnu bioskopa, drugi putem televizije.

Primjeri programa sekundarne prevencije mogu uključivati:

- obrazovni programi za roditelje u srednjim školama (za mlade roditelje);
- planovi za majke i porodice sa malom djecom;
- osigurati posebnu brigu za porodice sa djecom sa posebnim potrebama;
- porodični centri koji pružaju informacije i pomoć porodicama koje žive u siromašnijim naseljima.

6.3. Tercijarna prevencija

U okviru ove preventivne mjere biće tretirani maloljetnici koji su pokazali delinkventno ponašanje, zbog kojeg krše zakon. Ova vrsta preventivnih mjera ima za cilj rješavanje problema koji se već pojavio na najefikasniji način.

Uključuje liječenje porodice radi kontrole nasilja. Ovaj magistarski rad analizira ulogu obrazovnog i zdravstvenog sistema, kao i ulogu socijalne zaštite, porodičnih centara i policije u sprečavanju nasilja i zaštiti djece. Poseban naglasak stavljen je na potrebu obrazovanja nastavnika da na vrijeme otkriju probleme i primjereno postupaju sa zlostavljanom djecom. Da bi se spriječilo nasilje nad djecom, potrebna je saradnja različitih institucija u društvu i interdisciplinarni pristup ovom problemu.

Tercijarna prevencija razlikuje se od prethodnih preventivnih akcija, a i dalje uključuje različite mjere i aktivnosti liječenja i resocijalizacije, a sve su usmjerene na borbu protiv postojećeg socijalno neprihvatljivog ponašanja djece i maloljetnika. Zbog težine ove situacije i najboljih preventivnih mjera u ovoj metodi liječenja, potrebno je razviti adekvatan plan prevencije kako bi se osiguralo da se poduzimaju organizirane i praktične mjere za uklanjanje ili smanjenje i saniranje temeljnih uzroka stanja maloljetnika, istovremeno smanjujući ili potpuno uklanjajući maloljetničku delinkvenciju.

6.4. Uloga socijalnog rada u odnosu prema maloljetničkim delinkventima

Definicije socijalnog rada su različite, ali od početka, prva definicija naglašava da socijalni rad uključuje dobročinstvo, pomoć siromašnim i ljudima u potrebi. Prema socijalnom okruženju, socijalni rad koordinira svoje aktivnosti. Koristeći teorije ljudskog ponašanja i socijalnih sistema, socijalni rad intervenira tamo gdje ljudi komuniciraju s okolinom. Principi ljudskih prava i socijalne pravde temelj su socijalnog rada. Područje socijalnog rada na poseban način određuje posebnosti primjene metoda, tehnika i vještina socijalnog rada za određene tipove ljudi. Socijalne usluge uključuju institucije, organizacije i servisne mreže posvećene dobrobiti građana. Usluge mogu biti različite, uključujući pomaganje ljudima da budu što nezavisniji kako bi se riješili nepovoljnog socijalnog okruženja u kojem će biti što opušteniji.

Utjecaj siromaštva na djecu je raznolik. Siromaštvo predstavlja nedostatak hrane, loše stanovanje, loše zdravlje i manje mogućnosti za obrazovanje. Siromašni roditelji često nemaju dovoljno energije da zadovolje potrebe svoje djece i ne mogu se brinuti o svojoj djeci na adekvatan i kvalitetan način. Izuzetno neugodni životni uslovi često donose neprimjerenu roditeljsku skrb djeci.

Stoga se može reći da socijalni rad koji se provodi u borbi protiv siromaštva u porodici izravno utječe na smanjenje maloljetničke delinkvencije. U širem spektru usluga i aktivnosti, uključujući istraživanje socijalnog rada, maloljetnička delinkvencija društveni je fenomen, ne samo u teorijskim istraživanjima, već i u praksi borbe protiv maloljetničke delinkvencije i reintegracije kriminalaca. Također zauzima važan položaj u procesu transformacije.

Intervencija Centra za socijalni rad kao ovlaštenog organa starateljstva u svrhu preventivnih mjera protiv porodica u kojima postoji nasilje nad djecom i ostalim članovima, uključuje svu potrebnu pomoć u vidu jednokratne novčane pomoći i pomoć u premještanju djece ili drugih zlostavljanih članova porodice na sigurnije mjesto. Organ starateljstva dužan je po službenoj dužnosti poduzeti potrebne mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta na osnovu neposrednog saznanja ili informacija. Obavješćavanje o kršenju prava djeteta, posebno o nasilju, zlostavljanju, seksualnom zlostavljanju i zanemarivanju djeteta, svi organi, organizacije i pojedinci moraju odmah prenijeti na organ starateljstva.

U domaćim institucijama, tačnije u centrima za socijalni rad, kao nadležnim tijelima za socijalnu skrb, uslovi rada se uveliko razlikuju. To je uglavnom uslovljeno kvalitetom stručnog osoblja, ali i finansijskom podrškom lokalne uprave.

Zajednička karakteristika Centara za socijalni rad je postojanje gotovo identičnih ili sličnih timova, koji se obično sastoje od sljedećih ljudi: socijalnih radnika, edukatora, psihologa, ljekara i pravnika.

Profesionalci u Centrima za socijalni rad trebali bi imati minimalne uslove za određene aktivnosti maloljetnika kako bi uspješno promatrali maloljetnike i promijenili njihov stav prema organizovanom radu. Stvarne potrebe organa starateljstva kada se radi o maloljetnicima koji su prekršili zakon ukazuju na to da oni trebaju angažirati stručnjake koji će raditi njihov posao.

U ustanovama Centra za socijalni rad, pored stručnog osoblja, i za postupanje sa maloljetnicima potrebni su i odgovarajući uslovi rada, jer u suprotnom neće moći uspjeti na ovom polju. To se uglavnom odnosi na odgovarajuće radno mjesto. Provođenjem navedenih aktivnosti koje maloljetnicima omogućavaju bavljenje sportom i drugim rekreativnim aktivnostima mogu se postići dva glavna cilja.

Prvo, promatranja provode socijalne grupe u prirodnim uvjetima. Drugo, uključivanje u ove aktivnosti ima za cilj najbolji mogući prelazak na druge društveno korisne i konstruktivne aktivnosti maloljetnika, što će olakšati njihovo uključivanje u rad i socijalne grupe u socijalnom okruženju. Nadležni organ odgovoran za ovo pitanje trebao bi osigurati i druge navedene uvjete u skladu sa svojim ovlaštenjima i zakonskim obvezama, ali uvid u situaciju na terenu govori nam da je situacija upravo suprotna.

Da bi maksimizirao efikasnost, Centar za socijalni rad uspostavio je snažnu saradnju sa lokalnom policijom, nadležnim sudovima i samim građanima. Porodični zakon jasno propisuje ovlaštenja centara za socijalni rad da štite prava djece i maloljetnika. U skladu sa odredbama zakona.

Kao nadležna agencija za starateljstvo, Centar za socijalni rad surađuje sa svim navedenim agencijama i ima pravo pokretati i provoditi mjere koje direktno štite prava i interese djece. Stoga se vrši nadzor nad roditeljskom brizi. Ako se procijeni zloupotreba identiteta roditelja, roditelj će biti lišen prava na život s djetetom, što dijete dovodi u novo okruženje. Najteža mjera koja se može poduzeti i provesti protiv roditelja je lišavanje roditelja njihovih prava.

Ako dijete bolje usvoji roditeljski i obrazovni proces u školi, tada će se povećati njegova samosvijest o sebi i ponašanju. Dijete snažno osjeća svaku promjenu u svom okruženju i u većini slučajeva će utjecati na formiranje njegove ličnosti. Čitav proces obrazovanja i odgoja djece ozbiljan je, složen i vrlo osjetljiv proces.

Ukratko, ovo je rezultat niza procesa u kojima se javljaju složene interakcije između djeteta i njegove okoline. Svako je dijete na početku života "prazna ploča". S vremenom se zapisuju sva djetetova iskustva i stvari koje je proživjelo u svom kratkom životu. Svaki neuspjeh u rastu i obrazovanju djece imat će negativan utjecaj na dječju budućnost. S druge strane, bilo koja zrela i ozbiljna metoda u procesu obrazovanja i roditeljstva donijeti će pozitivne rezultate. Zbog toga škola može čak biti na prvom mjestu u roditeljstvu i obrazovanju.

6.5. Uloga škole u prevenciji maloljetničkog prijestupništva

S obzirom na to da škole uglavnom bilježe neprihvatljivo ponašanje u društvu, a s obzirom na to da je riječ o obrazovnoj ustanovi, škole bi trebale imati poseban utjecaj na prevenciju maloljetničke delinkvencije. Kroz ovaj proces učenja osoba stiče znanje, razvija vlastite sposobnosti i ima odnos prema vanjskom svijetu oko sebe i svoj odnos prema sebi, što određuje njegovo ponašanje i ukupnu funkciju. U ovoj interakciji razvio je i formirao vlastitu sliku o sebi, odnosno samosvijest, što je posebna dimenzija ličnosti.

Škole moraju uspostaviti dobru komunikaciju između roditelja i nastavnika kako bi efikasno rješavale probleme. Za malu djecu je također važno uspostaviti rutinu i postupke u učionici

kako bi se spriječio niz problema u ponašanju i osiguralo da se rad u učionici odvija glatko i bez ometanja. Uspostavljanje rutinskih postupaka slično je podučavanju socijalnih vještina.

U nižim razredima to uključuje: pripovijedanje priča i igranje uloga (posebno u konfliktnim situacijama); korištenje lutaka ili dramskih djela; uvježbavanje prihvatljivog ponašanja; primjena tehnika crtanja i promatranja slika; verbalni komentari o tome kako se nositi sa određenim situacijama nasilja. Upute i prijedlozi. Učenicima starijih razreda mogu se pružiti razni zadaci, poput intervjuisanja odraslih o nasilju i rješavanja konfliktnih situacija. Rasprave odraslih ili kriminalaca često se koriste, zajedno sa stvarnim video zapisima i zadacima, za neovisno istraživanje uzroka i posljedica maloljetničke delinkvencije.

Društvo školi daje ulogu da promovira razvoj novih stvari, jer škola ne samo da prenosi postojeće vrijednosti, već i mora osposobiti mladu generaciju za pronalaženje novih vrijednosti i novih načina razmišljanja ispunjavajući svoje društvene zadatke, pa školski život postaje unutarnji i stalan. Preuzimanje novog obrazovnog sadržaja i potraživanje evolucijskih metoda prijenosa, također se utiče na razvoj ličnosti učenika, uglavnom da bi se razvilo njihovo razumijevanje sebe, svijeta formiranog oko pojedinca i škole.

To može tačno ukazati na to da postoji manji ili veći poremećaj ponašanja, agresivno ponašanje prema drugoj djeci, školi i društvenoj imovini, ne poslušnost, hiperaktivnost, nebriga i nezainteresiranost, loše ocjene ili namjerno odsustvo. Okruženje u kojem su djeca ponekad pod uticajem negativnih faktora ponekad dolazi od same porodice.²⁸

Ako se blagovremeno primijete i prepoznaju, moguće je poduzeti preventivne mjere i sudjelovati s drugim stručnjacima u toj oblasti kada je to potrebno.

Prema akcionom planu za prevenciju nasilnih aktivnosti nad mladima, direktori, nastavnici i stručni saradnici dužni su saradivati s policijom i centrima za socijalni rad i osigurati da postoji sigurno mjesto na koje se žrtve mogu odvesti.

Kao što smo već rekli, djeca uglavnom formiraju ličnosti u školi i usvajaju određene stavove. Vršnjačko nasilje vrlo je često. Nasilje u školama i internatima postoji već stoljećima. Iako fenomen vršnjačkog nasilja među učenicima u školi nije nov, malo se o tome govori u našoj

²⁸ Socijalno učenje - Socijalizacija šticećenika odgojnih ustanova , Savez društva defektologa Jugoslavije – Sekcija vaspitača neprilagođene omladine, Beograd 1969. str. 52.

pedagoškoj literaturi i profesionalnom razvoju prosvjetnih radnika, tako da su slabo pripremljeni za rješavanje nasilja u školi.²⁹

Savjeti školama kako mogu pomoći da se spriječi maloljetnička delinkvencija:

1. Nastavnici, učitelji i profesori moraju održavati dobru komunikaciju s učenicima i roditeljima kako bi mogli na vrijeme reagirati kada uoče promjene u ponašanju učenika.
2. Svaka škola treba da ima određene sankcije i ograničenja koja pomažu u sprečavanju maloljetničke delinkvencije.
3. Škole bi trebale uspostaviti nastavnu o edukaciji, na kojoj bi studenti i članovi fakulteta trebali sudjelovati.
4. Uključivanje roditelja i nastavnika u plan za sprečavanje socijalno neprihvatljivog ponašanja ili razgovaranje o problemu s roditeljima tokom roditeljskih sastanaka.

Ovo su samo neki prijedlozi koje škole mogu koristiti za sprečavanje maloljetničke delinkvencije. Važno je da škola osigura da postoji „sigurno“ mjesto za djecu koja se osjećaju nesigurno, da svojim primjerom da primjer nenasilnog i pozitivnog ponašanja (poput ponašanja školskog osoblja), da poštuje učenike i u potpunosti nadgleda potencijalno mjesto za napad i zastrašivanje.

6.6. Uloga porodice u prevenciji maloljetničke delinkvencije

U današnje vrijeme postoji značajan porast djece i mladih koji pokazuju poremećaje u ponašanju, što može dovesti do lošeg ponašanja. Razlozi za takvo ponašanje mogu biti povezani sa zlostavljanjem u porodici, prenatalnim stresom, siromaštvom, lošim akademskim uspjehom, bijegom od kuće, krađom, laganjem itd. Ako porodica nije uzrok lošeg ponašanja, ona se mora koristiti kao zaštitni faktor kako bi se smanjila mogućnost djece i mladih da se bave bilo kojim oblikom opasnog ponašanja. Kako bi se spriječila opasna ponašanja, implementirani su različiti programi prevencije za porodice i roditelje, škole i školsko

²⁹ Škola i mentalno zdravlje, Priručnik za nastavnike, Grin, Gračanica 2005. str. 241.

okruženje, zajednice i djecu. Neki programi prevencije osmišljeni su da podrže pozitivan razvoj, dok su drugi dizajnirani da negativni ili potencijalno negativni razvoj pretvore u pozitivan razvoj. Poremećaji ponašanja djece i mladih moraju se otkriti na vrijeme kako bi se mogli primijeniti određeni programi prevencije kako bi se takva ponašanja spriječila. Svrha empirijskog istraživanja je testiranje percepcije roditelja djece koja pokazuju znakove poremećaja u ponašanju, koliko poremećaja u ponašanju i njihovih vrsta postoji kod učenika osnovne škole, stavova roditelja prema djeci s poremećajima u ponašanju i koje mjere treba poduzeti kako bi se spriječili poremećaji u ponašanju i suzbile ilegalne aktivnosti djece i mladih.

Poželjno je navesti da je provedba ove strategije usmjerena na postizanje „života bez nasilja“ poboljšanjem položaja žrtava nasilja u porodici, ograničivanjem nasilja stvaranjem uslova za efikasno djelovanje vladinog i nevladinog sektora u prevenciji i borbi protiv nasilja u porodici. Stoga, provedba ove strategije ima za cilj smanjenje nasilja u porodici i poboljšanje usluga zaštite u slučajevima nasilja u porodici. Misija strategije je podržati lokalne zajednice u borbi protiv nasilja i sprečavanju nasilja formuliranjem planova prevencije, efikasnim pružanjem uslužnih funkcija, uspostavljanjem mehanizma preporuka, razvijanjem partnerstava između vlade i nevladinih agencija i provođenjem projekata na nivou zajednice. Stavljajući naglasak na ekonomske i obrazovne funkcije.

Da bi se bolje razumjeli razlozi za pojavu kriminalnog ponašanja djece i maloljetnika u dijelu koji se odnosi na porodicu, potrebno je razmotriti osnovu sociološke definicije porodice i njene uloge u socijalizaciji mladih članova. Erozija sistema vrijednosti savremenog društva, porodična kohezija i fleksibilnost doveli su do povećanja broja djece i adolescenata s poremećajima u ponašanju. Bez obzira na njihov ekonomski i socijalni razvoj, djeca i maloljetnici smatraju se jednom od najranjivijih kategorija u bilo kojem društvu. Ranjivost ove socijalne kategorije proizlazi iz činjenice da njihov socijalno-psihološki razvoj karakterizira nedostatak osnovnih razvojnih potreba, što narušava razvoj njihovog zdravstvenog potencijala, i što ometa njihove psiho-fiziološke funkcije i socijalnu integraciju.

U mnogim ispitanim slučajevima javlja se potreba za nasiljem djece jer takvo ponašanje ne doživljavaju kao pogrešno. Oni samo oponašaju roditelje, braću i sestre ili ljude s kojima većinu vremena provode (sa porodicom). Neki nasilnici prolaze kroz teška vremena, pa sve te frustracije pokazuju nasiljem nad drugima. To je zapravo prvo upozorenje odraslima,

roditeljima, nastavnicima i socijalnim radnicima. Mnoga djeca fizičko nasilje vide kao oblik rješavanja problema, što je zabrinjavajuće.

Posmatrano iz ugla socijalnog rada, koji se definiše kao sinergija psihosocijalne aktivnosti, profesionalno usmjerene ka promjeni – poboljšanju interpersonalnih odnosa i time kvalitete življenja, porodica je centralna struktura od koje zavisi razvoj čovjeka, njegovo osnovno određenje, njegov odnos prema sebi i svom okruženju.

Način života u porodici ima direktan uticaj na oblikovanje pogleda, stavova i oblika ponašanja svakog njenog člana tokom razvoja i odrasle dobi. Promatrajući i učeći, djeca psihološki uzimaju u obzir ulogu osobe s kojom su u vezi, posebno one koje su od posebne važnosti za oblikovanje njihove buduće samostalne ličnosti. Proces identifikacije s roditeljima utječe na razvoj socijalne i emocionalne zrelosti i sposobnosti djece i adolescenata da se prilagode novim situacijama.

Moguće je spriječiti pojavu i razvoj zloupotrebe psihoaktivnih supstanci u porodici. Kakav će odnos dijete imati sa psihoaktivnim supstancama, ovisi i o porodičnom okruženju u kojem odrasta. Porodična struktura, odnos roditelja i djece, stepen roditeljske podrške i emocionalna povezanost djece s njihovim roditeljima i ostalim članovima porodice imaju značaj poduzimanja preventivnih mjera prilikom zloupotrebe psihoaktivnih supstanci. Kvalitetna i funkcionalna porodica najbolja je zaštita od zloupotrebe droga (primarna prevencija). Ako djeca i mladi dolaze iz porodica u kojima su njihovi članovi stalno emocionalno vezani, a ova se veza temelji na bezuvjetnoj ljubavi i poštovanju, a okruženje je ugodno, veoma je mali rizik da će upotrebljavati psihoaktivne supstance.

Porodičnu atmosferu (izuzetno važan faktor u razvoju djece) svaki član gradi svojim ponašanjem, a grupa i interakcija ponašanja svih članova stvara jedinstvenu snagu i zrači porodicama, izvor snage, topline i ljubavi. Vrlo je važno koliko podršku supružnici / roditelji pružaju jedni drugima i koliko su postigli u raznim oblastima života.

6.7. Uloga policije u prevenciji maloljetničke delinkvencije

Zaštita lične sigurnosti i druga prava svakog građanina zagantovana Ustavom jedan su od najvažnijih zadataka demokratske države. U modernom društvu građanin je državi prenio

zadatke koje je preuzeo u prethodnim društvenim oblicima. Današnji čovjek više ne vidi demonstraciju svoje sigurnosti u nošenju primitivnog oružja (prapovijest), mačeva (plemstvo u srednjem vijeku) ili vatrenog oružja. Odnosno, ljudi danas vjeruju da će država koristiti njegova raspoloživa sredstva da ih zaštiti.

Stoga, čak i ako je pojedinac ili grupa uvjeren da ima pravo na to, država ne tolerira upotrebu nasilja. U stvari, svaka država ima monopol na upotrebu sile. Kada provodi ustavne zahtjeve koji se odnose na prava, slobodu i sigurnost, država ima svako pravo na upotrebu sile. To znači da država koristi silu u skladu sa zakonom i primjerenošću. Ako se od svakog građanina države traži odgovornost prema zemlji, u tom smislu on mora poduzeti inicijativu za preuzimanje odgovornosti prema društvu, tada policija mora poduzeti sve mjere kako bi zaštitila građane od zločina u skladu s njihovim potrebama.

Strategija započinje sa svojim osnovnim zadacima i četiri strateška cilja definirana u skladu s osnovnim principima i pretpostavkama rada policije u zajednici. Svaki strateški cilj dalje se razvija u provedbi strateških planova, aktivnosti i parametara za rad policije u zajednici. Posljednji dio strategije predlaže plan provedbe, koji sadrži vremenski raspored za provođenje različitih aktivnosti.

Zakon o sudovima za maloljetnike prvi put u krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike propisuje da će specijalizovani policajci postupati prema maloljetnicima, mladima i krivičnim djelima zaštićenim krivičnim zakonom. Zakon o policiji proširuje dužnosti policijskih službenika specijaliziranih za maloljetnički kriminal.

Glavni zadatak policijskih službenika za maloljetne delinkvente je promatranje i prepoznavanje ponašanja ili situacija koje ugrožavaju normalan rast djece i adolescenata u okviru njihovih ovlaštenja. Samo uspostavljanjem partnerstva sa lokalnim zajednicama može se spriječiti delinkvencija. Princip prevencije zasnovan je na transparentnom radu policije, pružanju pomoći građanima i provođenju preventivnih projekata.

Objašnjavanje okolnosti počinjenja zabranjenih radnji i pribavljanje dokaza kojima se opravdava osnovana sumnja da je prijavljeni maloljetnik počinilac zabranjenog djela za koju se postupa po službenoj dužnosti.

Ako se u osnovi sumnja da je maloljetnik počinio krivično djelo, policija bi protiv njega trebala podnijeti krivičnu tužbu i proslijediti ga nadležnom tužiocu za mlade, ili ako je počinio prekršaj, podnijeti zahtjev za prekršaj koji se prenosi sudiji nadležnom za prekršaje. Ako je počinitelj dijete, obavijest u obliku službenog pisma (koja se naziva općenito

posebno izvješće) šalje se nadležnom tužiocu za mlade.

Akcija policije započinje primanjem prijave ili zahtjeva od bilo koga i pružanjem mjera intervencije na bilo koji način kako bi se zaštitili oni koji su pretrpjeli bilo koji oblik direktnog nasilja. Dobiti potrebne podatke i informacije za razjašnjavanje slučajeva nasilja među mladima, utvrđivanje elemenata kriminalne aktivnosti i identifikovanje počinitelja. Policija je obično prva koja je izložena nasilju. Ova usluga građanima pruža zaštitu osnovnih ustavnih prava, sloboda i zaštitu drugih.

Ako je dijete ili maloljetnik ozlijeđeno nasiljem ili je dijete ili maloljetnik počinitelj prekršaja ili krivičnog djela, policija koja je specijalizirana za maloljetničku delinkvenciju izravno će sudjelovati u radu i o tome obavijestiti nadležni centar za socijalnu skrb.

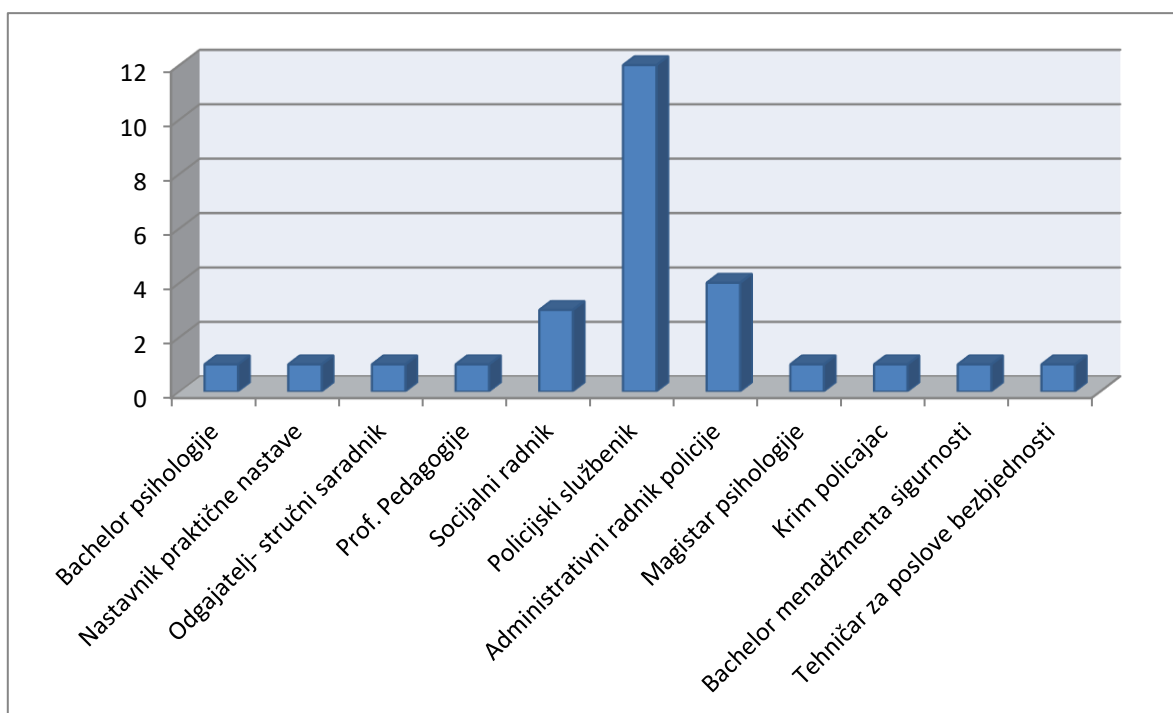
7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Za potrebe ovog rada provedena su sljedeća istraživanja: Istraživanje stavova profesionalaca koji se bave maloljetničkom delinkvencijom, i istraživanje stavova policijskih službenika u BiH u pogledu maloljetničke delinkvencije sa fokusom na digitalno okruženje.

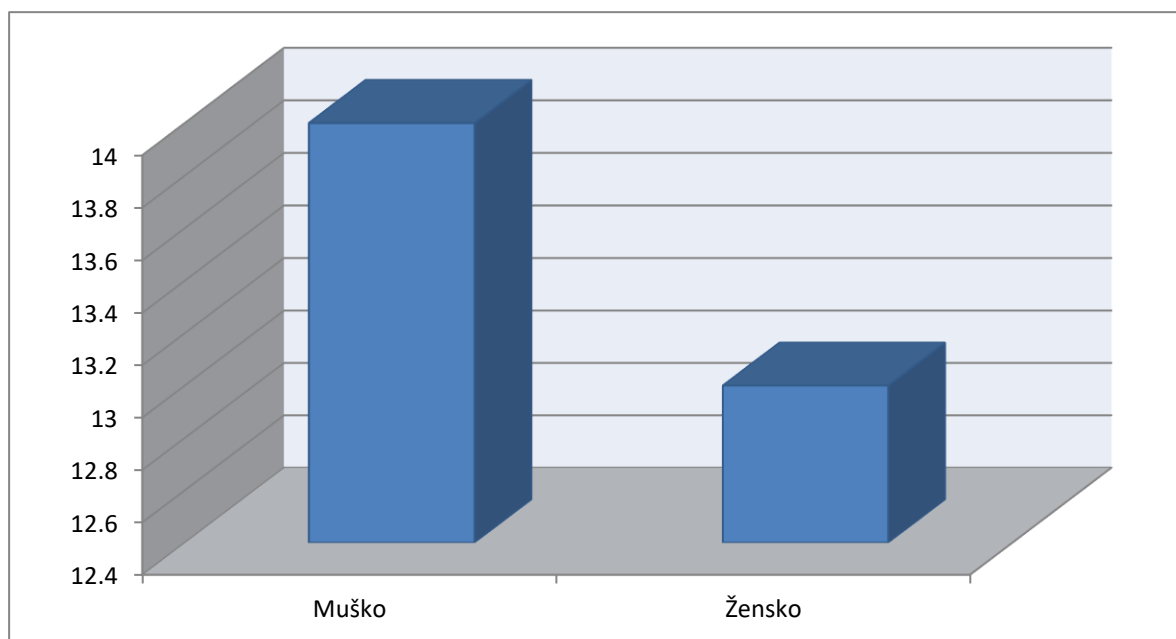
Formiran je prigodni uzorak u stratama navedenih ispitanika, sa ukupnim brojem 44 ispitanika (od toga: 32 policijska službenika i 12 uposlenika Zavoda JU KS odgojni centar Kantona Sarajevo). Anketiranje je provedeno kroz samoadministrirajuće direktno dostavljene anketne obrasce. Istraživanje je provedeno u periodu od 10.10.2020. do 24.01.2021. godine.

7.1. Analiza anketnog istraživanja

Ovaj dio magistarskog rada sadrži rezultate i analizu istraživanja koje je obavljeno sa profesionalcima koji se bave maloljetničkom delinkvencijom. Istraživanje je obavljeno u području Bosne i Hercegovine u periodu oktobar-decembar 2020. godine.

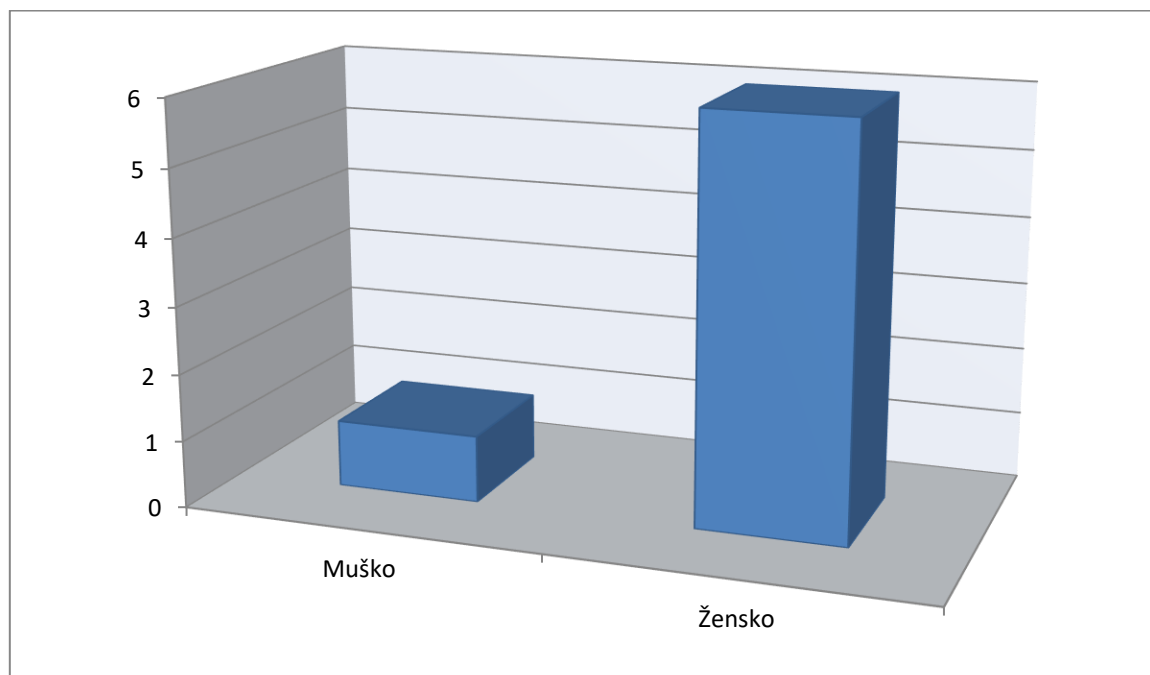

- *Grafički prikaz kompletne strukture ispitanika.*

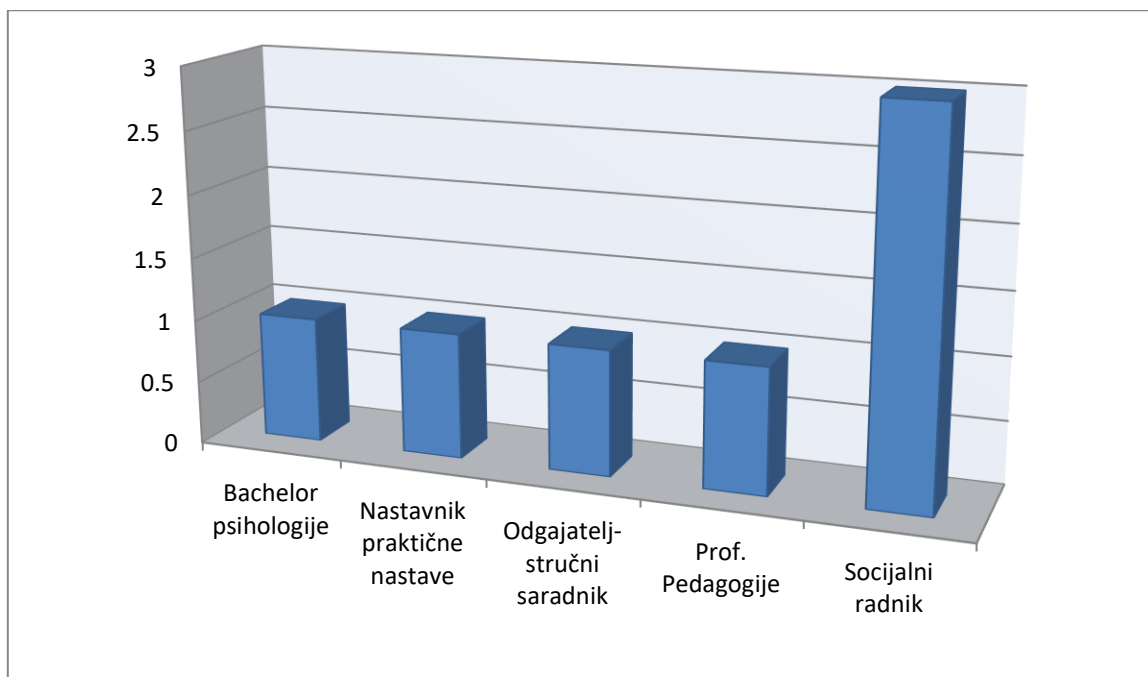
- *Grafički prikaz populacije kompletnog istraživanja*

- *Rezultati ankete provedene na uposlenicima-profionalcima u JUK „ Odgojni centar Kantona Sarajevo“.*

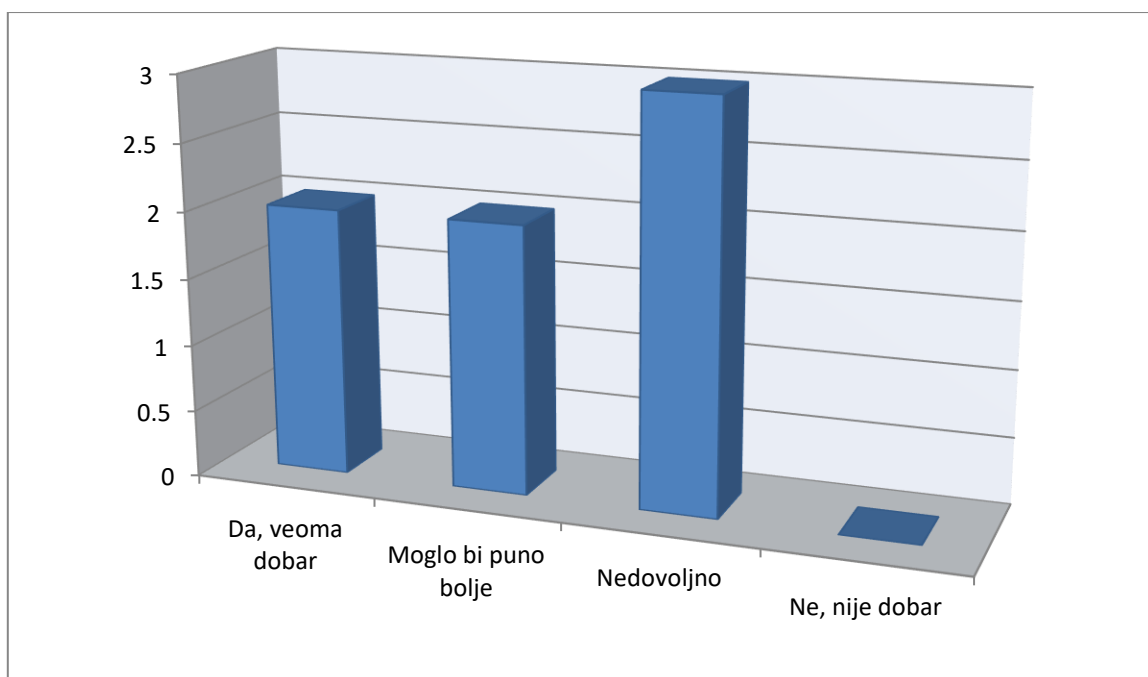
- *Grafikon 1. Prikaz odgovora na pitanje: Spolna struktura profesionalaca/ uposlenika u JUK „ Odgojni centar Kantona Sarajevo“.*

Nakon anketiranog iskraživanja uposlenika vidljivo je da je veći broj ženskog spola u odnosu na muškarce, koji se bave problemom maloljetničke delinkvencije.

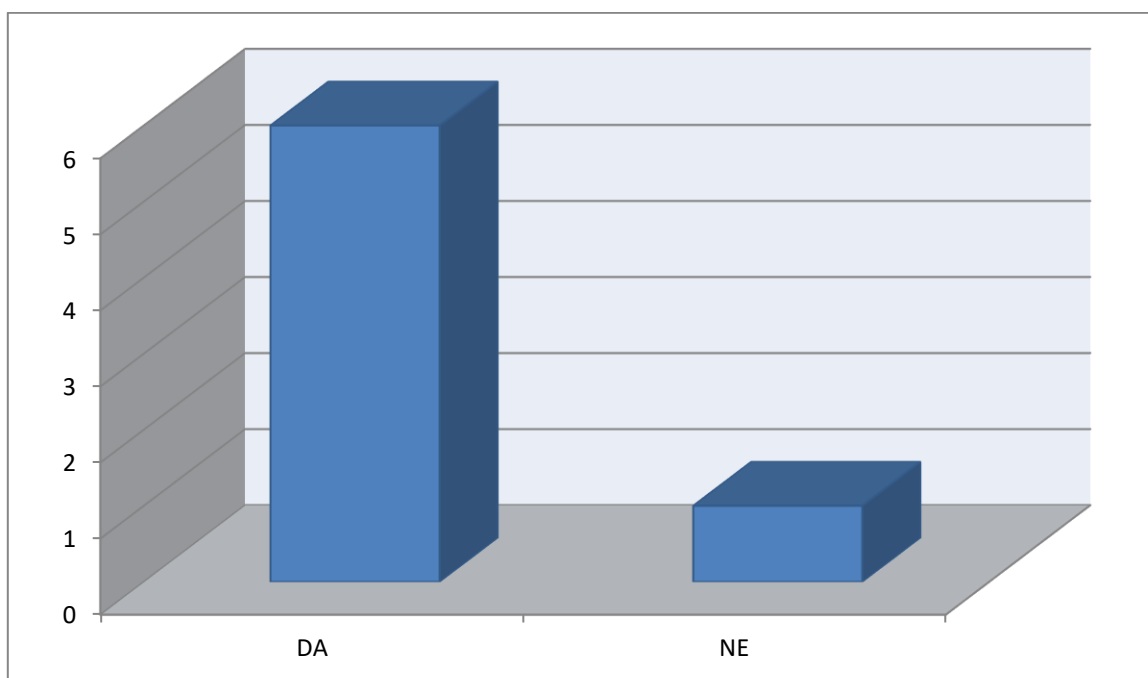
- *Grafikon 2. Prikaz odgovora na pitanje: Stručno zvanje ispitanika JUK „ Odgojni centar Kantona Sarajevo“.*

U ovom anketnom istraživanju je utvrđeno da je učestvovalo najviše socijalnih radnika, ali i da su učestvovali i druga stručna lica JUK „ Odgojni centar Kantona Sarajevo“.

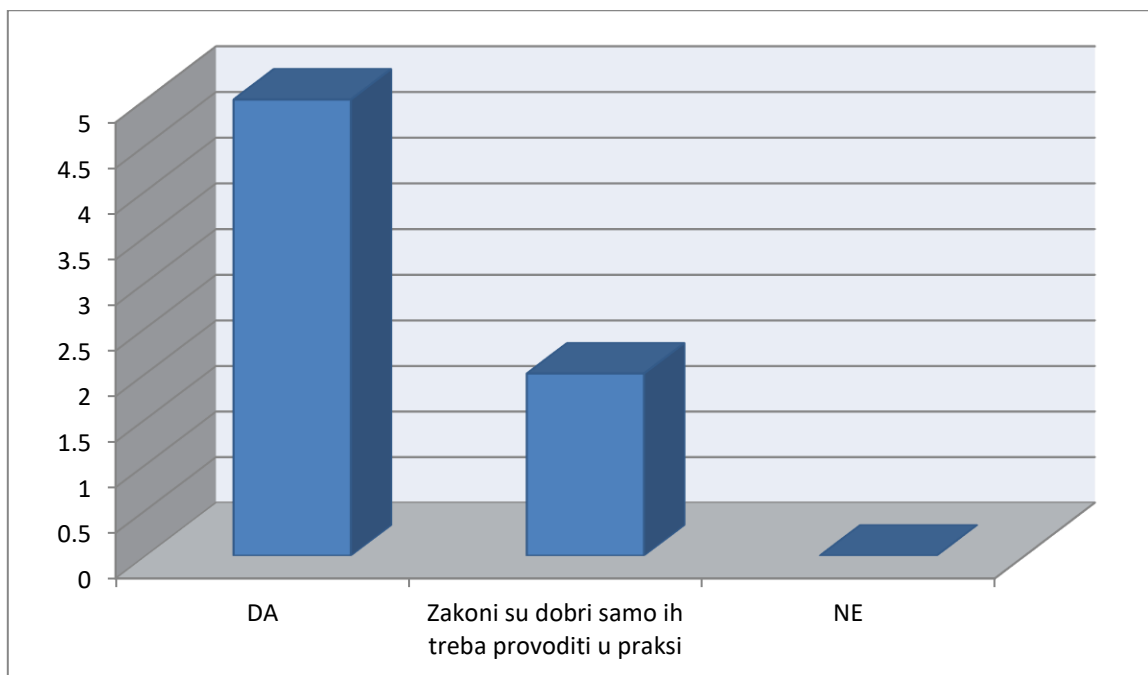
Grafikon 3. Prikaz odgovora na pitanje: Da li je sadašnji oblik institucionalne zaštite dobar za resocijalizaciju maloljetnih delinkvenata?

Anketirani profesionalci, najviše su odgovorili nedovoljno dobar sadašnji oblik institucionalne zaštite za resocijalizaciju maloljetnih delinkvenata. Na drugom i trećem mjestu se nalazi odgovor da je veoma dobar i da bi moglo puno bolje, dok niko od ispitanika nije odgovorio sa ne, nije dobar.

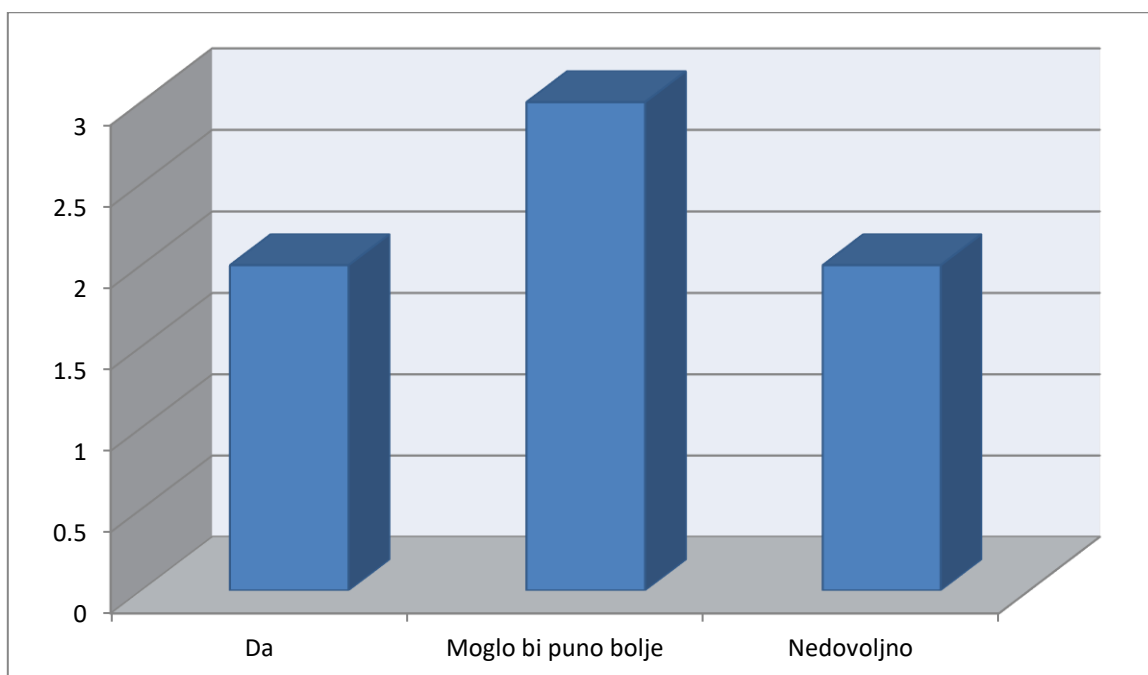
Grafikon 4. Prikaz odgovora na pitanje: Po Vašem mišljenju da li postoje prednosti institucionalne zaštite nad van institucionalnim tretmanom maloljetnih delinkvenata?

Anketirani profesionalci, odgovorili su najviše da postoje prednosti institucionalne zaštite nad van institucionalnim tretmanom maloljetnih delinkvenata, dok je na drugom mjestu odgovor ne.

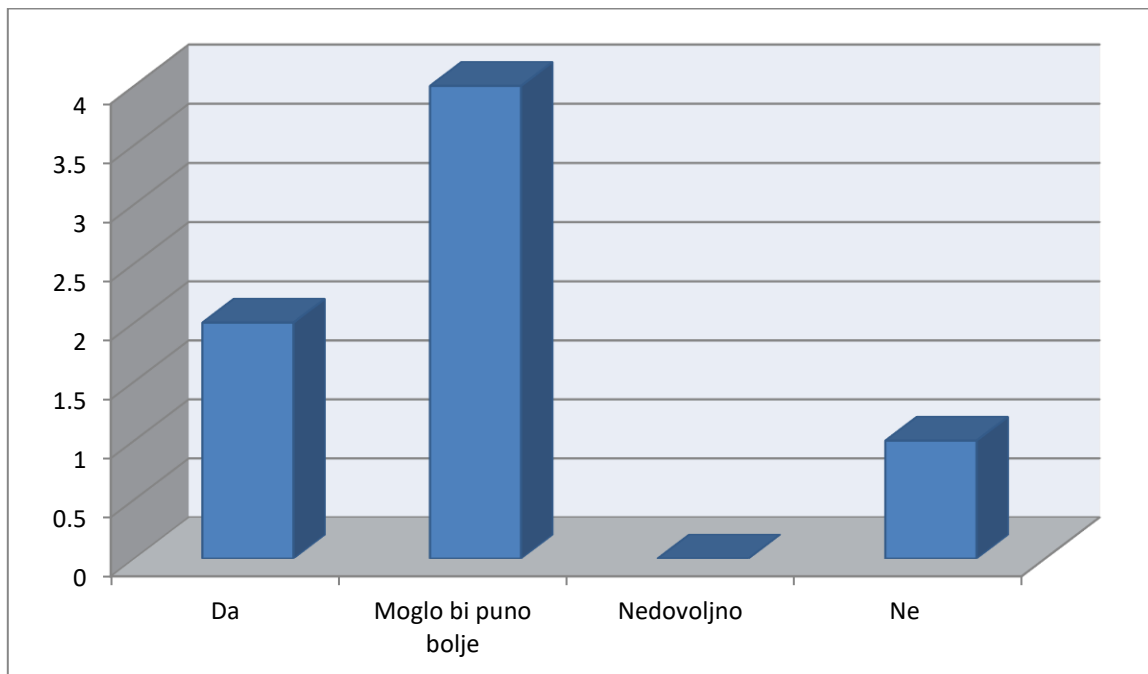
Grafikon 5. Prikaz odgovora na pitanje: Da li treba izvršiti dopunu postojećih zakonskih rješenja u cilju izbacivanja ili ubacivanja novih mjera u institucionalnom tretmanu?

Anketirani profesionalci, većina profesionalaca smatra da treba izvršiti dopunu postojećih zakonskih rješenja u cilju izbacivanja ili ubacivanja novih mjera u institucionalnom tretmanu, dok je na drugom mjestu odgovor da su zakoni dobri samo ih treba provoditi u praksi. Niko od ispitanika nije odgovorio sa ne.

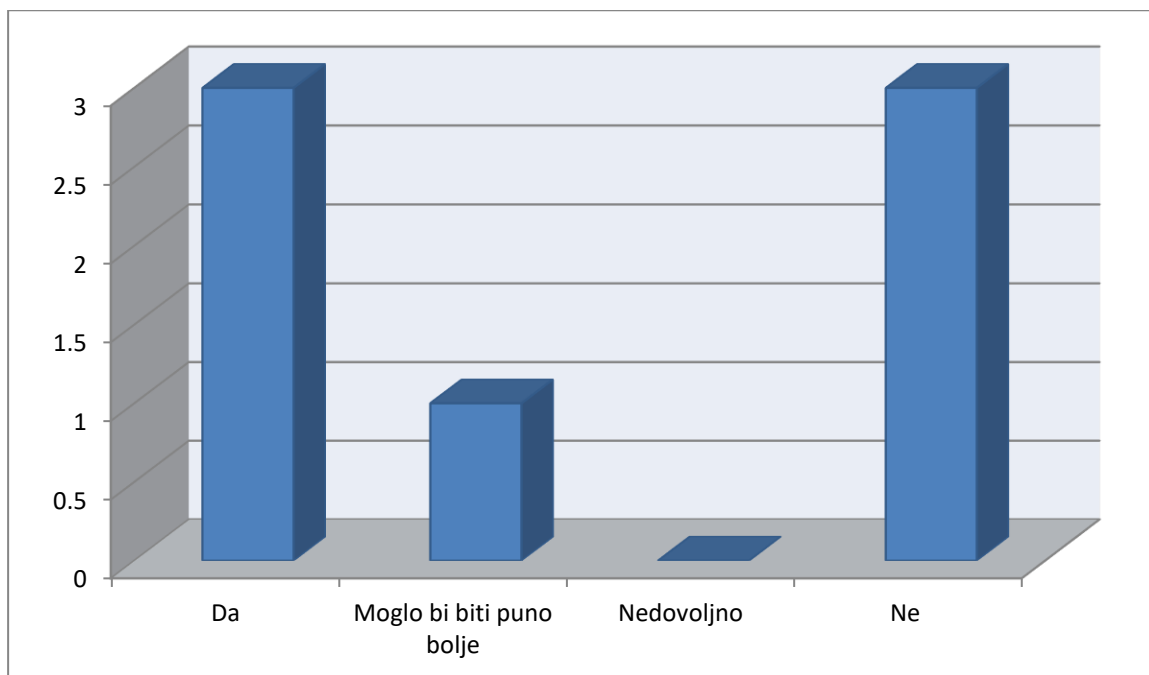
Grafikon 6. Prikaz odgovora na pitanje: Po Vašem mišljenju da li je osoblje koje je uključeno u rad sa maloljetnicima dovoljno educirano za rad u ovoj ustanovi?

Anketirani profesionalci, najviše se odgovorili da bi moglo puno bolje osoblje koje je uključeno u rad sa maloljetnicima educirati u ovoj ustanovi, dok se na drugom i trećem mjestu nalaze odgovorili da i nedovoljno.

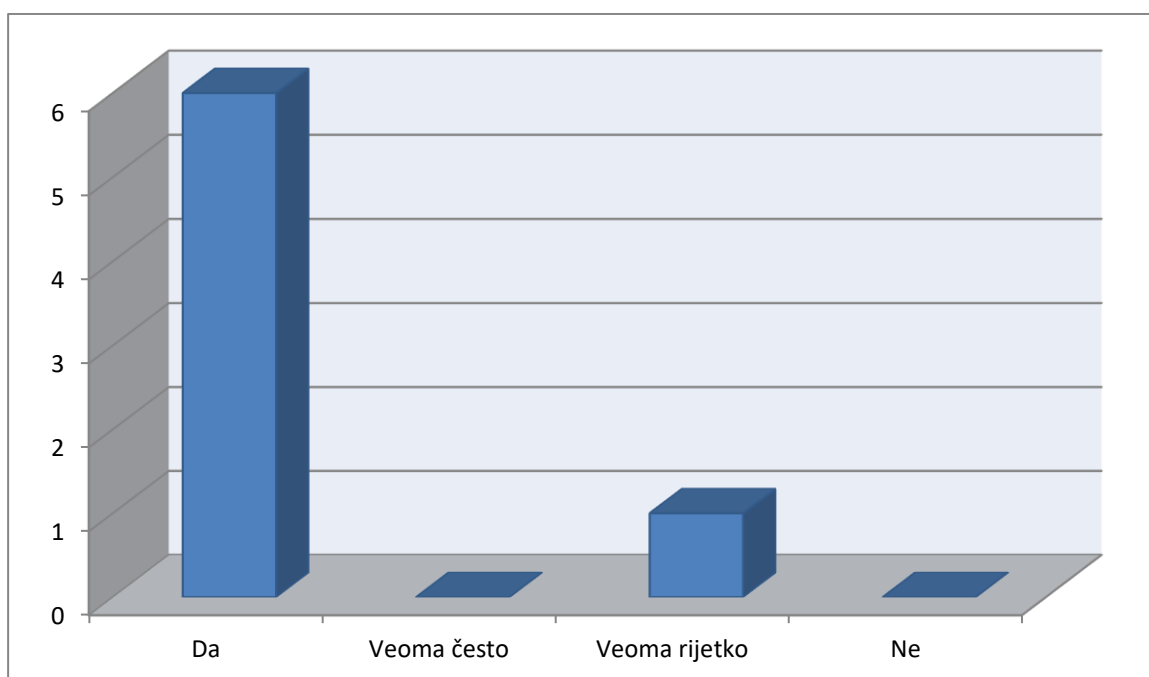
Grafikon 7. Prikaz odgovora na pitanje: Da li postojeća infrastruktura pruža dobre uslove za rad uposlenika?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da bi postojeća infrastruktura mogla puno bolje pružiti dobre uslove za rad uposlenika, na drugom mjestu je odgovor da. Dok na trećem mjestu se nalazi odgovor ne, a niko od ispitanika nije odgovorio sa nedovoljno.

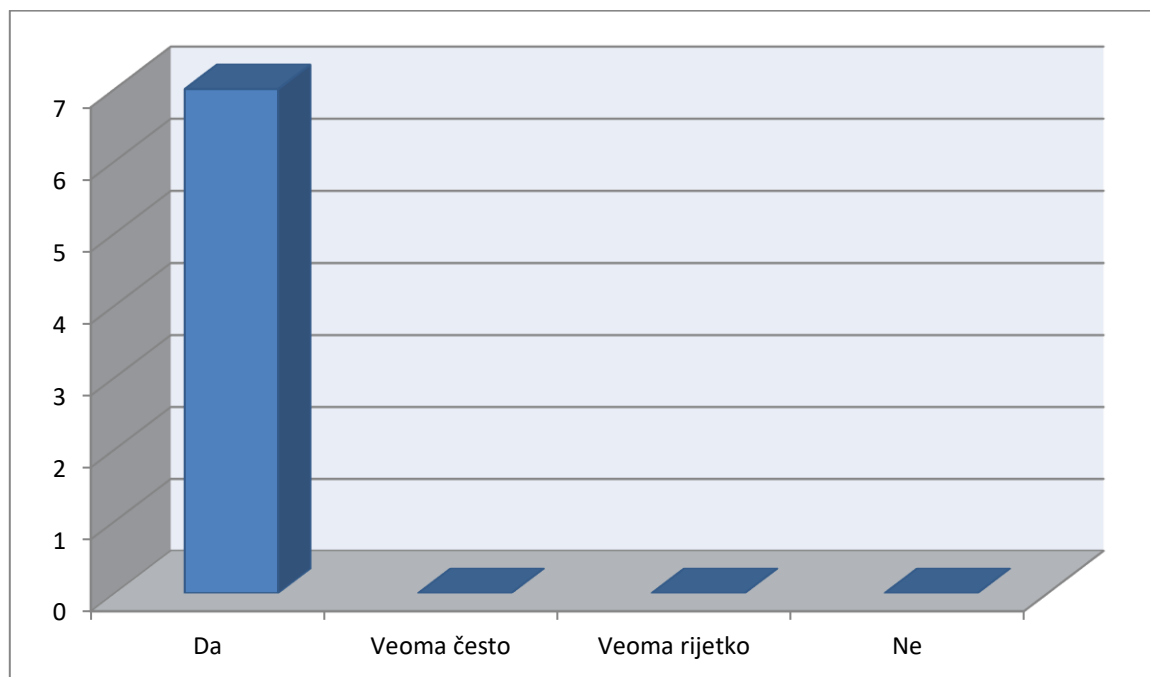
Grafikon 8. Prikaz odgovora na pitanje: Da li trenutni smještajni kapaciteti zadovoljavaju potrebe maloljetnih štíćenika?

Na prvom i drugom mjestu se nalaze odgovori da i ne, dok je na trećem mjestu odgovor moglo bi puno bolje. Niko od anketiranih profesionalca nije odgovorio da trenutni smještajni kapaciteti nedovoljno zadovoljavaju potrebe maloljetnih štíćenika.

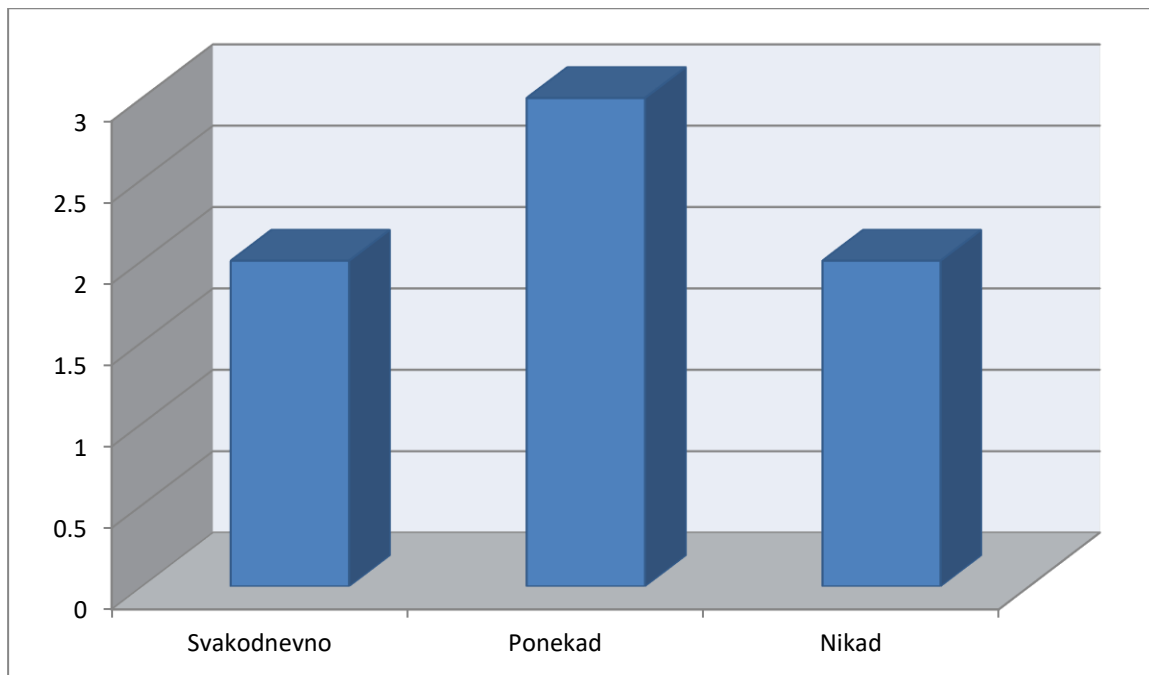
Grafikon 9. Prikaz odgovora na pitanje: Da li imate praktičnih primjera u Vašem radu da je resocijalizacija uspjela u praksi?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da imaju primjera u radu da je resocijalizacija uspjela u praksi. na drugom mjestu se nalazi odgovor veoma rijetko. Niko od ispitanika nije odgovorio sa veoma često i ne.

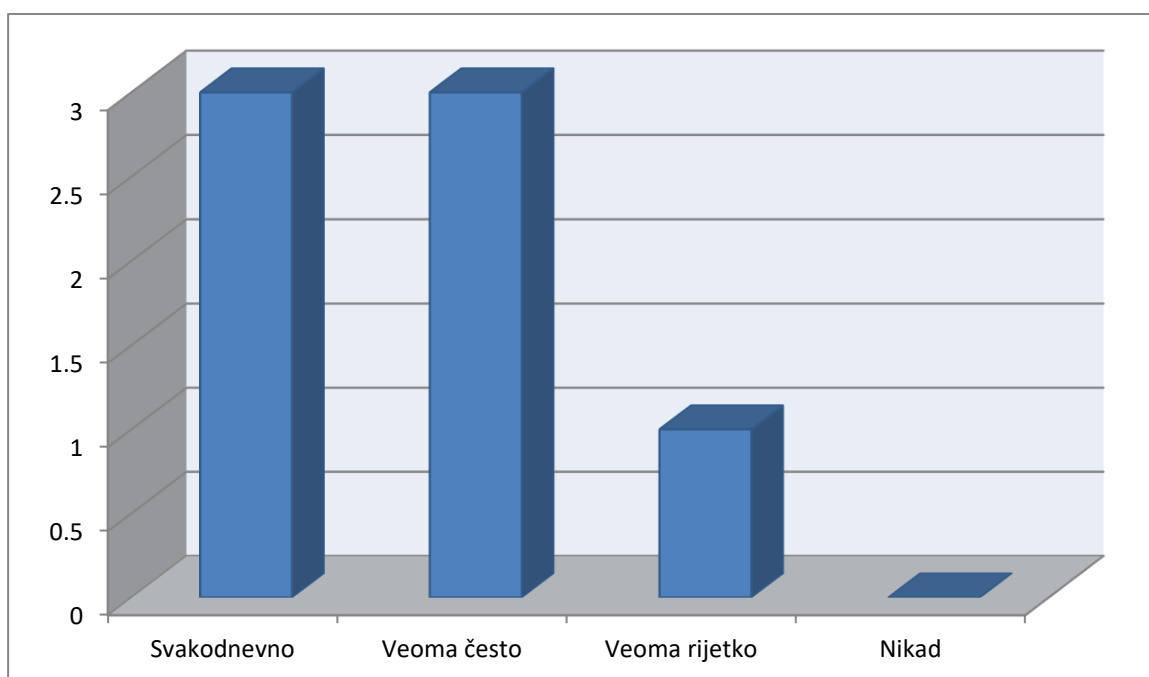
Grafikon 10. Prikaz odgovora na pitanje: Da li ste imali povratak maloljetnih delinkvenata na ponovni tretman a koji su već bili u Vašoj ustanovi?

Anketirani profesionalci, su odgovorili da su imali povratak maloljetnih delinkvenata na ponovni tretman koji su već bili u ustanovi. Niko od ispitanika nije odgovorio sa veoma često, veoma rijetko i ne.

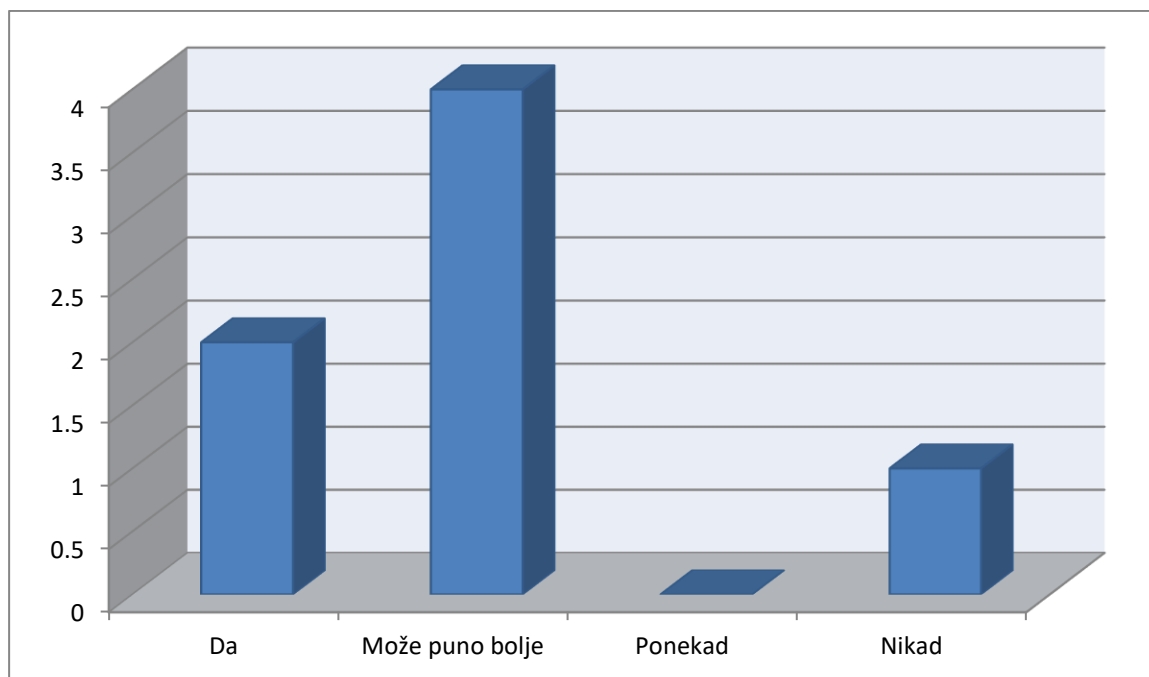
Grafikon 11. Prikaz odgovora na pitanje: Da li imate ili ste imali problema u izvršavanju svojih zadataka?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da ponekad imaju ili su imali problema u izvršavanju svojih zadataka. Na drugom i trećem mjestu se nalazi odgovor svakodnevno i nikad.

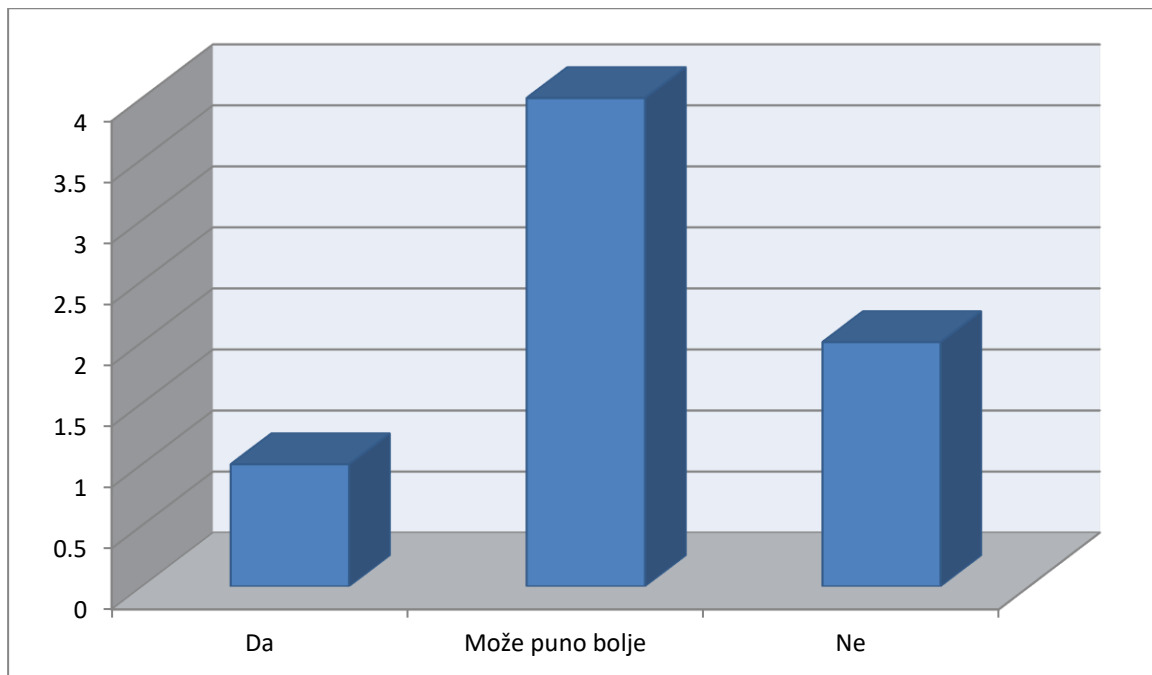
Grafikon 12. Prikaz odgovora na pitanje: Da li imate potrebu da se sa nekim konsultujete kako bi što bolje riješili neki problem?

Na prvom i drugom mjestu se nalaze odgovori da su svakodnevno i veoma često imali potrebu da se sa nekim konsultujete kako bi što bolje riješili neki problem, dok se na trećem mjestu nalazi odgovor veoma rijetko. Niko od anketiranih profesionalaca nije odgovorio sa nikad.

Grafikon 13. Prikaz odgovora na pitanje: Imate li adekvatnu podršku nadležnih organa u Vašem radu?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da može puno bolje, dok se na drugom mjestu nalazi odgovor da imaju adekvatnu podršku nadležnih organa u radu. Na trećem mjestu se nalazi odgovor nikad, dok niko od ispitanika nije odgovorio sa ponekad.

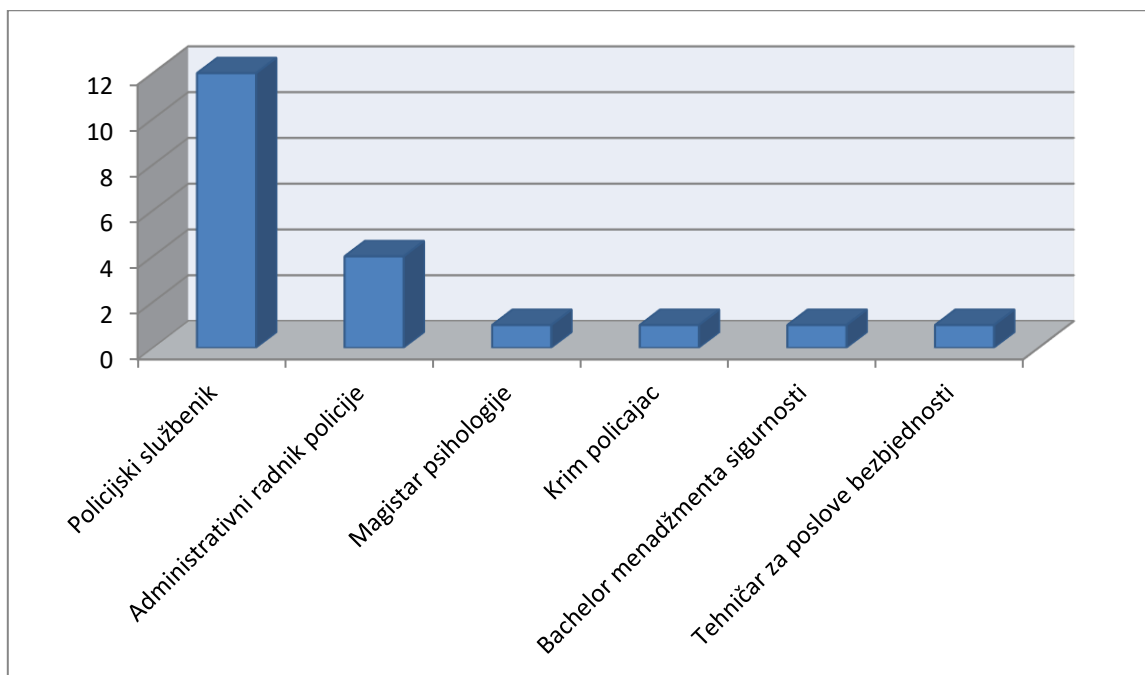
Grafikon 14. Prikaz odgovora na pitanje: Da li primete adekvatnu novčanu naknadu za svoj rad?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da može puno bolje, dok na drugom mjestu se nalazi odgovor ne. Na trećem mjestu je odgovor da.

15. Prikaz odgovora na pitanje: Koje su po vašem mišljenju glavne teškoće u provođenja institucionalnog tretmana?

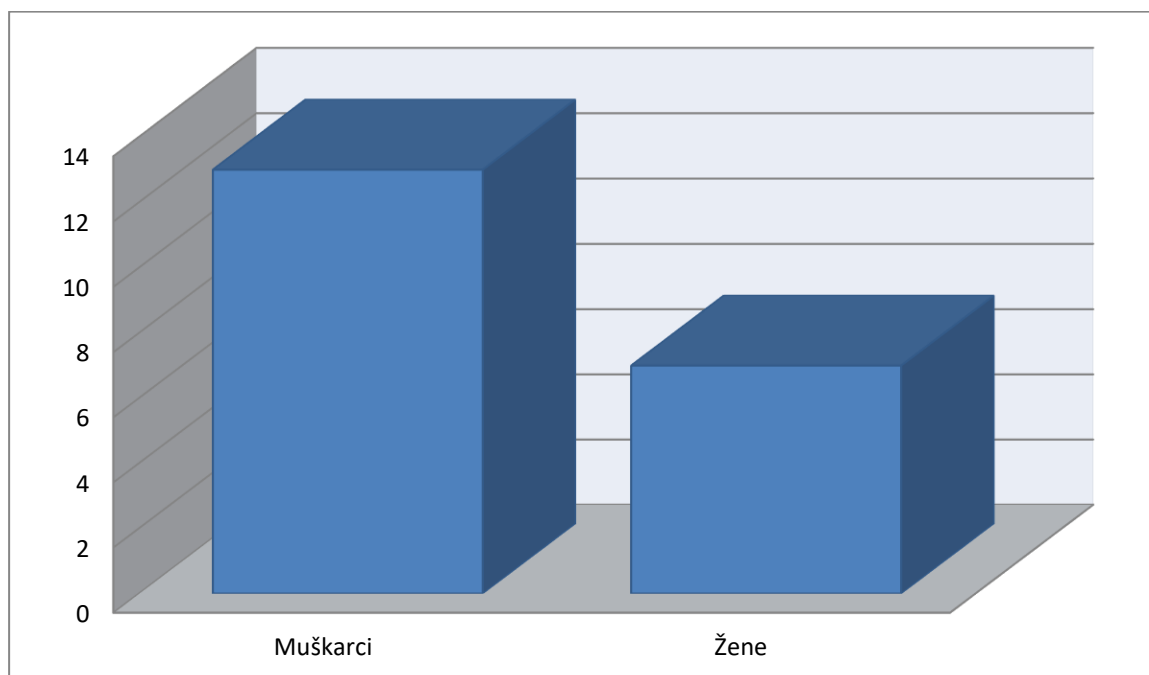
- Nedovoljno kadra
- Nedovoljan broj stručnih zaposlenika
- Administrativne prirode, potrebna veća ažurnost u rješavanju ključnih pitanja socijalne prirode i dodatan rad na kontinuiranoj saradnji između javnih ustanova s ciljem sto uspješnijeg djelovanja
- Nemogućnost odvajanja korisnika različitih profila; nedovoljan broj stručnih zaposlenika; prilagođavanje plana rada mogućnostima i sposobnostima korisnika; nemogućnost provođenja različitih aktivnosti
- Pitanje kvalitete stručnog rada
- Nedovoljno obučenog i zaposlenog kadra, nedovoljno primjenjivanje zakona u praksi, nedovoljan broj kapaciteta smještaja za maloljetnike, nemar vlasti itd
- Neusklađenost sistema

- **Rezultati ankete provedene na policijskim službenicima BiH**

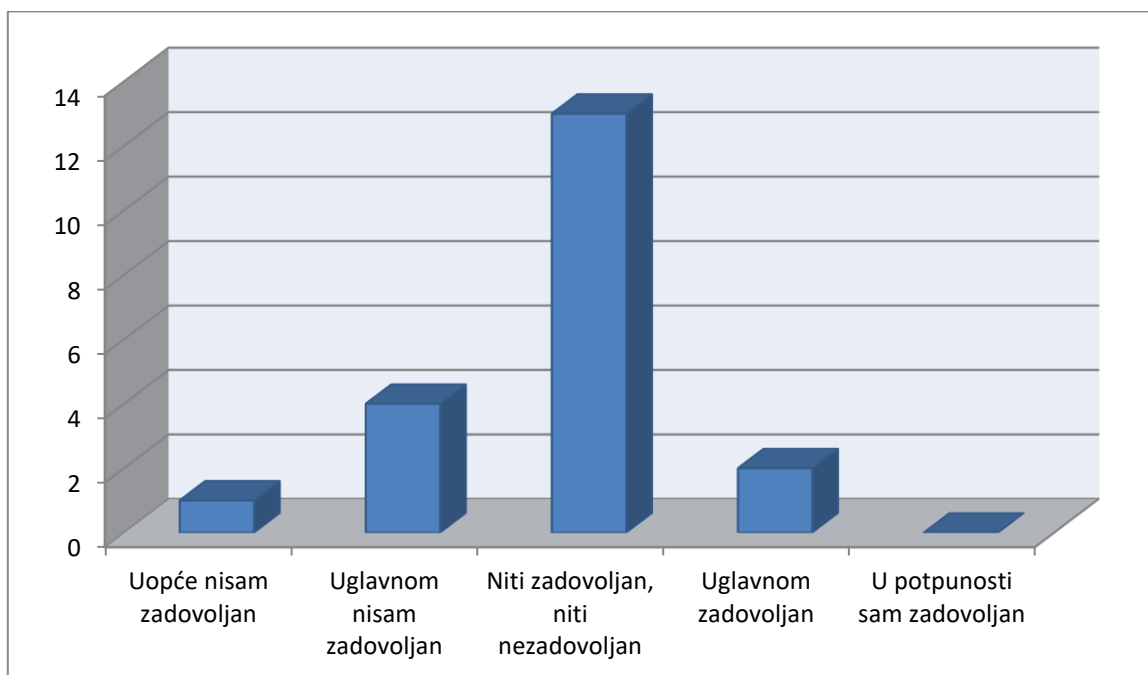
Grafikon 1. Stručno zvanje ispitanika policijskih službenika BiH

U ovom anketnom istraživanju je utvrđeno da je učestvovalo najviše policijskih službenika, ali i da su učestvovali i druga stručna lica.

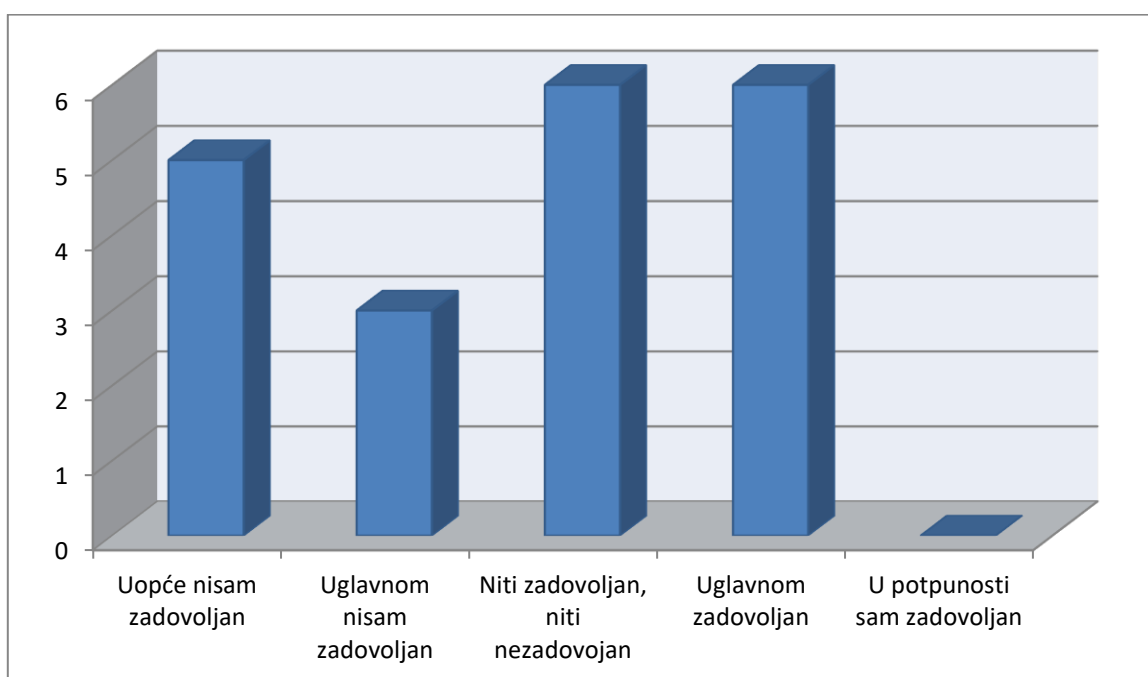
Grafikon 2. Spolna struktura profesionalaca/ uposlenika.

Nakon anketiranog iskraživanja uposlenika vidljivo je da je veći broj muškog spola u odnosu na žene, koji se bave problemom maloljetničke delinkvencije.

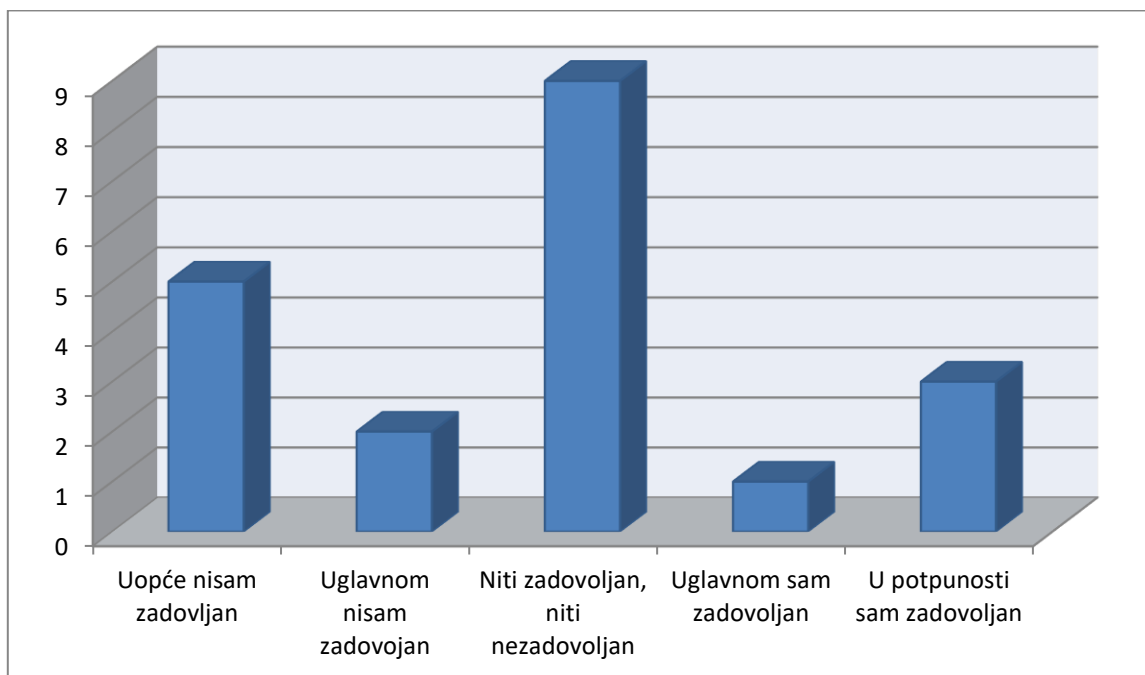
Grafikon 3. Prikaz odgovara na pitanje: Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije posebnih obaveza?

Anketirani profesionalci su najviše odgovorili da niti su zadovoljni, niti nezadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcija posebnih obaveza, dok je na drugom mjestu odgovor da nisu zadovoljni. Na trećem mjestu je odgovor uglavnom zadovoljni, dok na četvrtom je da uopće nisu zadovoljni. Niko od ispitanika nije u potpunosti zadovoljan.

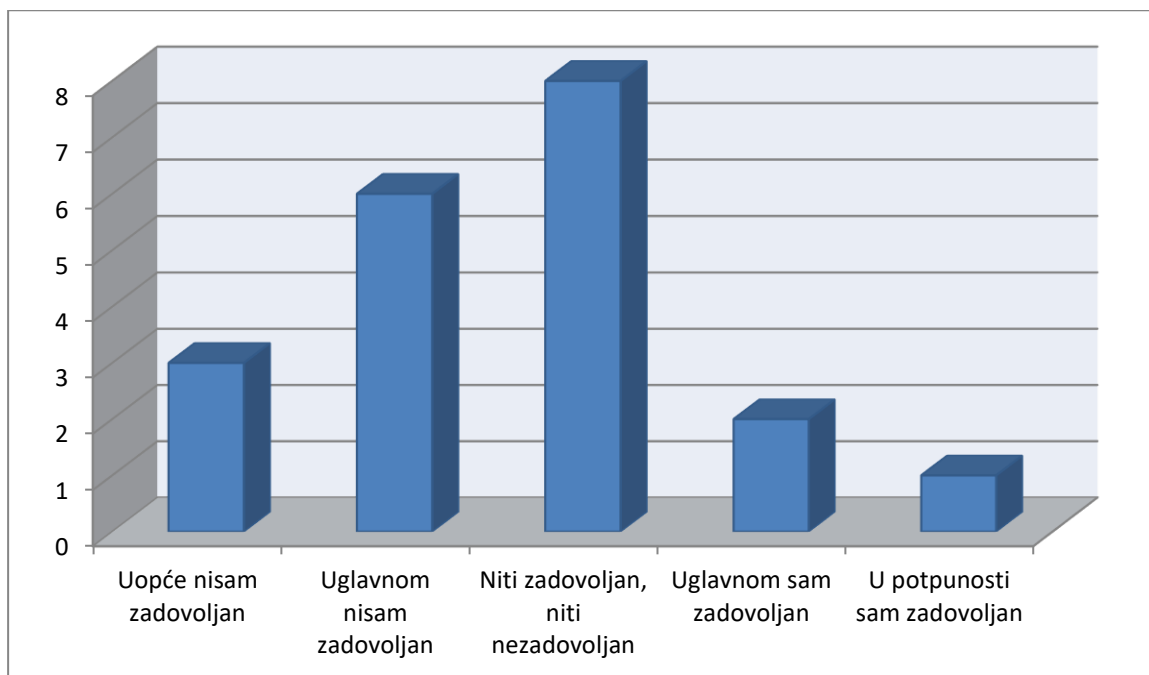
Grafikon 4. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije upućivanje u disciplinski centar?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da su uglavnom zadovoljni ili niti zadovoljni, niti nezadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije upućivanja u disciplinski centar. Na trećem mjestu se nalazi odgovor da uopće nisu zadovoljni, a na četvrtom da uglavnom nisu zadovoljni. Niko od ispitanika nije u potpunosti zadovoljan.

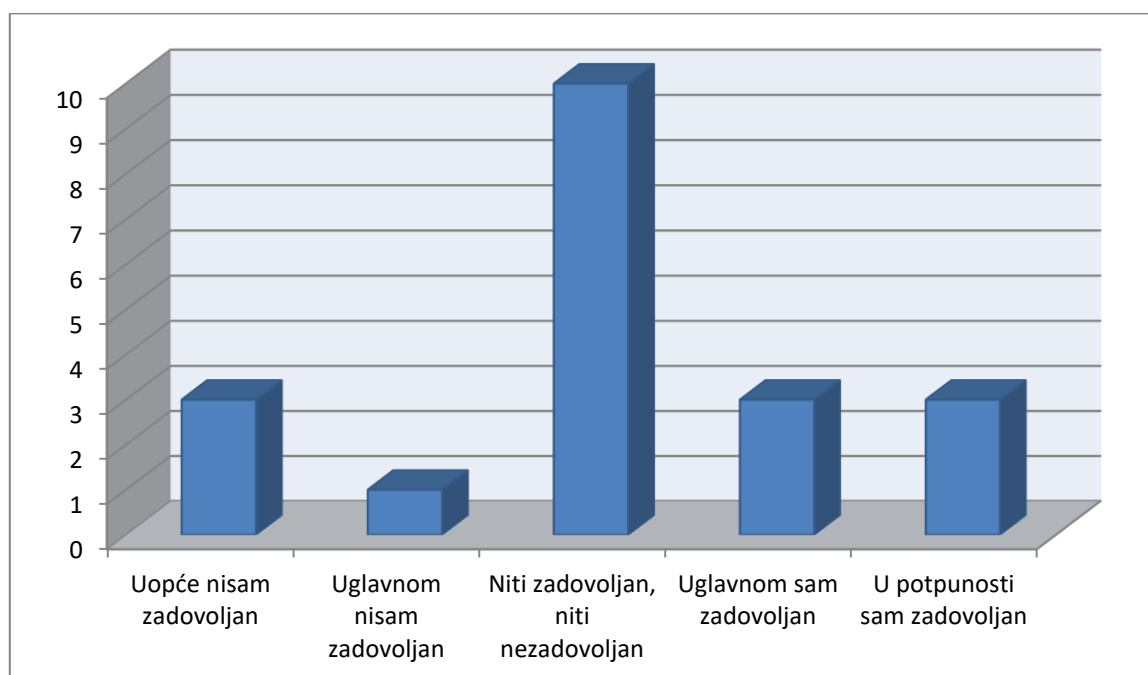
Grafikon 5. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije pojačane brige i nadzora kada je provodi Centar?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da niti su zadovoljni, niti nezadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcija pojačane brige i nadzora kada je provodi Centar, dok je na drugom mjestu odgovor da uopće nisu zadovoljni. Na trećem mjestu je odgovor da su u potpunosti zadovoljni, četvrtom da uglavnom nisu zadovoljni, a petom da su uglavnom zadovoljni.

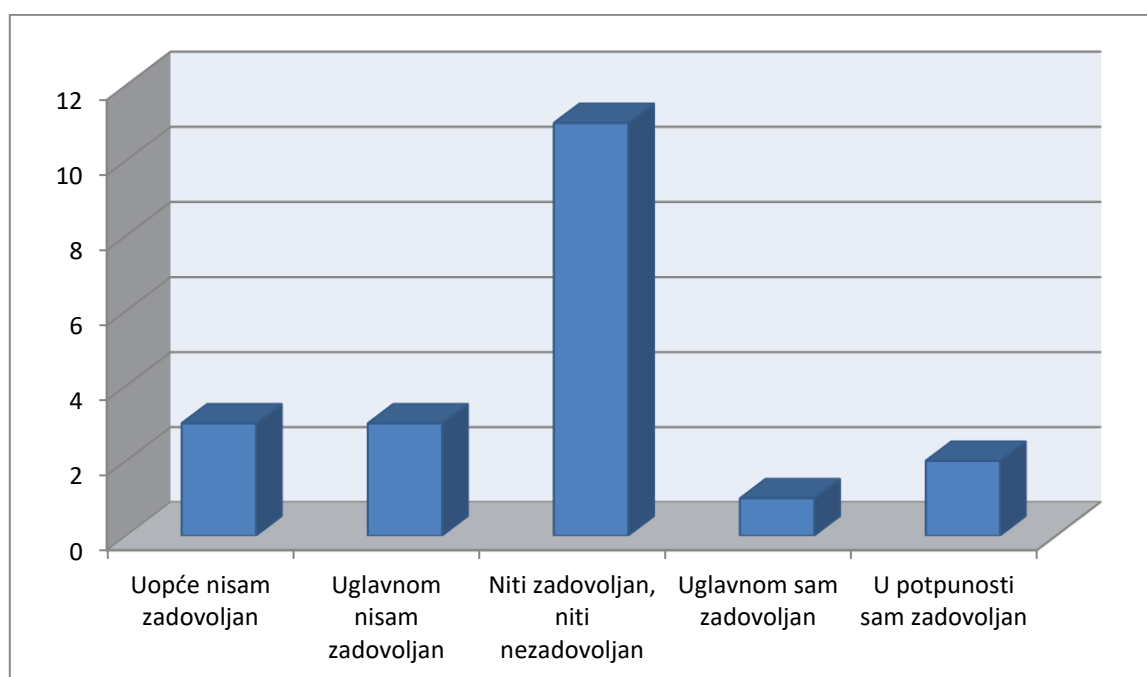
Grafikon 6. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije pojačane brige i nadzora kada je provodi vanjski suradnici?

Anketirani profesionalci, u najvećem broju niti su zadovoljni niti nezadovoljni, na drugom mjestu se nalazi odgovor da uglavnom nisu zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije pojačane brige i nadzora kada je provodi vanjski saradnik. Treće mjesto je odgovor da uopće nisu zadovoljni, dok na četvrtom mjestu se nalazi odgovor da su uglavnom zadovoljni. Na zadnjem mjestu je odgovor da su u potpunosti zadovoljni.

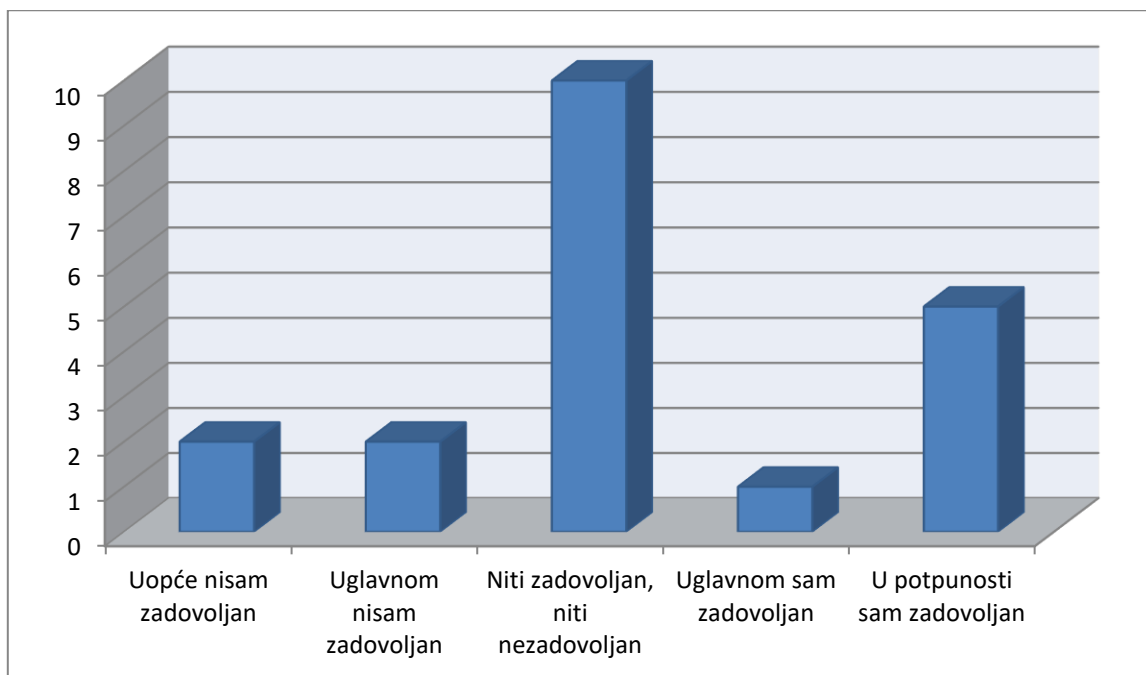
Grafikon 7. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije pojačane brige i nadzora uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi?

Anketirani profesionalci, najviše su odgovorili da niti su zadovoljni, niti nezadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije pojačane brige i nadzora uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi. Na drugom, trećem i četvrtom mjestu se nalazi odgovori da uopće nisu zadovoljni, da su uglavnom zadovoljni i da su u potpunosti zadovoljni. Na zadnjem mjestu se nalazi odgovor da uglavnom nisu zadovoljni.

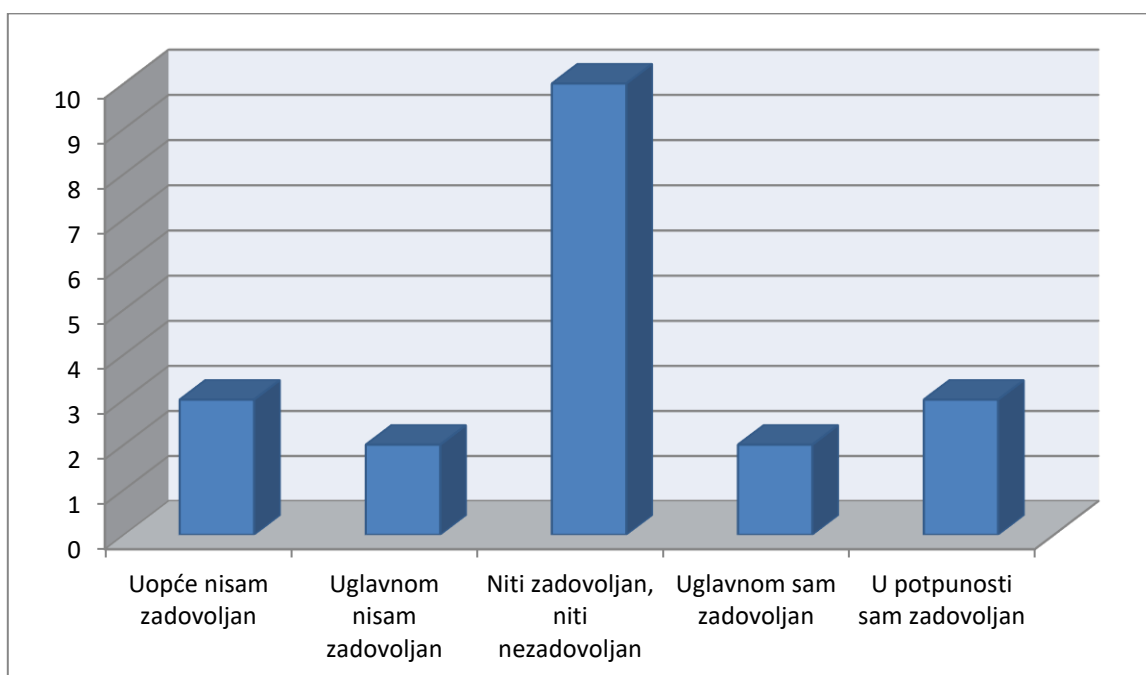
Grafikon 8. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije upućivanje u odgojnu ustanovu?

Anketirani profesionalci, najviše su odgovorili da niti su zadovoljni, niti nezadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije upućivanje u odgojnu ustanovu, dok se na drugom i trećem mjestu nalaze se odgovori da uopće nisu zadovoljni i da uglavnom nisu zadovoljni. Na četvrtom mjestu je odgovor da su u potpunosti zadovoljni, a na petom da su uglavnom zadovoljni.

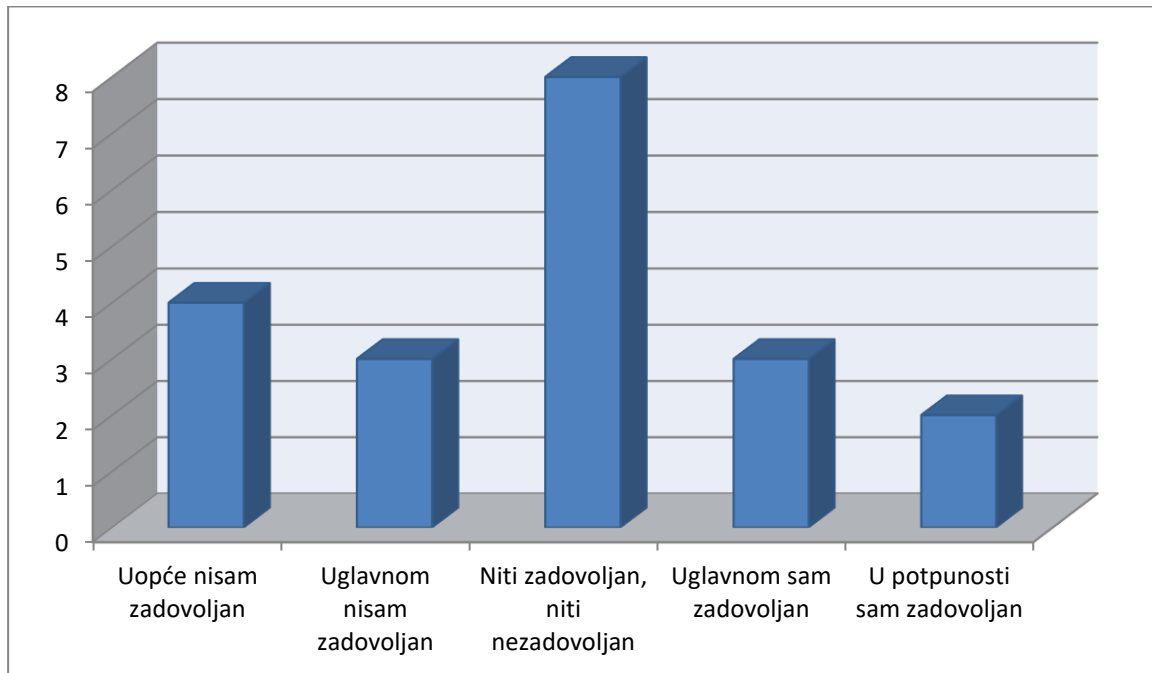
Grafikon 9. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da niti su zadovoljni, niti nezadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu. Na drugom mjestu je odgovor da su u potpunosti zadovoljni, dok se na trećem i četvrtom mjestu nalaze odgovori da uopće nisu zadovoljni i da uglavnom nisu zadovoljni. Peto mjesto je odgovor da su uglavnom zadovoljni.

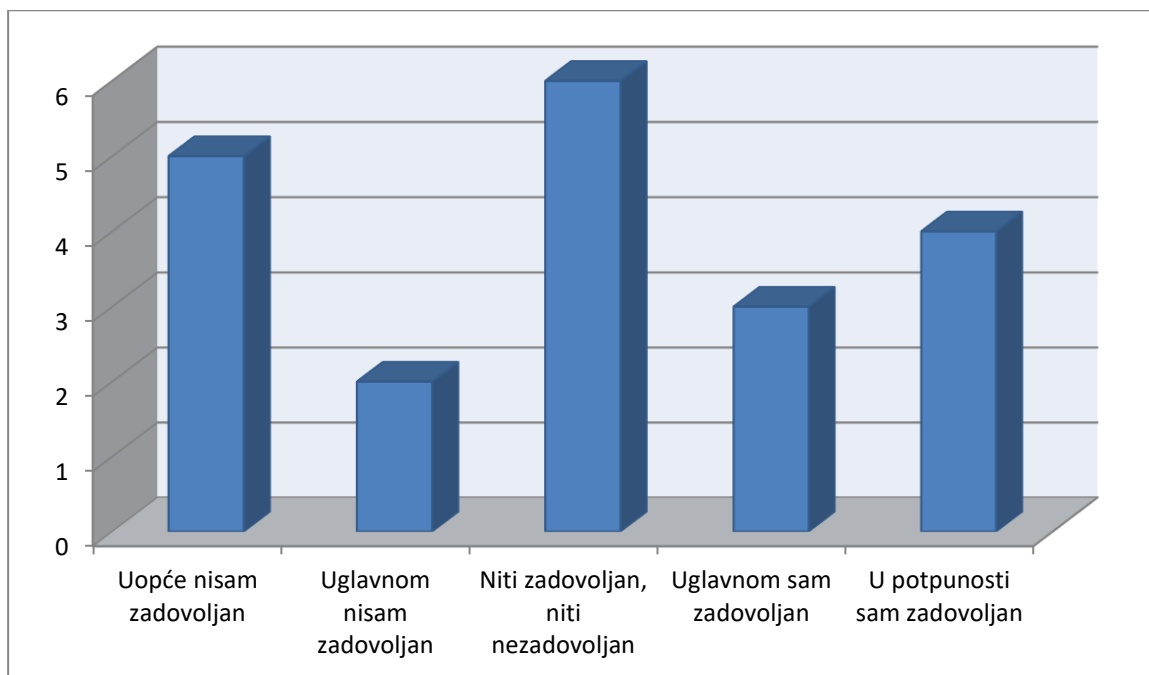
Grafikon 10. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije upućivanje u odgojni zavod?

Anketirani profesionalci, najviše su odgovorili da niti su zadovoljni, niti nezadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije upućivanje u odgojni zavod. Na drugom i trećem mjestu se nalaze odgovori da uopće nisu zadovoljni i da su u potpunosti zadovoljni, dok na četvrtom i petom se nalaze odgovori da uglavnom nisu zadovoljni i da su uglavnom zadovoljni.

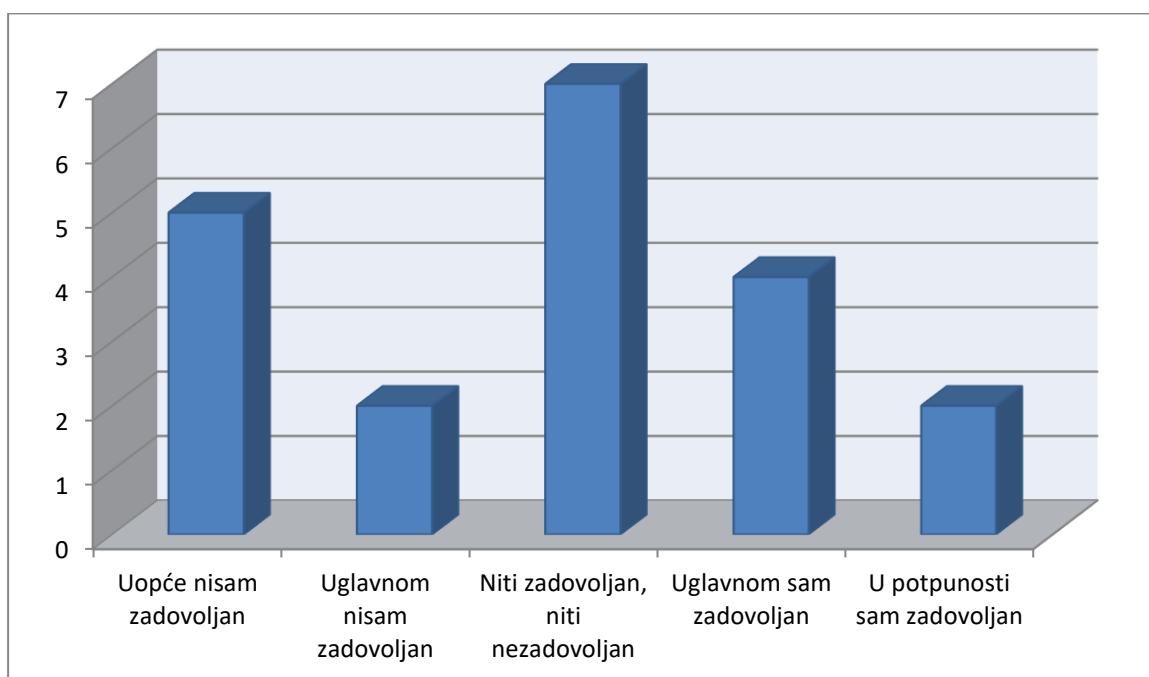
Grafikon 11. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije kazne maloljetničkog zatvora?

Anketirani profesionalci, kvalitetom izvršavanja sankcije kazne maloljetničkog zatvora su najviše odgovorili da niti su zadovoljni, niti su nezadovoljni, dok je na drugom mjestu odgovor da uopće nisu zadovoljni. Na trećem i četvrtom mjestu se nalazi odgovor da uglavnom nisu zadovoljni i da uglavnom jesu zadovoljni, dok je na petom mjestu odgovor da su u potpunosti zadovoljni.

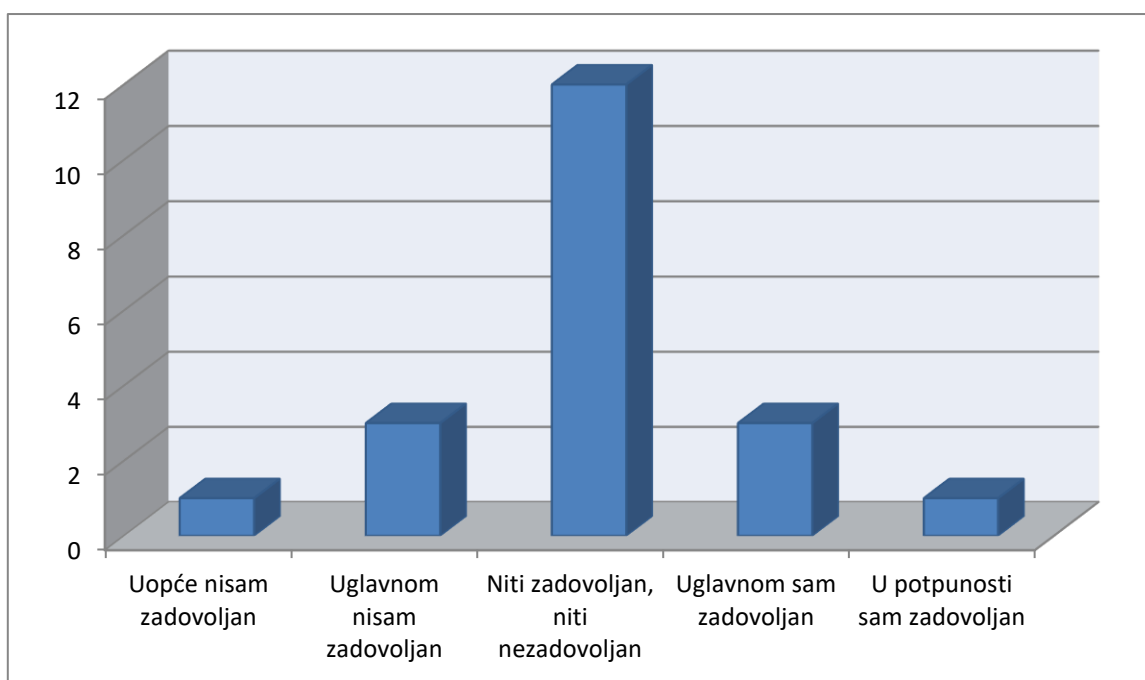
Grafikon 12. Prikaz odgovora na pitanja: Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije pridržaja kazne maloljetničkog zatvora?

Anketirani profesionalci, sa kvalitetom izvršavanja sankcije pridržaja kazne maloljetničkog zatvora su najviše niti zadovoljni, niti nezadovoljni. Na drugom mjestu se nalazi odgovor da uopće nisu zadovoljni, a na trećem da su u potpunosti zadovoljni. Dok je na četvrtom mjestu odgovor da su uglavnom zadovoljni, a na petom da uglavnom nisu zadovoljni.

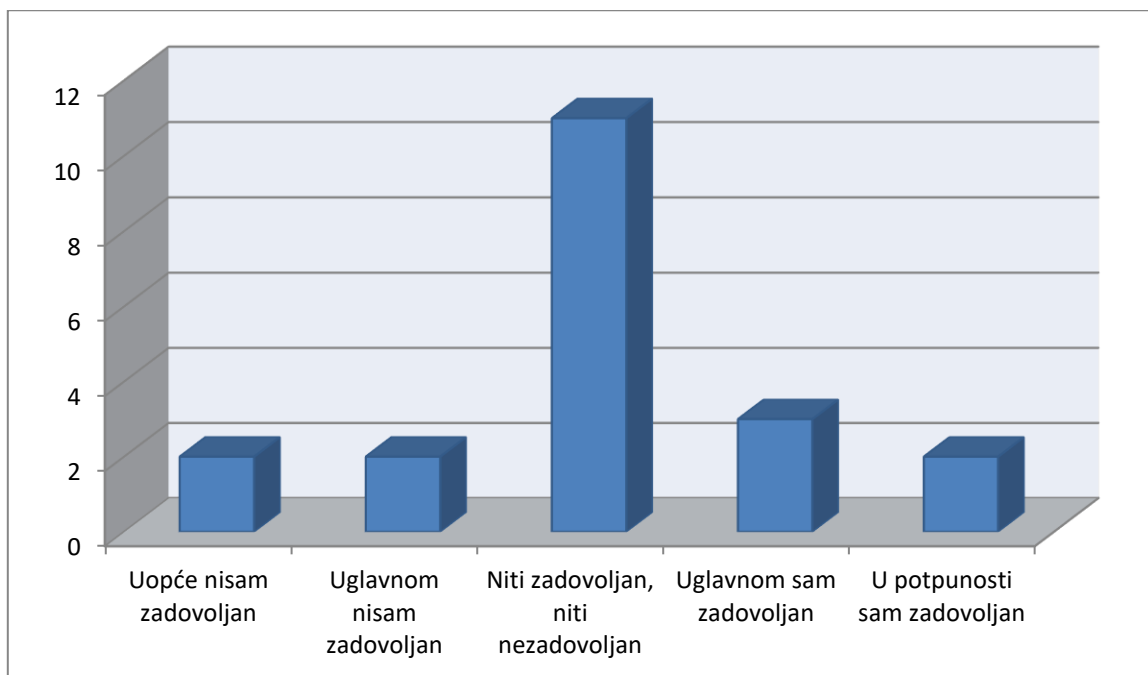
Grafikon 13. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije sigurnosnih mjera?

Anketirani profesionalci, kvalitetom izvršavanja sankcije sigurnosnih mjera su najviše odgovorili da niti su zadovoljni, niti su nezadovoljni, dok je na drugom mjestu odgovor da uopće nisu zadovoljni. Na trećem mjestu se nalazi odgovor da su uglavnom zadovoljni, dok na četvrtom i petom mjestu su odgovori da uglavnom nisu zadovoljni i da u potpunosti nisu zadovoljni.

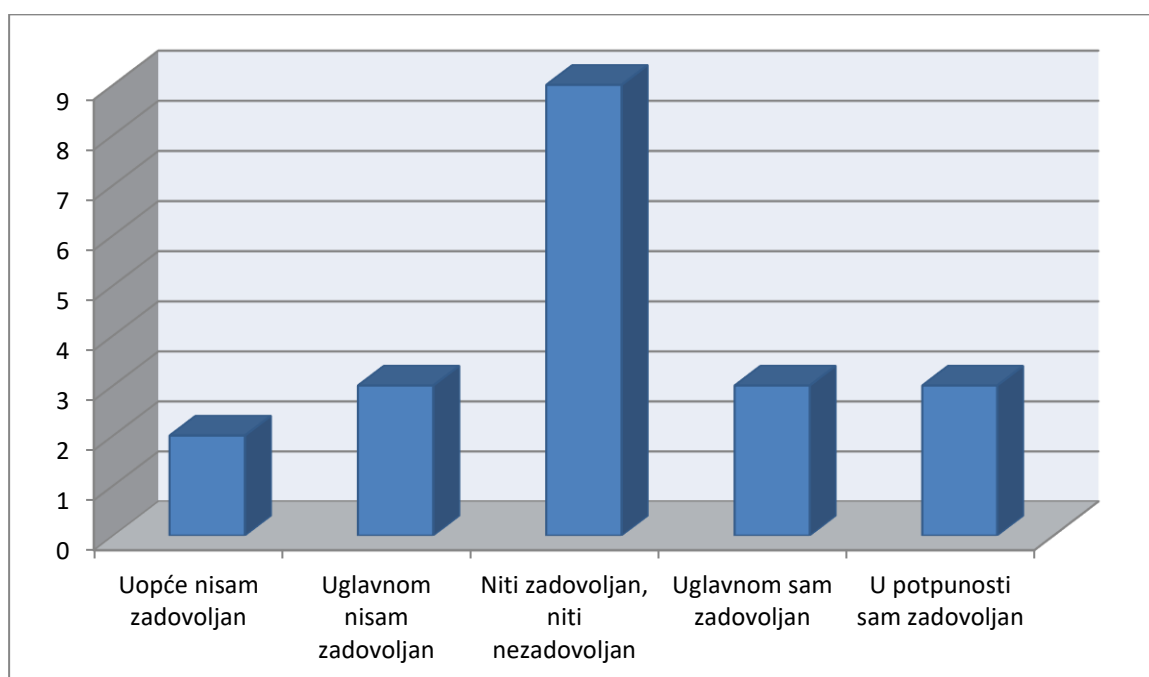
Grafikon 14. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni sadržajem zakonskih propisa oko izbora odgojnih mjera u zajednici?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili na pitanje da niti su zadovoljni, niti nezadovoljni sadržajem zakonskih propisa oko izbora odgojnih mjera u zajednici. Na drugom i trećem mjestu se nalaze odgovori da uglavnom nisu zadovoljni i da su uglavnom zadovoljni, dok na četvrtom i petom mjestu nalaze odgovori da uopće nisu zadovoljni i da su u potpunosti zadovoljni.

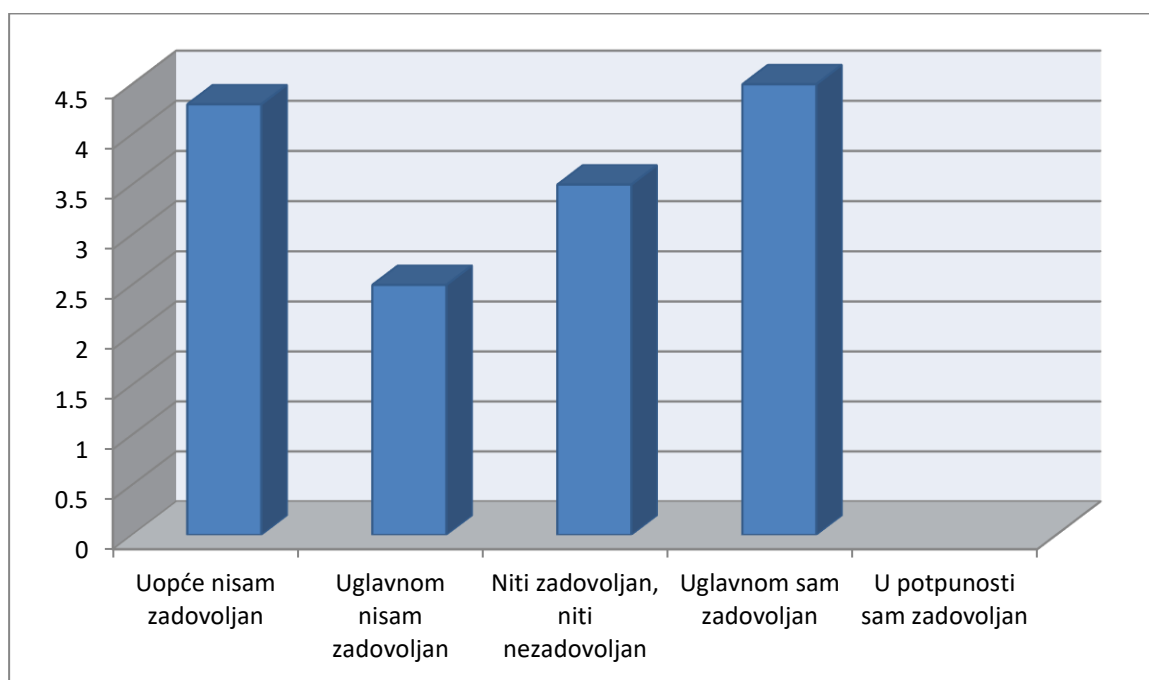
Grafikon 15. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni sadržajem zakonskih propisa oko izbora institucionalnih odgojnih mjera?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da niti su zadovoljni, niti nezadovoljni sadržajem zakonskih propisa oko izbora institucionalnih odgojnih mjera, dok je na drugom mjestu odgovor da su uglavnom zadovoljni. Na trećem, četvrtom i petom mjestu se nalaze odgovori da uopće nisu zadovoljni, da uglavnom nisu zadovoljni i da su u potpunosti zadovoljni.

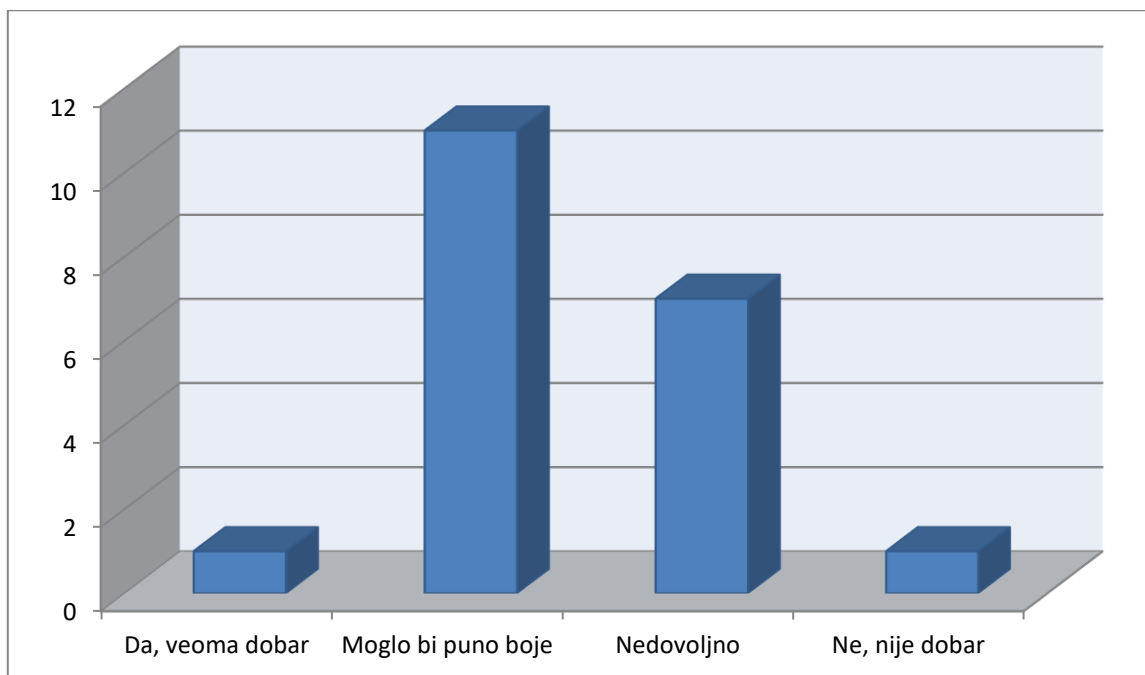
Grafikon 16. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni sadržajem zakonskih propisa oko izricanja maloljetničkog zatvora?

Anketirani profesionalci, sadržajem zakonskih propisa oko izricanja maloljetničkog zatvora su najviše odgovorili da niti su zadovoljni, niti su nezadovoljni. Na drugom, trećem i četvrtom mjestu se nalaze odgovori da uglavnom nisu zadovoljni, da su uglavnom zadovoljni i da su u potpunosti zadovoljni. Dok je na petom mjestu odgovor da uopće nisu zadovoljni.

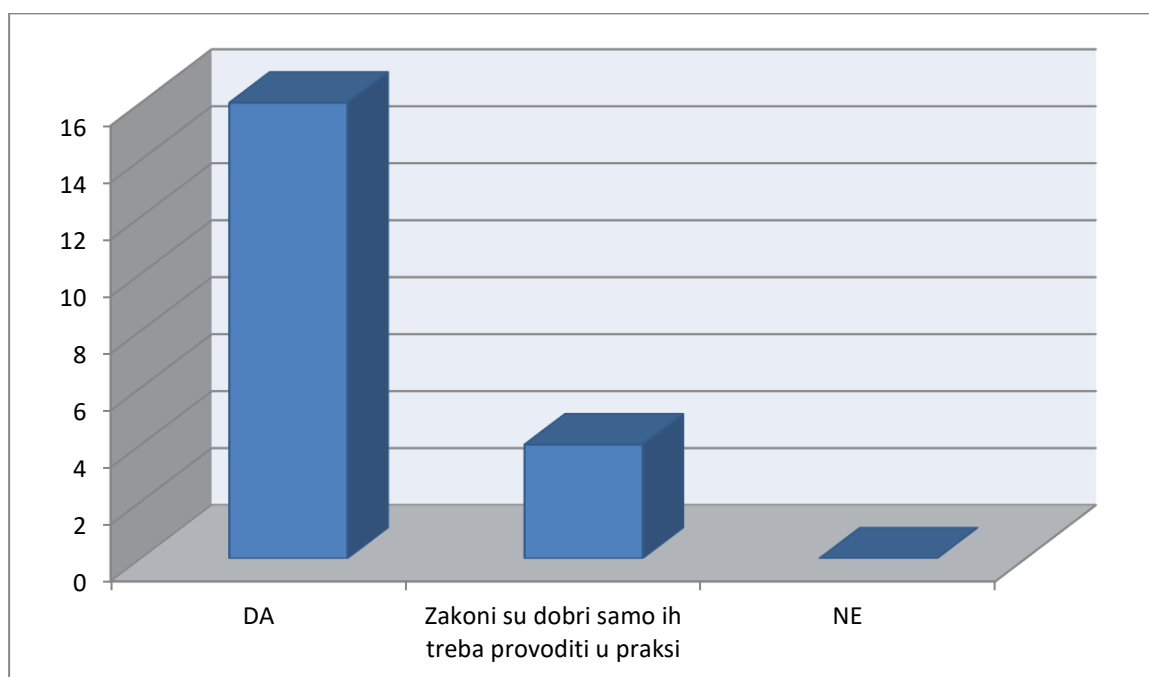
Grafikon 17. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko ste zadovoljni sadržajem zakonskih propisa oko izricanja sigurnosnih mjera?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da su uglavnom zadovoljni sadržajem zakonskih propisa oko izricanja sigurnosnih mjera, dok se na drugom mjestu nalazi odgovor da uopće nisu zadovoljni. Na trećem mjestu je odgovor da niti su zadovoljni, niti nezadovoljni, a na četvrtom da uglavnom nisu zadovoljni.

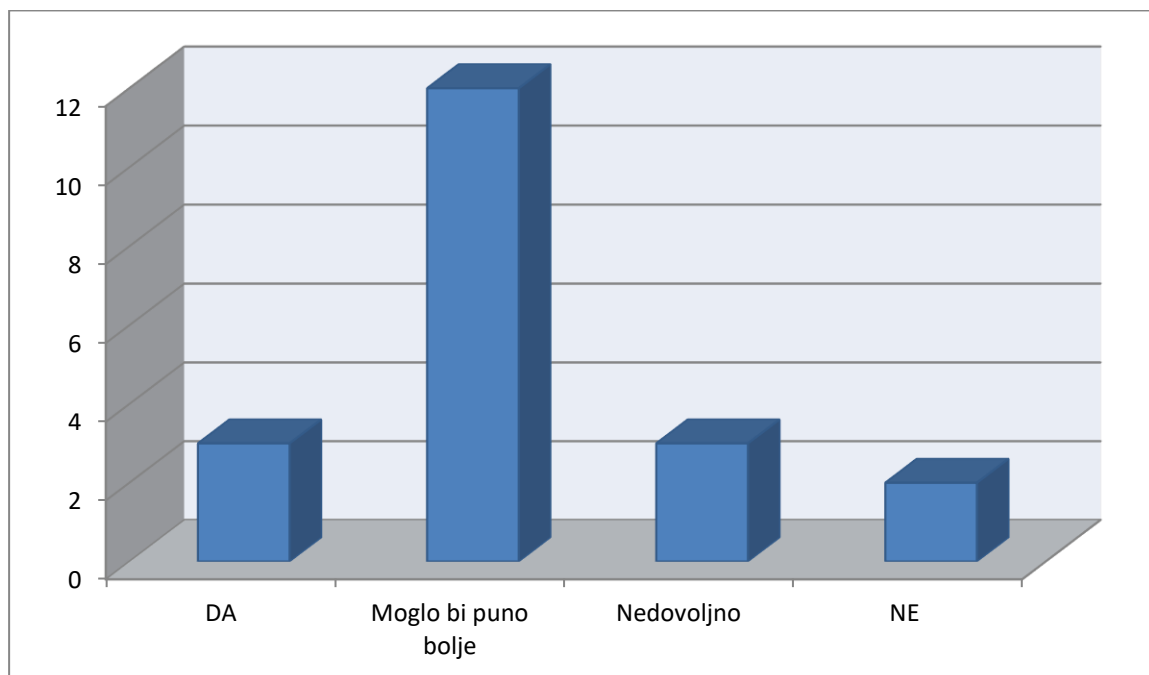
Grafikon 18. Prikaz odgovora na pitanje: Da li je sadašnji oblik institucionalne zaštite dobar za resocijalizaciju maloljetnih delinkventa?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da bi moglo puno bolje, dok se a drugom mjestu nalazi odgovor da je nedovoljno dobar sadašnji oblik institucionalne zaštite za resocijalizaciju maloljetnih delinkventa. Na trećem i četvrtom mjestu se nalaze odgovori da, veoma je dobar i ne, nije dobar.

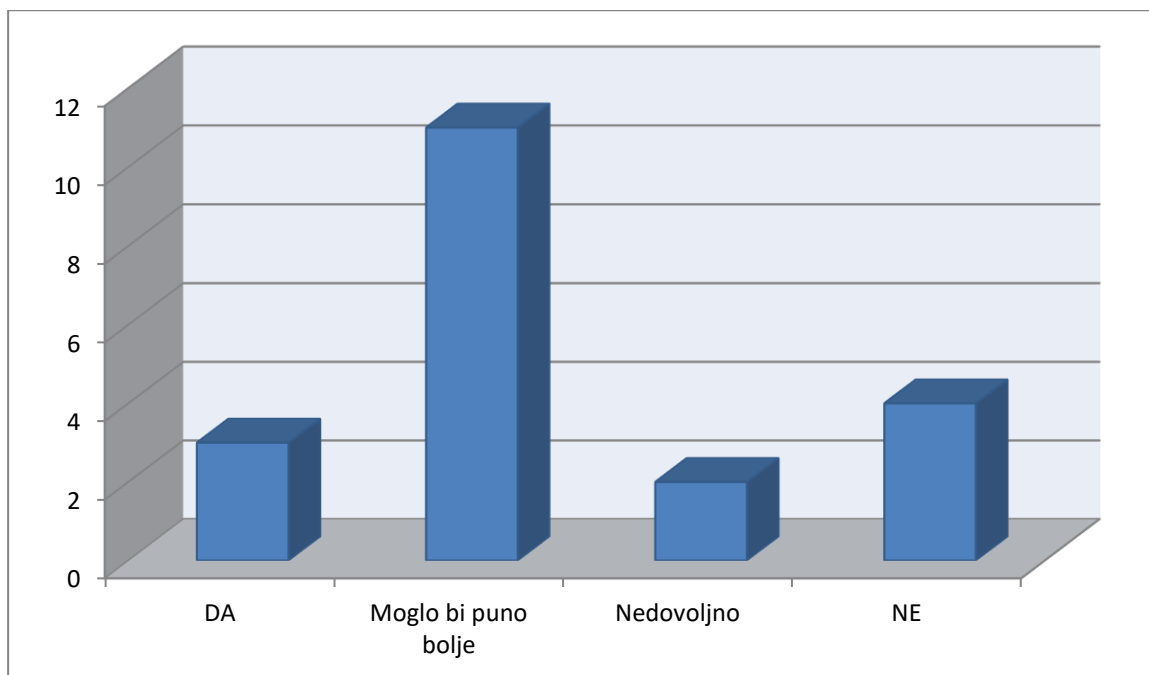
Grafikon 19. Prikaz odgovora na pitanje: Da li treba izvršiti dopunu postojećih zakonskih rješenja u cilju izbacivanja ili ubacivanja novih mjera u institucionalnom tretmanu?

Anketirani profesionalci, najviše su odgovorili da treba izvršiti dopunu postojećih zakonskih rješenja u cilju izbacivanja ili ubacivanja novih mjera u institucionalnom tretmanu, dok se na drugom mjestu nalazi odgovor da su zakoni dobri samo ih treba provoditi u praksi. Niko od ispitanika nije odgovorio sa NE.

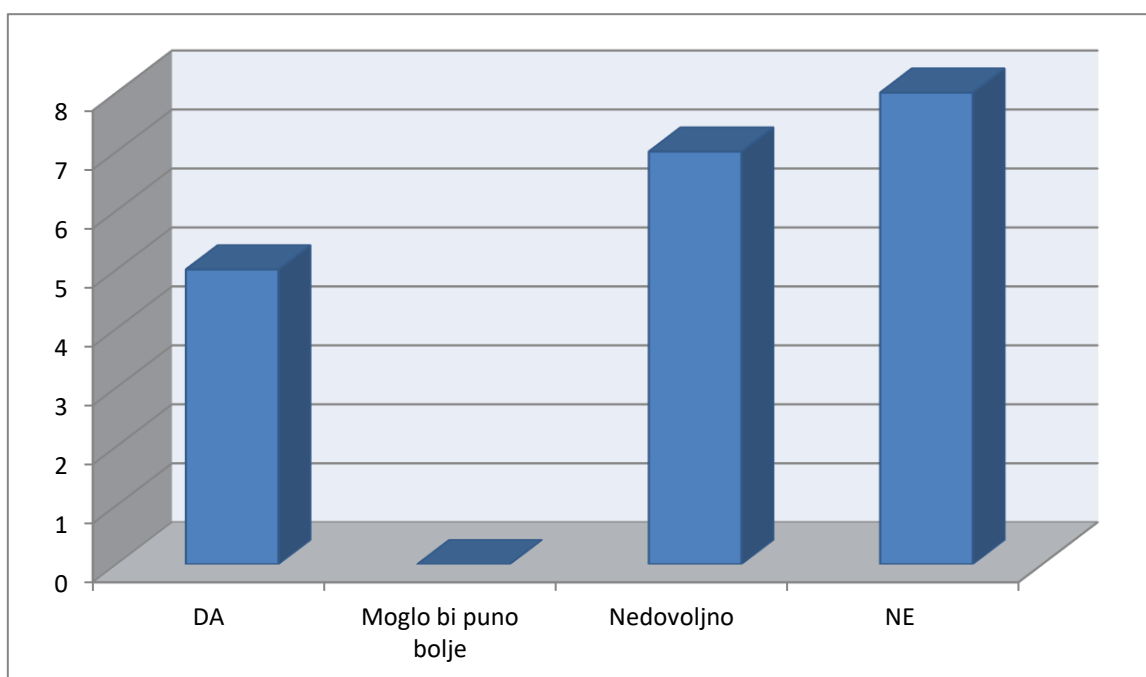
Grafikon 20. Prikaz odgovora na pitanje: Po Vašem mišljenju da li je osoblje koje je uključeno u rad sa maloljetnicima dovoljno educirano za rad u ovoj ustanovi?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da bi osoblje koje je uključeno u rad sa maloljetnicima moglo puno bolje biti educirano, dok se na drugom i trećem mjestu nalaze odgovori da su dovoljno educirani i da su nedovoljno educirani. Na četvrtom mjestu se nalazi odgovor NE.

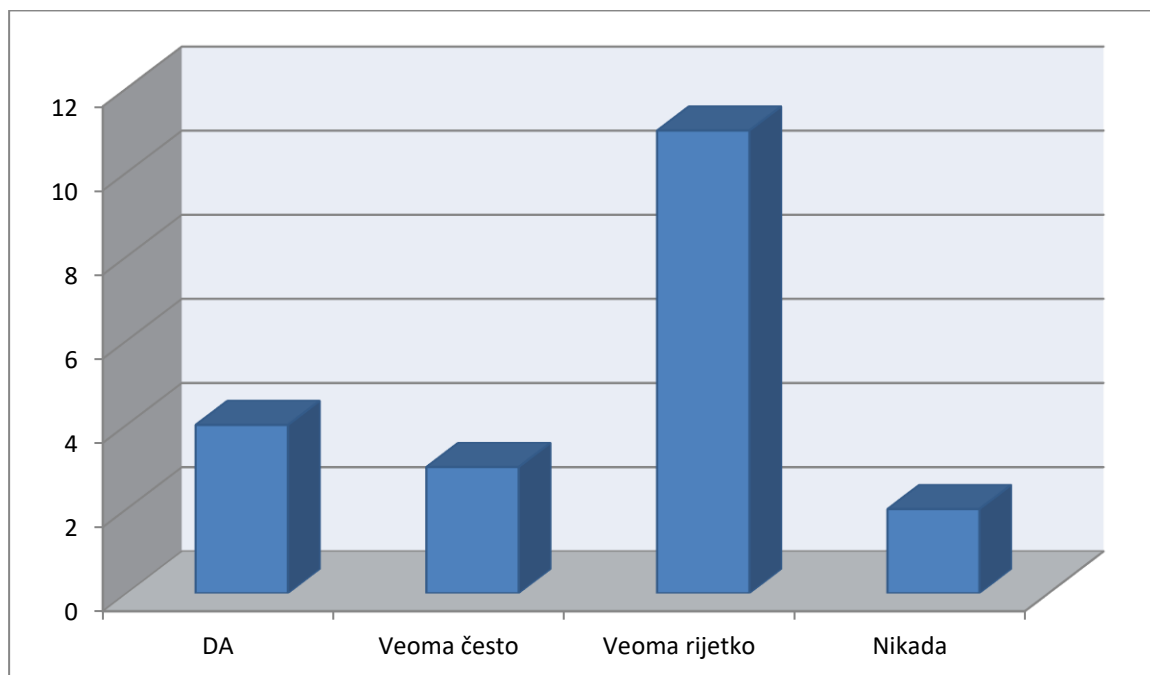
Grafikon 21. Prikaz odgovora na pitanje: Da li postojeća infrastruktura pruža dobre uslove za rad uposlenika?

Anketirani profesionalci, najviše su odgovorili da bi moglo puno bolje, a na drugom mjestu je odgovor da ne pruža postojeća infrastruktura dobre uslove za rad uposlenika. Dok je se na trećem mjestu nalazi odgovor da pruža, a na četvrtom nedovoljno.

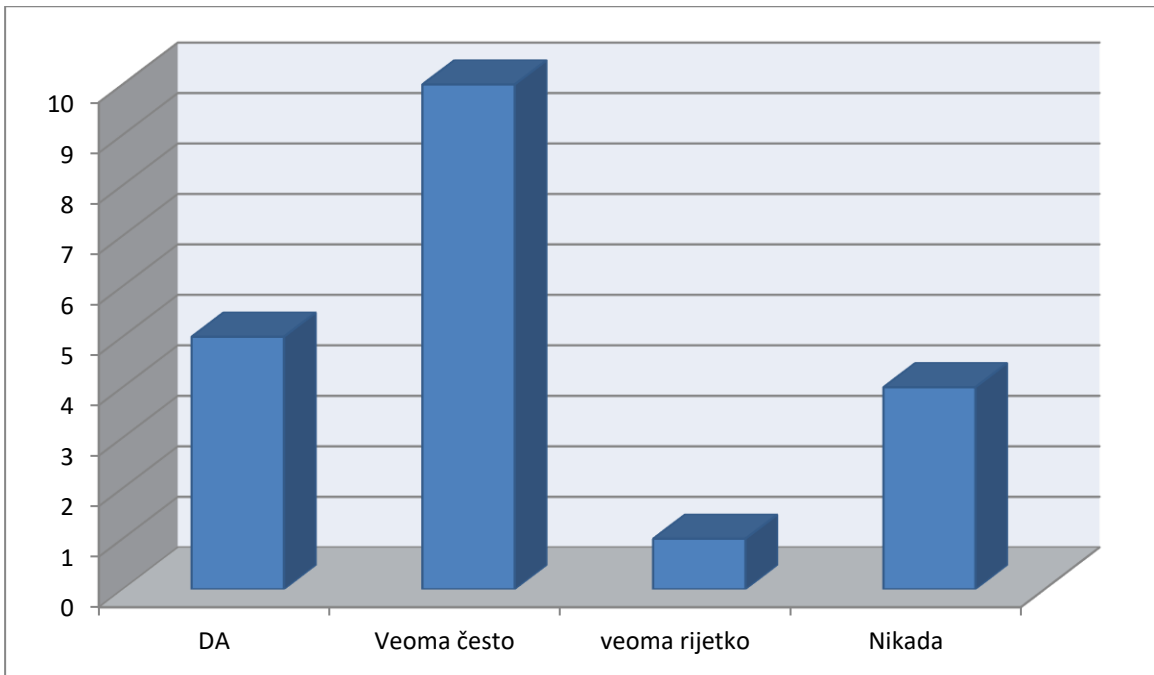
Grafikon 22. Prikaz odgovora na pitanje: Da li trenutni smještajni kapaciteti zadovoljavaju potrebe maloljetnih štíćenika?

Anketirani profesionalci, najviše su odgovorili da trenutni smještajni kapaciteti ne zadovoljavaju potrebe maloljetnih štíćenika, dok je na drugom mjestu odgovor da nedovoljno zadovoljavaju. Na trećem mjestu se nalazi odgovor da zadovoljavaju, a niko od ispitanika nije odgovorio da bi moglo puno bolje.

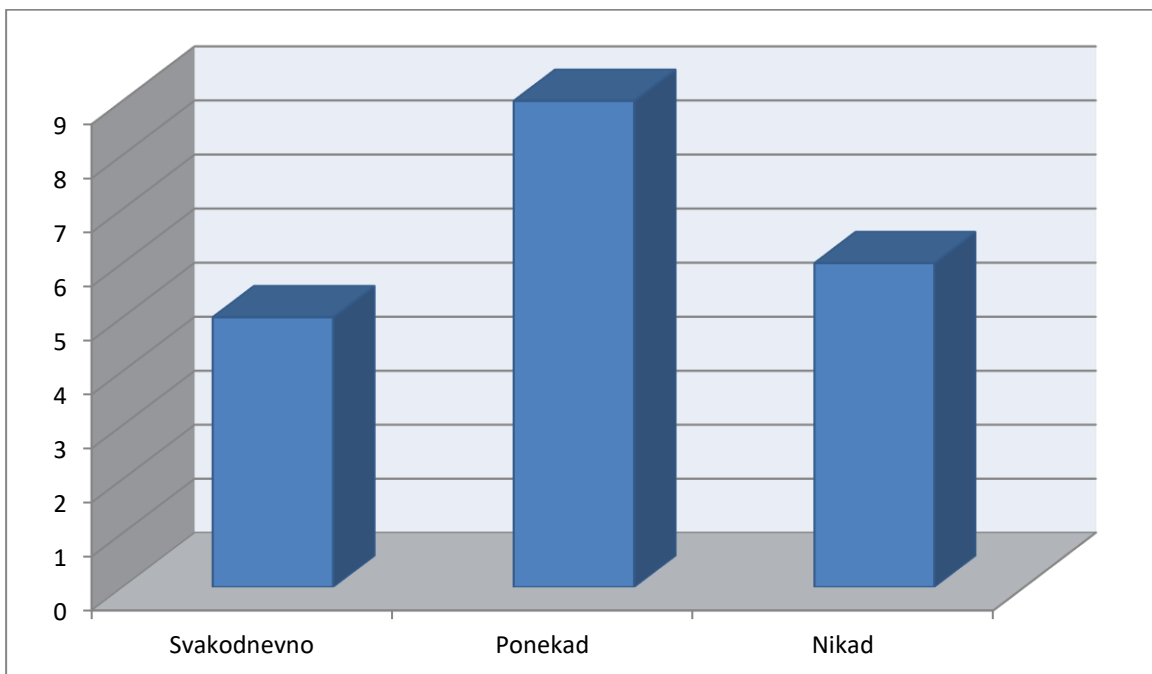
Grafikon 23. Prikaz odgovora na pitanje: Da li imate praktičnih primjera u Vašem radu da su određene sankcije uspjele praksi?

Anketirani profesionalci, na prvom mjestu se nalazi odgovor da veoma rijetko imaju praktičnih primjera u radu da su određene sankcije uspjele praksi, a na drugom da imaju praktičnih primjera. Dok se na trećem nalazi odgovor veoma često, a na četvrtom nikada.

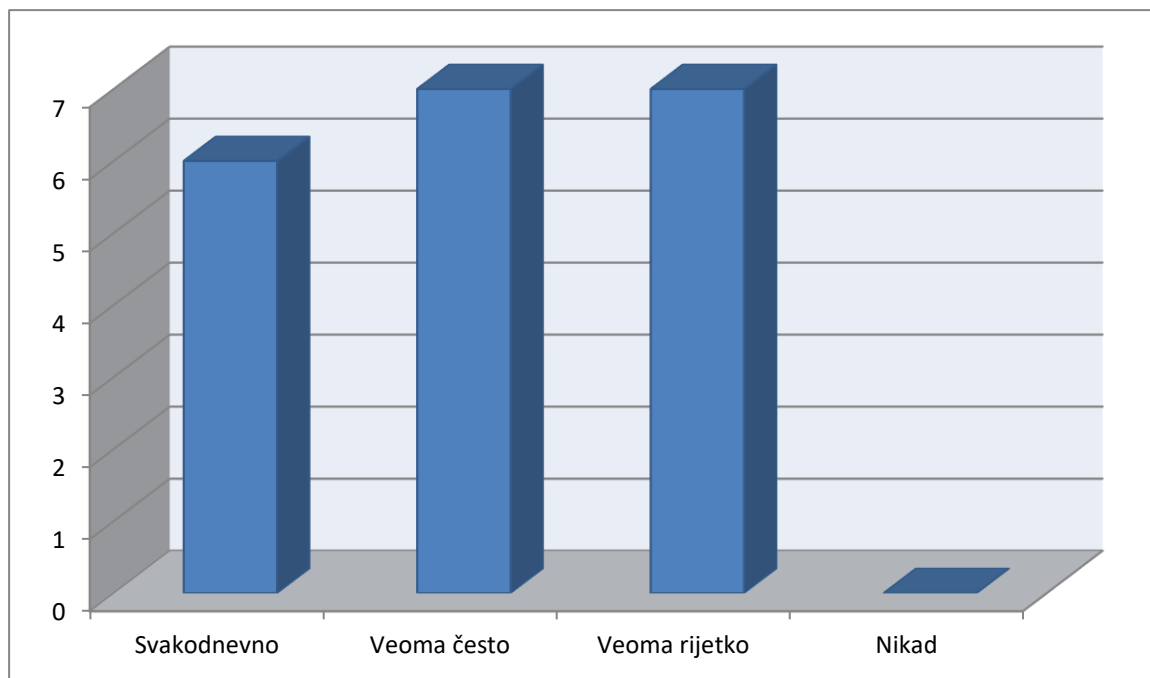
Grafikon 24. Prikaz odgovora na pitanje: Da li ste imali povratak maloljetnih delinkvenata koji su već bili u Vašoj ustanovi?

Anketirani profesionalci, su najviše odgovorili da su veoma često imali povratak maloljetnih delinkvenata koji su već bili u ustanovi, a na drugom mjestu je odgovor da. Dok se na trećem mjestu nalazi odgovor nikada, a na četvrtom veoma rijetko.

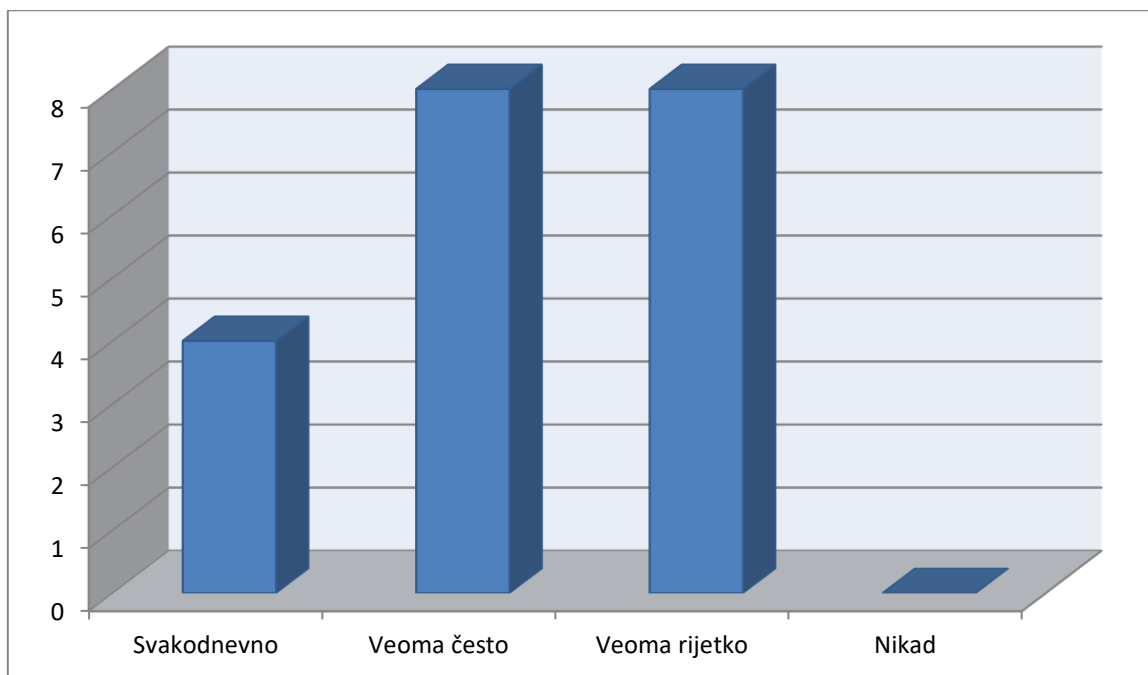
Grafikon 25. Prikaz odgovora na pitanje: Da li ste imali problema u izvršavanju svojih zadataka?

Anketirani profesionalci, na pitanje da li su imali problema u izvršavanju svojih zadataka su najviše odgovorili ponekad, a na drugom mjestu se nalazi odgovor nikad. Dok je na trećem mjestu odgovor svakodnevno.

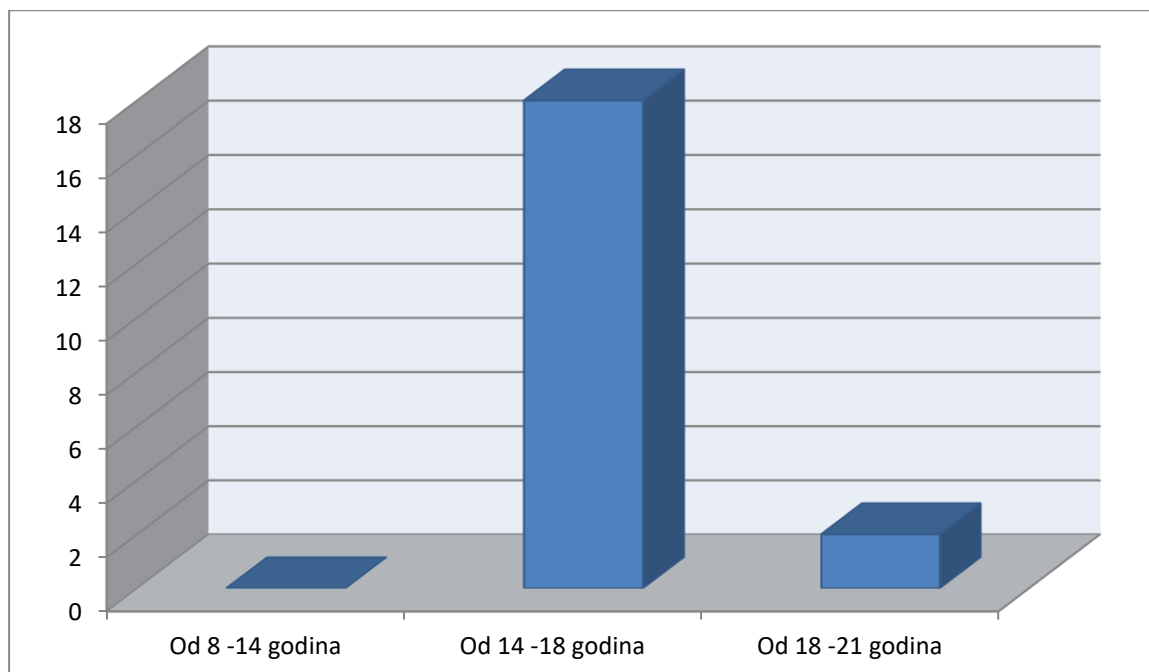
Grafikon 26. Prikaz odgovora na pitanje: Da li imate potrebu da se sa nekim konsultujete kako bi što bolje riješili neki problem?

Na prvom i drugom mjestu se nalaze odgovori veoma često i veoma rijetko, dok je na trećem mjestu odgovor svakodnevno. Niko od anketiranih profesionalaca nije odgovorio sa nikad.

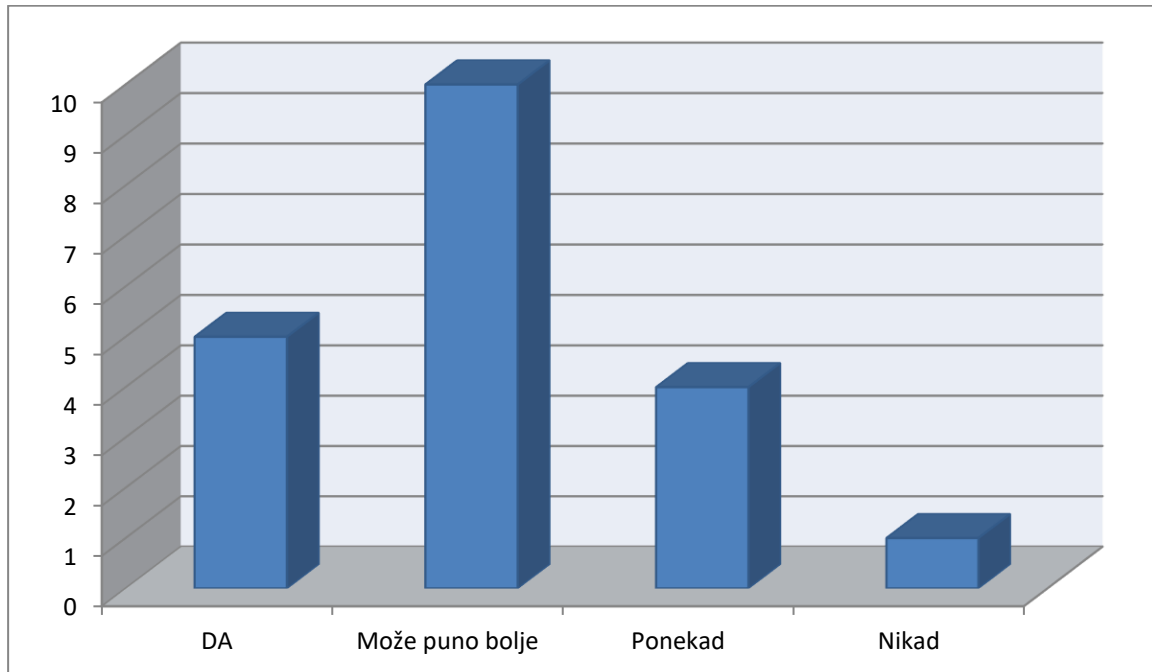
Grafikon 27. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko često se susrećete sa maloljetnim delinkventima?

Anketirani profesionalci, na pitanje koliko često se susreću sa maloljetnim delinkventima su na prvo i drugo mjesto stavili odgovore veoma često i veoma rijetko, dok se na trećem mjestu nalazi odgovor svakodnevno. Niko od ispitanika nije odgovorio sa nikad.

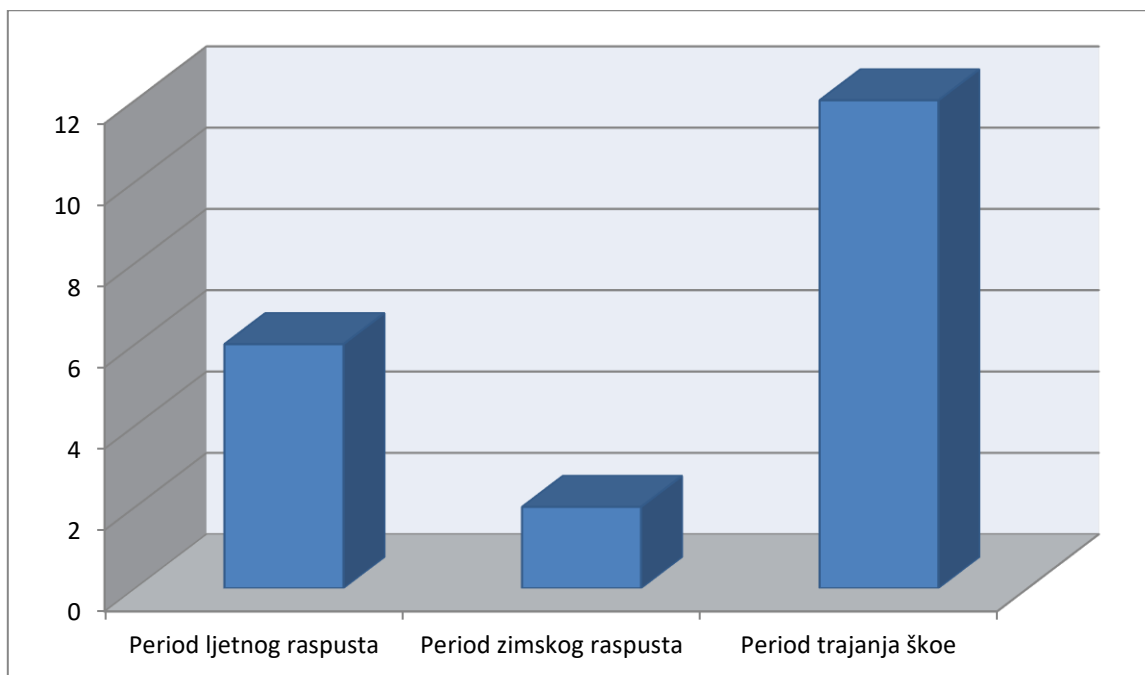
Grafikon 28. Prikaz odgovora na pitanje: Kojeg su najčešće uzrasta maloljetni delinkventi sa kojima se susrećete?

Anketirani profesionalci, najviše su odgovorili od 14 -18 godina, dok je na drugom mjestu odgovor od 18- 21 godina. Niko od ispitanika nije odgovorio od 8- 14 godina na pitanje kojeg su najčešćeg uzrasta maloljetni delinkventi sa kojima se susrećete.

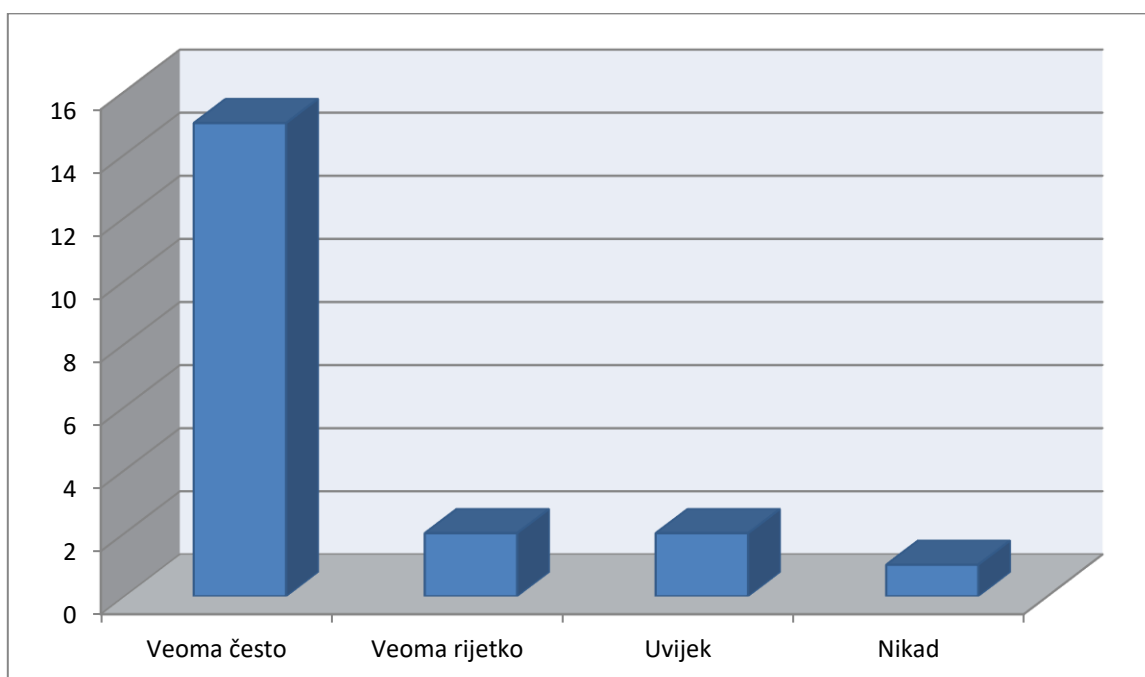
Grafikon 29. Prikaz odgovora na pitanje: Imate li adekvatnu podršku nadležnih organa u Vašem radu?

Anketirani profesionalci, najviše su odgovorili da može puno bolje, dok se na drugom mjestu nalazi odgovor DA. Na trećem mjestu je odgovor ponekad, a na četvrtom odgovor nikad.

Grafikon 30. Prikaz odgovora na pitanje: U kojem periodu primjećujete porast maloljetnih delinkvenata?

Anketirani profesionalci, na pitanje u kojem periodu primjećuju porast maloljetnih delinkvenata su najviše odgovorili u periodu trajanja škole, dok se na drugom mjestu nalazi odgovor u periodu ljetnog raspusta. Na trećem mjestu je odgovor u periodu zimskog raspusta.

Grafikon 31. Prikaz odgovora na pitanje: Koliko često su prisutne cigarete, alkohol i druga opojna sredstva pri susretu maloljetnih delinkvenata?

Anketirani profesionalci, na pitanje koliko često su prisutne cigarete, alkohol i druga opojna sredstva pri susretu maloljetnih delinkvenata su najviše odgovorili sa veoma često, dok se na drugom mjestu nalazi odgovor uvijek. Na trećem mjestu je odgovor veoma rijetko, a na četvrtom odgovor nikad.

7.2. Zaključna razmatranja

Tema maloljetničke delinkvencije u digitalnom okruženju nije jednostavno područje za proučavanje, jer ona ovisi o stupnju razvijenosti svakog društva i odrazila se na uobičajene, socijalne, moralne, kulturne, ekonomske, pravne i druge norme. Nijedno društvo, bez obzira kako se razvijalo, nije imuno na maloljetničku delinkvenciju, posebno kroz razvoj modernog društva maloljetničke delinkvencije u digitalnom društvu. Svakodnevno smo svjedoci čestih pojava teških i ozbiljnih krivičnih djela u kojima su saučesnici ili izvršioc maloljetnički delinkventi. Na sve to postavljamo pitanje koji je uticaj dugogodišnjeg poremećaja ponašanja maloljetnika da li je to poremećaj društvenih odnosa, ekonomska situacija ili poremećaj porodice kao osnovne ćelije.

Zahvaljujući ovom radu ustanovili smo da važnu ulogu imaju zanemarivanje roditelja i obrazovanja, odgojne i nepovoljne situacije, prepuštenost ulici, kruta ograničenja, represivno okruženje. Dok drugi faktori su ekonomski faktori, rat i ratne posljedice, razne vrste politika, modeli općih i kulturnih, neograničena medijska pristupačnost, migracije, urbanizacija i loša pravna primjena propisa i procesa izvršenja izreknutih sankcija.

Sagledavajući kompletan problem maloljetničke delinkvencije dolazimo do zaključka da je porodica i porodično okruženje najprirodnija sredina za odrastanje i odgoj maloljetnika. Kao problem ovog istraživanja i izradu ovoga rada, stavljen je akcenat na porodicu, unutrašnje porodične odnose u digitalnom okruženju. Sve aktivnosti naše zemlje i društva svode se na pažnju medija na poduzimanje akcionih planova, različitih vrsta strategija i drugih zakona i propisa bez određenih radnji. Da bi porodica imala osnovnu ulogu u prevenciji maloljetničke delinkvencije a posebno u vrijeme digitalizacije društva, država Bosna i Hercegovina, njeni entiteti i zakonodavna tijela, za sada nisu našli odgovarajući odgovor na

ovakve pojave. Država i njena organi dužni su da osiguraju osnovna ljudska prava svojim građanima i osnovni su segment za funkcionisanje porodice, jer su oni ti koji trebaju da osiguraju sigurnost u društvu i okruženju, ekonomiju društva, zakonodavne okvire i propise kojim će obuhvatiti sva izvršana i zakonodavna tijela, sa adekvatnim zakonskim aktima i pravilnicima i precizirati prava i obaveze svih institucija u sistemu prevencije, procesuiranja i resocijalizacije maloljetnika. Dok od nevladinih agencija da zatraže finansijsku podršku, pozitivne preporuke, rješenja i edukaciju, sa posebnim akcentom na nove digitalne metode i otkrića. Da od drugih zemalja razmjene njihova iskustva sa problemom maloljetničke delinkvencije, a da iz njihovih pozitivnih i negativnih iskustava, izvuku pouku i prenesu primjenu u skladu sa demokratskim principima u našu državu. Značaj maloljetničke delinkvencije u institucionalnom tretmanu ne smije da bude u suštini kazne već da bude u značaju što uspješnije prevencije i povratka maloljetničkog delinkventa nakon kazne normalnom društvu.

Tokom istraživanja za potrebe izrade ovog magistarskog rada ustanovljeno je da je veoma oskudan materijal u postojećim institucijama koje bi se trebale baviti maloljetničkog delinkvijom već da se većina materijala objavljuje od ne vladinih sektora, na entuzijazam i motivaciju profesionalca. Kao jedna od prepreka je ne sprovođenje zakona i izrečenih sankcija maloljetnicima. Bez obzira na sve, naša zemlja mora poduzeti odgovarajuće i specifične mjere za uspostavljanje novih obrazovnih institucija koje će obraćati posebnu pažnju na nove tehnologije u digitalnom društvu i ići u korak s vremenom kako bi se riješio problem maloljetničkog delinkvencije. Sve mjere moraju podrazumijevati konkretne, ciljane, sve obuhvatne aktivnosti kako edukovanja porodice, staratelja, predškolskih i školskih ustanova, socijalnih i zavodskih ustanova, izvršne i suske vlasti, pa sve do zatvora maloljetnika i disciplinskih centara novim tehnologijama koje nas očekuju u digitalnom okruženju. Svi se moramo zapitati šta bi to trebalo uraditi u cilju ispravljanja već postojećeg stanja da li mijenjati odnos prema ovome problemu ili nastaviti ustaljenom praksom i šta bi to bilo potrebno za poboljšanje smanjenja postojećeg negativnog trenda. Ovim radom nadam se da ću dati skromni doprinos u pojašnjenju maloljetničke delinkvencije, delinkvencije u digitalnom okruženju i pravne kvalifikacije koja se odnosi na maloljetnike i pružiti svoju pomoć budućim studentima koji će se baviti ovim ili sličnim problemom.

7.3. Analiza hipoteze

U pogledu istraživanja zaključnih razmatranja potrebno se vratiti na sam početak, na hipoteze ostavljene na samom početku magistarskog rada. Navedene hipoteze trebaju nam biti glavni smjer i orijentacija u svakom ozbiljnijem istraživanju. Analiziranjem hipoteza provjeravamo cilj i svrhu istraživanja ovog magistarskog rada i da li su hipoteze uspjele doći do zacrtanih ciljeva.

Hipoteza glasi: „Normativno-pravni okvir u Bosni i Hercegovini za problem maloljetnika u sukobu sa zakonom i nedoličnim ponašanjem u društvu nije adekvatno prilagođen digitalnoj transformaciji društva.“ Nakon teorijskog i empirijskog istraživanja ove magistarske teme, kao i uvida u stanja u našem društvu tako i našem okruženju multidisciplinarni pristup je značajan. Postojeći sistem koji se bavi ili bi se trebao baviti maloljetničkom delinkvencijom, a posebno maloljetnika u digitalnom okruženju nije objedinjen u funkcionalnu cjelinu gdje ga usporava i čini lošim i umanjuje njegov značaj. Da bi što bolji rezultat bio u radu sa djecom i maloljetnicima prvi stepen jeste normativno-pravni okvir u Bosni i Hercegovini kojim bi se regulisala oblast maloljetničke delinkvencije u digitalnom okruženju.

A drugi stepen bi trebala biti porodica, staratelji, predškolske, školske i socijalne ustanove, nevladini sektora pa tek onda policija, sudovi i zavodske ustanove.

Uvođenjem i jačanjem pravnog sistema u državi jeste jačanje stabilnosti društva što je jedan od osnovnih načina suzbijanja, širenja i rasta problema maloljetničke delikvencije u digitalnom okruženju.

Delinkventno ponašanje maloljetnika je usko vezano sa socijalnim i ekonomskim problemom, dok društvena sredina i odgovarajući smještaj u odgojne institucije imaju iznimno važan segment smanjena maloljetničke delikvencije. Također izostavan segment ne može biti obrazovni sistem i dobri porodični odnosi kao preventivno suzbijanje maloljetničke delinkvencije. Poseban segment maloljetničke delinkvencije je u rastućem faktoru koji se odnosi na digitalno okruženje savremenog društva. Saradnja svih segmenata u društvu je prijeko potrebna kako bi na sto boji način ostvarili koordinaciju između preventivnih segmenata u društvu kao što su porodica, predškolske ustanove, školske ustanove, socijalne službe i represivnog segmenta kao što su policija, sudovi i zavodske ustanove.

Primjenom metoda i tehnika istraživanja kao što su metode analize sadržaja, komperativnih

metoda, statističkih metoda, anketa i intervjua dolazi se do saznanja da ustanove koje bi se trebale baviti prevencijom imaju loše tehnike pristupa maloljetničkoj delikvenciji općenito, te zastarjelim tehnikama rada sa maloljetnicima, a posebno ne stručnim radom kada se radi o digitanim uređajima današnjice. Izostavljanjem prevencije dolazi do uzročno posljedične veze koja je teško popravljiva represivnim mjerama ustanova koje su namijenjene u tu svrhu. Analizom sadržaja koji se općenito odnosi na problem maloljetničke delikvencije u našem društvu, a posebno digitalno okruženje sadržaj razilaze na njegove bitne dijelove, na njegova osnovna značenja, misli i ideje u tekstu imaju loš kvantitet sadržaja koji se poslije manifestuje u loš kvalitet za naučno ekspliciranje ili za testiranje novog naučnog problema.

Istraživanjem glavne hipoteze prilikom rada na ovom magistarskom radu došli smo do zaključka da su tačni navodi u hipotezi koja se odnosi na problem maloljetnika u sukobu sa zakonom i nedoličnim ponašanjem u društvu gdje normativno-pravni okvir u Bosni i Hercegovini nije adekvatno prilagođen digitalnoj transformaciji društva.

LITERATURA

- Austin, (1978), Crockett, Eggebeen i Hawkins, (1993) Risk Factors for Delinquency
- Bašić, J., Kranželič Tavra, V. (2005). Školski neuspjeh i napuštanje škole. Dijete i društvo: časopis za promicanje prava djeteta,
- Bregar, L. (2003.). Teaching Statistics in the Internet Era. Proceedings of the Conference “Statistics & the Internet”, Berlin, 120-129.
- Bubić,S.& Traljić N.(2001) Porodično pravo, Sarajevo, Magistrat
- Buljubašić, Suada(2008) Maloljetnička delinkvencija, DES doo- Sarajevo
- Buljubašić, S. (2005) Maloljetnička delikvencija, Sarajevo, Arka Press
- F. Hajran - M. Singer(1978) Maloljetnici u krivičnom pravu, Zagreb
- Golubović Zagorka (1981), Porodica kao ljudska zajednica. Zagreb, Naprijed
- Galić, M. (2013) Uspjeh u školi, Školska psihologija
- Grupa autora, (2010) Odgovornost medija za prevenciju maloljetničkog prestupništva, Sarajevo, Mediacentar
- Jašović, Ž.. (1978) Kriminologija maloletničke delinkvencije, (Criminology of Juvenile Delinquency), Beograd: Naučna knjiga
- Loeber R i Stouthamer-Loeber M.(1986) Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. U: M. Tonry i N. Morris (Ur.), Crime and justice, Vol. 7. 29-147. Chicago, University of Chicago Press
- Mikić, K. & Rukavina, A. (2006) „Djeca i mediji“, Zapis, Zagreb
- Miković Milanka,(2004), Maloljetnička delinkvencija i socijalni rad, Magistrat, Sarajevo
- McCord, Widom i Crowell, (2001), Juvenile Crime, Juvenile Justice
- Mokriš, S. (2010) “Novine i njihova uloga u društvenoj zajednici“, Vjesnik bibliotekarstva Hrvatske

Zakonski i drugi akti

- Izvještaj tužilaštva Kantona Sarajevo za 2010. godinu
- Krivični Zakon F BiH, Službeni List F BiH br: 36/03,37/03,21/04,18/05
- Modul 5 - Krivična oblast - skraćeni kazneni postupci, Podmodul I - kazneni postupak prema maloljetnicima, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, Sarajevo, januar/siječanj 2006.
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, "Službeni glasnik BiH" br.18/03
- OSCE, Odgojno-popravne ustanove za maloljetnike u Federaciji BiH, Izvještaj o Zavodu za odgoj muške djece i mladih osoba „Hum“ u Sarajevu, februar 2008.
- Porodični Zakon F BiH, Službeni List F BiH br: 35/05.
- Pravilnik o prijemu i otpustu maloljetnika iz Zavoda za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo, Zavod za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo.
- Strategija protiv maloljetničkog prijestupništva u BiH, Službeni glasnik BiH br.14/08.
- Zakon o krivičnom postupku FBiH, Službeni novine FBiH br: 35/03, 37/03, 56/03, 74/04, 28/05, 55/06, 64/07
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija FBiH, Službeni novine FBiH br: 55/06, 65/07
- Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom, Sl. novine FBiH br. 36/99
- Pravilnik o prijemu i otpustu maloljetnika iz Zavoda za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo, Zavod za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo.

PRILOZI

Anketno istraživanje za Magistarski rad pod nazivom „ Maloljetnička delinkvencija sa fokusom na digitalno okruženje“

Za profesionalce policijske službenike BiH.

Poštovani učesnici ankete,

Anketa koja se nalazi pred Vama i koju ćete popunjavati je anonimnog karaktera zbog čega će se Vaši odgovori tretirati kao povjerljivi. Svi prikupljeni podaci će se koristiti isključivo za izradu magistarskog rada. Da bi ste dali odgovor na većinu traženih pitanja dovoljno je da zaokružite neki od ponuđenih odgovora ili da dopišete svoj odgovor na mjestima koja su predviđena za tu vrstu odgovora. Najiskrenije Vam se zahvaljujem na iskrenim odgovorima kao i na Vašem dobrovoljnom učešću u ovom istraživačkom projektu.

1. Koje je vaše zanimanje? *

2. Vaš spol? *

- a. Muški
- b. Ženski

3. Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije posebnih obaveza?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan

- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

4. Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja upućivanja u disciplinski centar?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

5. Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije pojačane brige i nadzora kada je provodi Centar?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

6. Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije pojačane brige i nadzora kada je provodi vanjski suradnici?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

7. Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije pojačane brige i nadzora uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan

- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

8. Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije upućivanje u odgojnu ustanovu?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

9. Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

10. Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije upućivanje u odgojni zavod?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

11. Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije kazne maloljetničkog zatvora?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan

- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

12. Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije pridržaja kazne maloljetničkog zatvora?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

13. Koliko ste zadovoljni kvalitetom izvršavanja sankcije sigurnosnih mjera?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

14. Koliko ste zadovoljni sadržajem zakonskih propisa oko izbora odgojnih mjera u zajednici?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

15. Koliko ste zadovoljni sadržajem zakonskih propisa oko izbora institucionalnih odgojnih mjera?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan

- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

16. Koliko ste zadovoljni sadržajem zakonskih propisa oko izricanja maloljetničkog zatvora?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

17. Koliko ste zadovoljni sadržajem zakonskih propisa oko izricanja sigurnosnih mjera?

- a) Uopće nisam zadovoljan
- b) Uglavnom nisam zadovoljan
- c) Niti zadovoljan, niti nezadovoljan
- d) Uglavnom sam zadovoljan
- e) U potpunosti sam zadovoljan

18. Da li je sadašnji oblik institucionalne zaštite dobar za resocijalizaciju maloljetnih delinkventa? *

- a. Da, veoma dobar
- b. Moglo bi puno bolje
- c. Nedovoljno
- d. NE

19. Da li treba izvršiti dopunu postojećih zakonskih rješenja u cilju izbacivanja ili ubacivanja novih mjera u intitucionalnom tretmanu? *

- a. DA
- b. Zakoni su dobri samo ih treba provoditi u praksi
- c. NE

20. Po Vašem mišljenju da li je osoblje koje je uključeno u rad sa maloljetnicima dovoljno educirano za rad u ovoj ustanovi? *

- a. DA
- b. Moglo bi puno bolje
- c. Nedovoljno
- d. NE

21. Da li postojeća infrastruktura pruža dobre uslove za rad uposlenika? *

- a. DA
- b. NE
- c. Moglo bi puno bolje
- d. Nedovoljno

22. Da li trenutni smještajni kapaciteti zadovoljavaju potrebe maloljetnih štićenika? *

- a. DA
- b. NE
- c. Nedovoljno
- d. Moglo bi puno bolje

23. Da li imate praktičnih primjera u Vašem radu da su određene sankcije uspjele u praksi? *

- a. Da
- b. Veoma često
- c. Veoma rijetko
- d. Nikada

24. Da li ste imali povratak maloljetnih delinkvenata koji su već bili u Vašoj ustanovi? *

- a. DA
- b. Veoma često
- c. Veoma rijetko
- d. Nikada

25. Da li imate ili ste imali problema u izvršavanju svojih zadataka? *

- a. Svakodnevno
- b. Ponekad
- c. Nikada

26. Da li imate potrebu da se sa nekim konsultujete kako bi što bolje riješili neki problem? *

- a. Svakodnevno
- b. Veoma često
- c. Veoma rijetko
- d. Nikada

27. Koliko često se susrećete sa maloljetnim delinkventima?

- a. Svakodnevno
- b. Veoma često
- c. Veoma rijetko
- d. Nikada

28. Kojeg su najčešće uzrasta maloljetni delinkventi sa kojima se susrećete?

- a. od 8 -14 godina
- b. od 14 - 18 godina
- c. od 18 - 21 godina

29. Imate li adekvatnu podršku nadležnih organa u Vašem radu? *

- a. DA
- b. Može puno bolje
- c. Ponekad
- d. Nikada

30. U kojem periodu primjećujete porast maloljetnih delinkveneta?

- a. period ljetnog raspusta
- b. period zimskog raspusta
- c. period trajanja škole

31. Koliko često su prisutne cigarete, alkohol i druga opojna sredstva pri susretu maloljetnih delinkvenata?

- a. Veoma često
- b. Veoma rijetko
- c. Nikada
- d. Uvijek

Anketno istraživanje za Magistarski rad pod nazivom „ Maloljetnička delinkvencija sa fokusom na digitalno okruženje“

Za profesionalce u JUK „ Odgojni centar Kantona Sarajevo“

Poštovani učesnici ankete,

Anketa koja se nalazi pred Vama i koju ćete popunjavati je anonimnog karaktera zbog čega će se Vaši odgovori tretirati kao povjerljivi. Svi prikupljeni podaci će se koristiti isključivo za izradu magistarskog rada. Da bi ste dali odgovor na većinu traženih pitanja dovoljno je da zaokružite neki od ponuđenih odgovora ili da dopišete svoj odgovor na mjestima koja su predviđena za tu vrstu odgovora. Najiskrenije Vam se zahvaljujem na iskrenim odgovorima kao i na Vašem dobrovoljnom učešću u ovom istraživačkom projektu.

1. Vaš spol?

- a) Muški
- b) Ženski

2. Koje je vaše zanimanje?

3. Da li je sadašnji oblik institucionalne zaštite dobar za resocijalizaciju maloljetnih delinkvenata?

- a) Da, veoma dobar
- b) Moglo bi puno bolje
- c) Nedovoljno

d) NE

4. Po Vašem mišljenju da li postoje prednosti institucionalne zaštite nad van institucionalnim tretmanom maloljetnih delinkvenata?

a) DA

b) NE

5. Da li treba izvršiti dopunu postojećih zakonskih rješenja u cilju izbacivanja ili ubacivanja novih mjera u intitucionalnom tretmanu?

a) Da

b) Zakoni su dobri samo ih treba provoditi u praksi

c) Ne

6. Po Vašem mišljenju da li je osoblje koje je uključeno u rad sa maloljetnicima dovoljno educirano za rad u ovoj ustanovi?

a) Da

b) Moglo bi puno bolje

c) Nedovoljno

d) Ne

7. Da li postojeća infrastruktura pruža dobre uslove za rad uposlenika?

a) Da

b) Moglo bi puno bolje

c) Nedovoljno

d) Ne

8. Da li trenutni smještajni kapaciteti zadovoljavaju potrebe maloljetnih štićenika?

- a) Da
- b) Moglo bi puno bolje
- c) Nedovoljno
- d) Ne

9. Da li imate praktičnih primjera u Vašem radu da je resocijalizacija uspjela u praksi?

- a) Da
- b) Veoma često
- c) Veoma rijetko
- d) Nikad

10. Da li ste imali povratak maloljetnih delinkvenata na ponovni tretman a koji su već bili u Vašoj ustanovi?

- a) Da
- b) Veoma često
- c) Veoma rijetko
- d) Nikad

11. Da li imate ili ste imali problema u izvršavanju svojih zadataka?

- a) Svakodnevno
- b) Ponekad

c) Nikada

12. Da li imate potrebu da se sa nekim konsultujete kako bi što bolje riješili neki problem?

a) Svakodnevno

b) Veoma često

c) Veoma rijetko

d) Nikada

13. Imate li adekvatnu podršku nadležnih organa u Vašem radu?

a) Da

b) Može puno bolje

c) Ponekad

d) Nikad

14. Da li primate adekvatnu novčanu naknadu za svoj rad?

a) Da

b) Može puno bolje

c) Ponekad

d) Ne

Koje su po vašem mišljenju glavne teškoće u provođenja institucionalnog tretmana?

IZJAVA O PLAGIJARIZMU

Kao student magistarskog studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu potpisujem izjavu da sam upoznat sa Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo i Etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu.

Ovom izjavom potvrđujem da sam magistarski rad napisao samostalno i koristeći se isključivo navedenom bibliografijom, te da ovaj rad nije korišten pri bilo kakvom drugom ocjenjivanju. Saglasan sam da jedan primjerak mog rada bude javno dostupan preko biblioteke Fakulteta političkih nauka.

Mjesto/datum Sarajevo, 09.03.2021.godina

Potpis _____